

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií/Francouzská filologie

Diplomová práce

Bc. Aneta Paulů

Řečová zdvořilost francouzských a českých žádostí

Politeness Strategies in French and Czech Requests

Praha, 2016

Vedoucí práce: PhDr. Olga Nádvorníková, Ph.D.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé práce paní PhDr. Olze Nádvorníkové, Ph.D. nejen za cenné rady a připomínky, ale i za čas, který mé práci věnovala. Děkuji za ochotu a vstřícný přístup během zpracování této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně. Veškeré použité prameny a literatura byly řádně ocitovány. Prohlašuji dále, že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 5. 2016

.....

Klíčová slova

verbální interakce, zdvořilostní strategie, zdvořilostní teorie, pozitivní zdvořilost, žádost, nepřímost, akt ohrožující tvář

Keywords

verbal interaction, politeness strategies, linguistic politeness, positive politeness, request, indirectness, FTA

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá porovnáváním způsobů vyjadřování žádostí ve francouzštině a češtině a pokusí se seřadit je podle stupně zdvořilosti, přičemž vezme v úvahu sociopragmatický rámec žádosti v češtině i ve francouzštině. Kromě toho analyzuje syntaktickou realizaci žádosti v obou jazycích a rovněž prostředky morfologické, lexikální a stylistické, které mohou zvyšovat nebo snižovat míru zdvořilosti a účinek žádosti. Hlavní pozornost je věnována používání nepřímých forem žádostí v obou jazycích, s cílem identifikovat vyhovující překladový protějšek vyjadřující stejný stupeň zdvořilosti. Stěžejním materiálem pro kontrastivní analýzu jsou data z paralelního korpusu InterCorp. Výzkum je doplněn dotazníkovým šetřením, na jehož základě jsou ověřeny výsledky z korpusové analýzy.

Abstract:

The subject of this thesis consists in comparing means of request expression in French and Czech language in pursuit of scaling them by their politeness level, taking into account the socio-pragmatic environment of both languages. Apart from that, a syntactic realisation of request is analysed in both languages as well as morphological, lexical and stylistic instruments that either increase or decrease the degree of politeness and the effect of performed request. Attention is primarily focused on indirect requests in both French and Czech in order to identify an appropriate translation equivalent expressing the same degree of politeness. The fundamental source for the contrastive analysis lies in InterCorp parallel corpus data. This research is further extended with survey that verifies the previous findings.

Obsah

1. Úvod	9
2. Řečová zdvořilost	11
2.1 Definice a funkce zdvořilosti	11
2.2 Zdvořilost z hlediska pragmatiky	12
2.3 Teoretické přístupy ke zdvořilosti	15
2.4 Vývoj teorie zdvořilosti	17
2.4.1 Nezdvořilost	18
2.4.2 Koncept tváře v různých kulturních prostředích	20
3. Žádost	25
3.1 Řečový akt a žádost	26
3.1.1 Presupozice	28
3.1.2 Nepřímé řečové akty	31
3.1.3 Konverzační implikatury	33
3.1.4 Princip relevance	35
3.2 Typologie žádostí	36
3.3 Jazykové prostředky používané k vyjadřování žádosti	36
3.3.1 Jazykové prostředky v češtině	37
3.3.2 Jazykové prostředky ve francouzštině	41
3.3.3 Rozdíl fungování vyjadřování žádosti v češtině a francouzštině	45
4. Empirická část – KORPUSOVÉ ŠETŘENÍ	48
4.1 Souhrn jednotlivých faktorů indikujících zdvořilost	54
4.2 Kombinace zdvořilostních faktorů	58
4.3 Nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro čj a jejich protějšky ve fj	62
4.3.1 Další jazykové prostředky vyjadřující žádost v češtině	70
4.4. Nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro fj a jejich protějšky v čj	76
4.4.1 Další jazykové prostředky vyjadřující žádost ve francouzštině	84
5. Empirická část – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	88
5.1 Kombinace jazykových prostředků pro vyjádření žádostí v češtině a ve francouzštině na základě dotazníkového šetření	90
5.1 Kombinace jazykových prostředků pro vyjádření žádostí v češtině a ve francouzštině v konkrétních komunikačních situacích	93
6. Závěr	109
7. Résumé	114
Bibliografie	119
Příloha č. 1: Dotazníkové šetření – čj a fj verze	123
Seznam grafů	125
Seznam tabulek	126

Seznam zkratek

ADV – rozkaz vyjádřený příslovcem

CP – cooperative principle

EL – elipsa

EPF – explicitní performativní formule

F – futurum

FUT – tvar budoucího času

H – hearer

I – inverze

IMP – imperativ

IMP-IMP – imperativ

IND F. – indikativ futura

IND P. – indikativ prézenta

IND PRES – indikativ – přítomný čas

INF – tvar infinitivu

INV – inverze

K – kondicionál

KF – komunikační funkce

KOND – kondicionál

KP – kooperační princip

M – modální sloveso

MOD – modální sloveso

N – negace

NEG – negace

PER – performativně užitá slovesa

PP – přídavné přídavné

SUBJ – subjunktiv

1. Úvod

Tato práce se zabývá způsoby vyjadřování žádostí ve francouzštině a češtině a porovnává je na základě dat získaných z paralelních korpusů InterCorp a doplňujícího dotazníkového šetření. Práce analyzuje zejména jazykové prostředky indikující zdvořilost a předpokládá vyšší míru lingvistického pesimismu v češtině oproti francouzštině.

V první části práce definujeme řečovou zdvořilost a její funkci v komunikaci (viz kap. 2.1). Pokusíme se zasadit pojem *řečová zdvořilost* do širšího pragmatického rámce, představíme základní zdvořilostní strategie a klíčové pojmy k pochopení fungování těchto strategií (viz kap. 2.2). Dále uvedeme principy, kterými se komunikace řídí a na základě kterých jsou konkrétní zdvořilostní strategie interpretovány (viz kap. 2.3). Práce se pokusí shrnout nad rámec základních poznatků o zdvořilosti další důležité teorie, které kriticky interpretuje vzhledem k cílům této práce (viz kap. 2.4). Pro komplexní pochopení fungování zdvořilosti bude třeba vysvětlit pojem *nezdvořilost* a upřesnit, jak budeme s tímto pojmem pracovat v analytické části této práce (viz kap. 2.4.1). Na závěr první teoretické části shrneme fungování konceptu *tváře* v různých kulturních prostředích a na základě jednotlivých přístupů pojem tvář propojíme s mluvním aktem *žádost*, který nás zajímá (viz kap. 2.4.2). Vnímání konceptu *tváře* v češtině a ve francouzštině bude stěžejní pro analytickou část. Naším předpokladem je, že čeština bude vykazovat vyšší míru lingvistického pesimismu, resp. negativní zdvořilosti oproti francouzštině, ve které bude podle našeho názoru dominovat lingvistický optimismus, resp. pozitivní zdvořilost.

Ve druhé teoretické části této práce definujeme pojem *žádost*, přičemž se pokusíme sjednotit chápání tohoto pojmu (viz kap. 3). Pojem *žádost* zasadíme do teorie mluvních aktů na základě teoretických poznatků vycházejících převážně z anglosaské tradice (viz kap. 3.1). Uvedeme různé způsoby realizace komunikační funkce v rámci řečového aktu *žádost* a mimo syntaktickou strukturu *žádosti* nás budou zajímat i další faktory, které ovlivňují realizaci tohoto mluvního aktu v konkrétní komunikační situaci, např. sdílené znalosti mluvčího a adresáta (viz kap. 3.1.1). Shrňme, jaké místo zaujímá mluvní akt *žádost* v rámci nepřímých mluvních aktů a jak souvisí nepřímé vyjadřování *žádosti* se zdvořilostí (viz kap. 3.1.2). V teoretické části dále vysvětlíme pojmy *konverzační implikatura* (viz kap. 3.1.3) a *princip relevance* (viz kap. 3.1.4), neboť pokud jde o nepřímé vyjadřování mluvního aktu *žádost*, je třeba pochopit, jak funguje interpretace takových výpovědí. Tyto termíny se však nebudou příliš týkat naší analytické části práce, neboť předpokládáme, že součástí naší analýzy budou

především konvencionalizované nepřímé řečové akty. Práce především vytyčí jazykové prostředky pro realizaci mluvního aktu *žádost* jak v češtině (viz kap. 3.3.1), tak ve francouzštině (viz kap. 3.3.2), resp. pro signalizaci komunikační funkce *žádost* a shrne, do jaké míry se užívání těchto indikátorů v obou jazycích liší vzhledem k jejich systémovým a typologickým vlastnostem. Na základě těchto odlišností budeme předpokládat, že čeština oproti francouzštině má předpoklad k realizaci negativně formulovaných žádostí.

V analytické části této práce budeme na základě teoretických poznatků porovnávat způsoby realizace žádostí v obou jazycích, přičemž budeme pracovat s daty z paralelního korpusu InterCorp. Nejprve uvedeme kvantitativní přehled zdvořilostních faktorů v obou jazycích zvlášť, poté shrneme, zda při překladu z jednoho jazyka do druhého došlo k úbytku či nárůstu počtu těchto faktorů (viz kap. 4.1). Dále se pokusíme o shrnutí nejčastějších kombinací zdvořilostních faktorů v obou jazycích zvlášť a uvedeme nejčastější zdvořilostní strategie pro češtinu a francouzštinu (viz kap. 4.2). Poté přiřadíme kombinacím zdvořilostních faktorů výchozího jazyka nejčastější kombinace zdvořilostních faktorů v cílovém jazyce v obou směrech překladu, abychom zjistili, zda dochází ke změnám zdvořilostních strategií. Zaměříme se na to, zda při překladech žádostí z jednoho jazyka do druhého dochází k posunům pragmatické hodnoty a jaký vliv mají tyto posuny na fungování zdvořilosti v češtině i ve francouzštině (viz kap. 4.3 a 4.4). Ve druhé části analýzy ověříme výsledky korpusového šetření na základě dat z doplňujícího dotazníkového šetření. Budeme předpokládat, že odpovědi respondentů potvrdí naši hypotézu, že čeština vykazuje oproti francouzštině vyšší míru lingvistického pesimismu v realizaci žádostí.

V závěru práce syntetizujeme poznatky o řečové zdvořilosti francouzských a českých žádostí. Uvedeme rovněž omezení související s naší analýzou a navrhneme další možnosti rozšíření našeho výzkumu.

2. Řečová zdvořilost

Termín *zdvořilost*, stejně jako francouzské *courtoisie*, byl nejprve spojován se slovem *dvůr*, tedy s dvorskou kulturou středověku. Později se ve francouzštině začal používat obecnější výraz *politesse* z italského *politezza*¹ (Trésor de la langue française). V češtině někdy používáme synonyma *uhlazenost*, *vybroušenost* a *vytříbenost* (Kraus, 2004: 156). Ve francouzštině najdeme synonyma *civilité*, *savoir-vivre*, *bienséance* (Dictionnaire Electronique des Synonymes).

Příruční slovník jazyka českého definuje pojem „zdvořilost“ z hlediska současného uvažování takto: „*způsob chování ve společenských stycích, vyjadřující jistou uctivost, slušnost a ohleduplnost k druhé osobě, zvl. starší nebo výše postavené*“ (Příruční slovník jazyka českého).

Špaček se ve svých dílech často zmiňuje o Stanislavu Guth-Jarkovském, zakladateli novodobé české etikety, který napsal ve *Společenském katechismu*, že člověk by měl být „*zdvořilý i vůči nezdvorným; zdvořilé slovo působí i na hrubého člověka a nezřídka mění i jeho smýšlení*“ (Špaček, 2005: 8). Podle Gutha-Jarkovského by měl být člověk zdvořilý v konfliktních situacích i vůči slabším, neboť se stoupající zdvořilostí stoupá i účinnost naší promluvy (Špaček, 2005: 8). Podle Jiřího Gutha-Jarkovského být zdvořilý tedy znamená cíleně omezit vlastní egoismus a podřídít se společensky kodifikovaným pravidlům.

2.1 Definice a funkce zdvořilosti

Zdvořilost tedy můžeme nahlížet jako nástroj účinnější komunikace, který zároveň ovlivňuje interpersonální vztahy mezi zúčastněnými mluvčími. Komunikační úspěšnost tedy závisí na míře osvojení a správném užívání pravidel, kterými se komunikace řídí. Na základě takových pravidel dochází k ovlivňování komunikačního partnera v rámci uplatňování vlastních zájmů.

---

¹ V překladu „čistota“.

Historie a kultura podmiňují v každé společnosti soubor nastavených norem zdvořilého chování, nelze tedy zobecnit jakousi kodifikaci pravidel slušného chování platnou pro jakékoli společenství.² Nicméně i přes rozdíly v konkrétních pravidlech zdvořilosti napříč kulturami je u všech motivace pro zdvořilost totožná – vyhnout se konfliktu, zachovat si pozitivní vztahy a postavení (Chejnová, 2005: 51).

2.2 Zdvořilost z hlediska pragmatiky

O téma *zdvořilosti*, nebo také *etikety řečové*, se začali lingvisté více zajímat v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Zdvořilost byla do té doby součástí spíše praktické stylistiky nebo rétoriky. V české lingvistice se v polovině osmdesátých let objevil pojem *řečová etiketa*, a to především v pracích Rulfové (1984, 1985) a Vachka (1986). Tu můžeme lingvisticky v širším smyslu chápat jako aktualizované užití gramatických a lexikálních prostředků, které značí úctu mluvčího k adresátovi (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: 563-564).

Patrick Charaudeau a Dominique Maingueneau ve svém *Dictionnaire d'analyse du discours* vidí jako klíčové období osmdesátá a devadesátá léta dvacátého století, kdy došlo ke značnému rozmachu výzkumné činnosti v oblasti fungování *zdvořilosti*. Lingvisté se snažili zjistit, jakou roli hraje zdvořilost v každodenní komunikaci a popsat prostředky,³ kterými mluvčí zachovávají vzájemný soulad při komunikaci.

Paul Grice a jeho *princip kooperace*, který vysvětlíme v následující kapitole, byl jakýmsi spouštěčem pro vznik dalších stěžejních prací o zdvořilosti. R. Lakoffová rozvíjí Griceovu myšlenku a nabízí základ pro definici zdvořilosti: „*politeness is developed by*

---

² Podle Hirschové v Československu v období socialismu začala být tradiční etiketa připisována chování měšťanstva, tudíž zavržena. Do popředí pomalu dostávalo „neetiketní chování“ a v běžných komunikačních situacích si lidé vystačili s minimem bontonu (Hirschová, 2003: 228). Podle Špačka u nás potom měla ničivý vliv na etiku především komunistická vláda. V jejím čele stáli a vystupovali lidé, kteří se zasloužili o likvidaci „pravých elit“, nastavili jiné společenské hodnoty, což mělo přirozeně vliv na soubor dosud fungujících pravidel etikety. Nová potřeba pravidel etikety se projevila v momentě, kdy Česká republika opět začala fungovat v rámci demokratické Evropy. Omezené možnosti v komunikaci se západním světem se ukázaly při kulturních, politických a podnikatelských stycích. Mladí manažeři se snažili předejít neobratnosti při jednáních na mezinárodní úrovni, která by jinak mohla vést k obchodním neúspěchům (Špaček, 2005: 12).

³ «*procédés extrêmement nombreux et divers qui, loin d'être confinés dans les fameuses « formules », mobilisent en réalité une part importante du matériel produit dans l'interaction*» (Charaudeau, Maingueneau, 2002: 439).

societies in order to reduce friction in personal interaction" (Lakoff, 1973: 64). Z hlediska pragmatiky autorka formuluje dvě pravidla: *mluv jasně* (be clear) a *bud' zdvořilý* (be polite) (Lakoff, 1975: 296). První pravidlo se částečně shoduje s Griceovým principem kooperace, druhé pravidlo formuluje tři zásady zdvořilosti: *nikomu nic nevnucuj* (don't impose), *dej možnost volby* (give the receiver options), *bud' přátelský* (make the receiver feel good) (Lakoff, 1973: 298).⁴

Za zakladatele moderní teorie zdvořilosti bývá považována dvojice P. Brownová a S. Levinson a jejich publikace *Politeness. Some universals in language usage* z roku 1987. Brownová a Levinson vycházejí zejména ze Searlovy teorie řečových aktů (viz kapitola 3.1), především z myšlenky, že nepřímé řečové akty jsou zdvořilejší než řečové akty přímé, zároveň čerpají z myšlenky P. Grice, stejně jako Lakoffová. Stěžejní myšlenkou jejich teorie je, že jazyková komunikace závisí především na sociální interakci mezi mluvčím a adresátem a na míře užití ofenzivní strategie mluvčího vzhledem k adresátovi během komunikace.⁵

Abychom vyložili potenciální zdvořilostní strategie⁶ řečového chování, je třeba vysvětlit hlavní pojem konceptu „univerzální zdvořilosti“, a tím je pojem *tvář*, který vychází ze sociální psychologie. Pojmem *tvář* se podle Brownové a Levinsona rozumí sebehodnocení komunikantů, jež se uskutečňuje během jazykové komunikace. Negativní tváří se pak rozumí to, co si účastník komunikace nepřeje, resp. to, že nechce být do něčeho nucen svým okolím. Pozitivní tvář naopak implikuje přání a úmysly účastníka komunikace. Ten očekává, že budou jeho cíle pozitivně přijímány okolím⁷ (Brown, Levinson, 1987: 2).

Podle Brownové a Levinsona všichni účastníci komunikace směřují k „zachování tváře“. To znamená, že se navzájem respektují a mluvními akty se neohrožují. Pokud se komunikanti snaží docílit svých komunikačních záměrů snadněji, riskují jak svou tvář, tak tvář příjemce. To znamená, že pokud mluvčí o něco žádá adresáta a zvolí k formulaci takové žádosti

---

⁴ Je důležité zmínit, že v různých kulturních prostředích se těmto zásadám přikládá odlišná priorita a ani jejich pořadí není tedy univerzální. Za všepjatné podle Hirschové nicméně můžeme považovat strategie související s nepřímým či doslovným vyjadřováním obsahu výpovědi. Jde jen o to, pomocí jakých prostředků se tyto strategie uskutečňují (Hirschová, 2013: 229).

⁵ „We [...] claim that the uses of each (strategy) are tied to social determinants, specifically the relationship between speaker and addressee and the potential offensiveness of the message content“ (Brown, Levinson, 1987: 2).

⁶ 'positive politeness', 'negative politeness', 'off-record politeness'

⁷ „Central to our model is a highly abstract notion of 'face' which consists of two specific kinds of desires ('face-wants') attributed by interactants to one another: the desire to be unimpeded in one's actions (negative face), and the desire (in some respects) to be approved of (positive face)“ (Brown, Levinson, 1987: 2).

imperativ, vynaloží sice menší úsilí, ohrožuje však negativní tvář adresáta (Brown, Levinson, 1987: 61-66).

Důležitou roli při výběru jedné z komunikačních strategií hrají následující sociální faktory: sociální distance mezi mluvčím a adresátem (social distance), relativní moc mluvčího nad adresátem (relative power) a hodnocení naléhání nebo nátlaku v dané kultuře (absolute ranking of imposition) (Brown, Levinson, 1987: 15). Tyto sociologické faktory determinují míru zdvořilosti, kterou mluvčí volí směrem k adresátovi (Brown, Levinson, 1987: 15).⁸ Je zajímavé, že při srovnání užívání jazyka v různých jazycích lze pozorovat jistou podobnost.⁹

Encyklopedický slovník češtiny nabízí vysvětlení již nastíněných zdvořilostních strategií. Pozitivní strategie si podle autorů klade za cíl dostat adresátova souhlasu užitím prostředků, které zajistí harmonickou komunikaci. Negativní strategie je chápána jako takový postup, kdy mluvčí předpokládá adresátův nesouhlas. To znamená, že mu nechá možnost volby kladné či negativní reakce, a tím ho podněcuje právě ke kladné reakci (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002: 563-564). Třetí zdvořilostní strategií je podle Brownové a Levinsona *'off-record politeness'* nebo také *nepřímé vyjadřování*. Jedná se o záměrně nejednoznačné výpovědi ze strany mluvčího, a tím pádem může dojít k narušení kooperativnosti (spolupráce) mezi účastníky komunikace. Taková míra oslabení vzájemného vztahu při komunikaci závisí na velikosti distance mezi nimi (Brown, Levinson, 1987: 68-74).¹⁰

V další kapitole uvedeme principy, kterými se řídí komunikace, resp. jak fungují konkrétní zdvořilostní strategie ve smyslu interpretace významu výpovědi.

---

⁸ Někteří autoři (Holtgraves, Baxter, Slugoski) vyvracejí vliv zmíněných sociálních faktorů na výběr zdvořilostní strategie například tím, že se stoupajícími vzájemnými sympatiemi (blízké přátelství) mezi mluvčím a adresátem stoupá i míra zdvořilosti mezi nimi; kamarádský vztah mezi mluvčím a adresátem také implikuje užití zdvořilých strategií. Důvodem by mohl být předpoklad, že pro „famiální rozhovor“ není legitimní „účelové chování“ (instrumental goals), a tedy strohé přímé jednání (bald on record utterances) (Brown, Levinson, 1987: 15-16).

⁹ „Take for example Yang's careful description of this conceptual domain In a Chinese village – he lists seven factors involved in losing or gaining face, each of which seems entirely in line with our own cultural assumptions, down to the same facial metaphor“ (Brown, Levinson, 1987: 13).

¹⁰ Brownová a Levinson doplňují ještě čtvrtou strategii: '(Bald)On-record' nebo také přímé jednání. Jednání mluvčího je v takovém případě „nezdvořilé“, jedná přímočaře, neboť to okolnosti umožňují (Brown, Levinson, 1987: 68-74).

2.3 Teoretické přístupy ke zdvořilosti

Pokud hovoříme o nepřímém vyjadřování, je třeba seznámit se s teorií konverzačních implikatur. Tato teorie popisuje způsoby, jakými můžeme vyvodit komunikované významy, které nejsou explicitně vyjádřeny. Při takové komunikaci dochází k narušení kooperativnosti. To znamená, že to, co adresát od mluvčího očekává, a to, co mluvčí ve skutečnosti říká, je odlišné. Adresát předpokládá, že takové porušení zásad komunikace není bezdůvodné, a snaží se tedy odhalit pravý smysl sdělení. Z myšlenky, že lidé spolu za standardních podmínek při komunikaci spolupracují, vychází americký filozof Grice. Pojmenoval tzv. *kooperační princip* (dále jen KP), který zahrnuje pravidla (*maximy*), jimiž se řídí komunikace: *maxima kvantity*, *maxima kvality*, *maxima relevance* a *maxima způsobu* (Grice, 1957: 45-50).

Maximy kvantity znamenají v podání Grice následující: „*Make your contribution as informative as is required (for the current purposes of the Exchange; Do not make your contribution more informative than is required*“¹¹ (Grice, 1975: 45). Dále maxima kvality: „*Do not say what you believe to be false*“¹² (Grice, 1975: 46). Maxima relevance znamená „*Be relevant*“¹³ (Grice, 1975: 46) a hlavní maxima způsobu říká: „*Be perspicuous*“¹⁴ (Grice, 1975: 46).

Komunikace je tedy podřízena kooperačnímu principu a konverzačním maximám. Stěžejní je však zachování kooperačního principu. Konverzační maximy v komunikaci mluvčí buď dodržuje, nebo je porušuje, k čemuž dochází velmi často. Při takovém porušení začíná adresát vyvozovat různými konverzačními technikami obsah výpovědi, jenž byl ze strany mluvčího formulován buďto neexplicitně, či nepřímě. Tento implikovaný význam se nazývá *konverzační implikatura*. S tím souvisí pojem *inference*, který označuje mentální proces, kterým se dobíráme míněného smyslu výpovědi mluvčího (Grice, 1975: 45-50). Každé jazykové prostředí může mít odlišné zvyklosti, významy a sdílené předpoklady, proto může docházet k chybnému vyvozování implikovaného obsahu u mluvčích z různých jazykových kultur. V analytické části naší práce bude třeba myslet na tento faktor zejména proto, abychom

---

¹¹ „*Podej ve svém příspěvku tolik informace, kolik je jí (pro daný účel v komunikaci) třeba*“; „*Nepodávej ve svém příspěvku víc informace, nežli je třeba*.“ (překlad Encyklopedický slovník češtiny)

¹² „*Snaž se, aby tvůj příspěvek byl pravdivý*.“ (překlad Encyklopedický slovník češtiny)

¹³ „*Mluv k věci*.“ (překlad Encyklopedický slovník češtiny)

¹⁴ „*Buď srozumitelný*.“ (překlad Encyklopedický slovník češtiny)

správně pochopili fungování odstínů nepřímě vyjádřené žádosti v komunikaci jak v češtině, tak ve francouzštině. Zároveň nás bude zajímat, zda nedochází k „pragmatickým nezdarům“ při překladech francouzských žádostí do češtiny a naopak.

Leech doplňuje tento princip tzv. *zdvořilostním* principem a zároveň tvrdí, že Griceův model KP je nedostačující¹⁵ a zároveň nahlíží aplikaci pragmatických principů v širším rámci než jeho předchůdci – psychologickém a sociálním. Autor zároveň vyčítá kooperačnímu principu, že neodráží skutečné fungování jazyka, neboť většina oznamovacích vět nemá pouze informativní funkci. To znamená, že narušení kooperačního principu, ve smyslu porušení maximy kvantity, je někdy ve prospěch větší zdvořilosti, tedy zachování zdvořilostního principu, jenž je formulován takto: „*Minimize the expression of impolite beliefs and maximize the expression of polite beliefs*“¹⁶ (Leech, 1983: 81). Leech povyšuje zdvořilostní princip nad kooperačním, protože při absenci zdvořilosti mluvčích není naplněn ani kooperační princip, a tím pádem komunikace selhává. Zdvořilostní princip implikuje tyto maximy: *maxima taktu, maxima velkorysosti, maxima souhlasu, maxima shody a maxima souladu*. Jde tedy o to, že ve chvíli, kdy mluvčí vysloví žádost, pohybuje se na tzv. „cost-benefit“ škále. To znamená, že čím více je zdvořilejší, a tím pádem dodržuje maximy, tím větší zisk z realizace mluvného aktu vytěží (Leech, 1983: 107). Zdvořilost je tedy orientovaná na adresáta, nikoli na mluvčího. Je však patrné, že není v lidských silách dodržovat jak princip zdvořilosti, tak kooperační princip v celé jejich intenzitě.

Hirschová shrnuje komplementární vztah mezi oběma principy:

„Griceovy maximy tedy představují základní, obvyklé principy komunikačního chování, tj. takové, které komunikaci konstituují, zatímco zdvořilostní princip a jeho maximy ukazují důvody, proč se komunikace od své základní či neutrální podoby odchyluje a jakých typizovaných podob tyto odchylky nabývají“ (Hirschová, 2013: 213).

---

¹⁵ „The CP in itself cannot explain why people are often so indirect in conveying what they mean; and what is the relation between sense and force when non-declarative types of sentence are being considered“ (Leech, 1983: 80).

¹⁶ „Minimalizuj vyjádření nezdvořilých přesvědčení a maximalizuj vyjádření zdvořilých přesvědčení“ (překlad Hirschová, 2013: 212)

Brownová a Levinson také vidí neúplnost Griceovy teorie v tom, že ji lze aplikovat pouze v případě bezpříznakové komunikace, to znamená v situacích, kdy mluvčí nemají snahu jednat zdvořile.¹⁷

Pro naši práci bude relevantní právě zdvořilostní princip, neboť chceme zkoumat typizované podoby odchylek od neutrální komunikace a funkci zdvořilosti v takové komunikaci. Zároveň jsme přesvědčeni, že bezpříznakové komunikace, tj. takové, kdy mluvčí nemají snahu jednat zdvořile, je v případě realizace žádostí poměrně málo.¹⁸

2.4 Vývoj teorie zdvořilosti

Richard Watts kriticky reaguje na dosavadní práce o teorii zdvořilosti, a tím formuluje trochu jiný pohled na zdvořilost než jeho předchůdci. Teorie zdvořilosti má podle Wattse funkci nalézat potenciální realizace zdvořilého i nezdvořilého chování a také zjišťovat, jakými způsoby zástupci různých společenství takové chování hodnotí. Watts dodává, že výklad termínu *zdvořilost* je odlišný podle různých jazykových (kulturních) prostředí (Watts, Ide, Ehlich, 2005: 25-26). Pro někoho může zdvořilé chování implikovat společensky korektní chování, na druhého může takové chování působit neupřímně, dokonce až povýšeně (Watts, Ide, Ehlich, 2005: 38). Je zřejmé, že nemůžeme očekávat jednotný názor všech mluvčích na to, co je „zdvořilé“ a co naopak není. Kromě toho se takové názory v každé kultuře vyvíjejí i v čase (Watts, Ide, Ehlich, 2005: 18).

Watts reaguje na autory, kteří sice formulují teorie zdvořilosti, avšak vytváří jakýsi univerzální model zdvořilosti, který je však idealizovaný, tudíž abstraktní. Podle Wattse nelze určit co je zdvořilé či nezdvořilé, aniž bychom znali konkrétní komunikační situaci zasazenou do určitého sociálního prostředí, v němž figurují konkrétní mluvčí. (Watts, Ide, Ehlich, 2005:

---

¹⁷ „The CP defines an unmarked or socially neutral presumptive Framework for communication; the essential assumption is no deviation from rational efficiency without a reason. Politeness principles are, however, just such principled reasons for deviation“ (Brown, Levinson, 2010: 5).

¹⁸ Bepříznakovou komunikací rozumíme například žádost vyjádřenou imperativem, který bude zkoumán v rámci analytické části této práce. Předpokládáme však, že taková žádost bude ve většině případů zjemněna částicovými výrazy (prosím, laskavě) či jinými jazykovými prostředky (viz kapitola 3.3).

15) Pro naši analýzu bude tedy důležité soustředit se na skutečné fungování zdvořilosti v praxi a na to, jak se tato zdvořilost promítá do konkrétní komunikační situace.

Jsme přesvědčeni, že nelze sestavit univerzální model zdvořilosti, nicméně se dá předpokládat, že v rámci kontrastivní analýzy českých a francouzských žádostí budeme nacházet velké shody zdvořilostních strategií při formulaci žádostí. Abychom však zachytili drobné rozdíly fungování zdvořilostních strategií v obou jazycích, je vždy třeba brát ohled na konkrétní komunikační situaci,¹⁹ ve které se mluvčí nacházejí a její komunikační kontext. Pokud hovoříme o zdvořilosti jako o řečové strategii, měli bychom vysvětlit, jakým způsobem budeme pracovat s pojmem *nezdvořilost*.

2.4.1 Nezdvořilost

Předpokladem pro úspěšnou komunikaci je podle Hirschové „být zdvořilý“. Pokud zdvořilost v projevu chybí úplně nebo částečně, vzniká „nezdvořilost“, kterou chápeme jako nedostatečnou zdvořilost, nikoli konkrétní řečovou strategii.²⁰ Nezdvořile může působit i špatně formulovaná zdvořilost, například ironie či sarkasmus. Pokud zdvořilost předstíráme, může mít taktéž nezdvořilý efekt (Hirschová, 2013: 237). Leech takovou zdvořilost nazývá *škádlení (the Banter Principle)*:

„*In order to show solidarity with h, say something which is obviously impolite to h*“ (Leech, 1983: 144).

Tato nezdvořilost se často vyskytuje v komunikaci osob sobě blízkých. Obsah takové nezdvořilosti musí být adresátem interpretovatelný jako takový, jenž není myšlen vážně. Můžeme se také setkat s pojmem „relational work“, který představuje pojem dominující ne/zdvořilosti a Locherová jej definuje jako proces *definování vztahů v interakci* (Locher, 2008: 510).

---

¹⁹ Předpokládáme, že tyto rozdíly se projeví především v dotazníkovém šetření, které sestavíme tak, aby zahrnovalo různé typy konkrétních komunikačních situací (viz kap. 5).

²⁰ Na rozdíl od jiných autorů, kteří definují nezdvořilost jako strategii: „*the use of strategies designed to attack face, and thereby cause social conflict and disharmony*“ (Culperer, 2005).

Z uvedeného vyplývá, že komunikace má jak informační, tak interpersonální rozměr. „Relační práce“ potom vyžaduje adresátovu kompetenci zařazovat různé typy situací k již „odžitým situacím“, to znamená, že čerpá ze svých zkušeností, aby mohl posoudit, zda je výrok zdvořilý či naopak.²¹

Komunikační událost může být vědomě či nevědomě konfliktní resp. „poškozující“. Mezi hlavní faktory konfliktní komunikace patří důležitost tématu komunikace, vztah mezi komunikanty, porušování sociálních stereotypů nebo forma sdělení. Pokud máme postihnout dynamiku interpersonální komunikace v celé její šíři, je třeba nahlížet nezdvořilost jako samostatný jev, nikoli pouze jako absenci zdvořilosti, jak jsme zmínili v úvodu této podkapitoly.

Existují řečové akty, které jsou samy o sobě nezdvořilé, jako například rozkaz nebo kritika. Takové mluvní akty ohrožují nejen tvář adresáta, ale i mluvčího, protože takový mluvčí nemůže očekávat pozitivní přijetí svého jednání ze strany okolí. Sám mluvčí si volí, zda ohrožení bude zjevné (on record) nebo skryté (off record).

Culperer hovoří o pozitivních a negativních „nezdvořilostních strategiích“. Pozitivní nezdvořilost má za cíl poškodit adresátovu pozitivní tvář, což se mluvčímu podaří například v situaci, když záměrně vybírá takové téma konverzace, které je adresátovi nepříjemné. Příkladem negativní nezdvořilosti, útočící na negativní tvář adresáta, je například zesměšňování. Je důležité zmínit, že dopad obou těchto strategií posuzuje sám adresát, to znamená, že ne vždy takovou strategii musí nutně interpretovat jako nezdvořilost. Abychom mohli hodnotit výpověď jako nezdvořilou, musíme zvážit všechny aspekty komunikační situace, včetně společenského statusu komunikujících a vztah mezi nimi.

Podle Culperera není žádná výpověď ze své podstaty zdvořilá nebo nezdvořilá. Často sice hodnotíme některé výrazy (slova) jako nezdvořilá, ale nejsou to slova jako taková, která jsou nezdvořilá, ale jsou to okolnosti, za kterých jsou tato slova použita a na základě kterých můžeme hodnotit výpověď jako nezdvořilou (Culperer, 1996: 350-358).

---

²¹ „These judgements are made on the basis of norms and expectations that individuals have constructed and acquired through categorising the experiences of similar past situations, or conclusions that one draws from other people's experiences“ (Locher, 2008: 78).

Analytická část této práce si klade za úkol zjistit, zda stejný výběr jazykových prostředků pro formulaci žádostí vykazuje stejný stupeň zdvořilosti v obou jazycích, a jsou tím pádem zdvořilostní strategie českých a francouzských mluvčích zaměnitelné, nebo zda by mohla vznikat neúmyslná nezdvořilost v případě užití zdvořilejší strategie jednoho jazyka v prostředí druhého jazyka. Myslíme si, že i přes absenci příznakově nezdvořilých jazykových prostředků v komunikaci lze na základě paralingvistických faktorů komunikace posoudit, zda se v konkrétní komunikační situaci jedná o nezdvořilost či naopak.

2.4.2 Koncept tváře v různých kulturních prostředích

Každý jazyk, resp. každé kulturní prostředí je specifické svým odlišným vnímáním konceptu *tváře*. Naší snahou tedy není hledat univerzální model pojetí tváře, nýbrž odhalit rozdíly dvou kulturních prostředí, resp. jazyků a zjistit, jaké zdvořilostní strategie jsou typické pro vyjádření mluvniho aktu *žádost*. Nejprve uvedeme pojetí *konceptu tváře* v anglofonním prostředí, neboť právě tam byl tento koncept poprvé rozpracován. Mimo kulturní specifika existují i rozdíly mezi jednotlivci, třebaže v rámci jedné skupiny, jež sdílí stejný jazyk či kulturu.

2.4.2.1 Koncept tváře v anglofonním prostředí

Brownová a Levinson rozlišují mezi *pozitivní* a *negativní tváří*. V případě pozitivní tváře je přáním mluvčího/adresáta uznání druhých, v případě negativní tváře je jím touha nebýt omezován a mít ve svém jednání svobodu (Brown, Levinson, 1987: 62). Autoři vycházejí z teoretických prací E. Goffmana, jehož pojetí tváře je stejné.²²

Vzhledem k různorodosti tváří a subjektivnímu vnímání, co je *tvář ohrožující jednání* a co nikoli, je těžké stanovit kompletní výčet takových jednání. Otázkou je, zda volba určité zdvořilostní strategie je závislá na stupni ohrožení tváře. Pokud ano, byl by tento model přímé

---

²² „The term *face* may be defined as the positive social value a person effectively claims for himself by the line others assume he has taken during a particular contact. *Face* is an image of self delineated in terms of approved social attributes (...).“ (Goffman, 1955: 7)

úměrnosti velmi abstraktní, neboť v každé konkrétní komunikační situaci ovlivňuje výběr zdvořilostní strategie více faktorů.

Brownová a Levinson pokládají tvář za univerzální. V jejich podání existují taková jednání, která ohrožují tvář adresáta nebo mluvčího (FTA – face-threatening act). Takovým aktem může být ohrožena negativní tvář adresáta (rozkaz, žádost) nebo jeho pozitivní tvář (kritika, urážka). Naproti tomu může dojít k ohrožení negativní tváře mluvčího (omluva, přijetí adresátovy nabídky) nebo jeho pozitivní tváře (přijetí komplimentu) (Brown, Levinson, 1987: 65-68).

Jednání ohrožující tvář lze realizovat buďto nepřímo *off record*, nebo naopak přímo *on record*²³ (viz kap. 2.3.1). Autoři tvrdí, že přímé jednání odpovídá situacím, kdy je adresát „v nouzi“ nebo kdy mluví k adresátovi z pozice výrazně silnějšího společenského statutu. Brownová a Levinson zároveň připouštějí jisté napětí mezi přímým a nepřímým jednáním. Kompromis obou strategií spatřují v tzv. „konvencionalizovaném nepřímém jednání“, kdy silně konvencionalizovaný *akt ohrožující tvář* nemusí být vnímán jako nepřímá strategie, nýbrž jako přímé jednání. Například věta *'Can you pass the salt?'* bude pochopena všemi jako žádost (Brown, Levinson, 1987: 70).

Brownová a Levinson se přiklání k názoru, že zdvořilost je univerzální. Tento postoj vychází ze zjištění, že výpovědi nepříbuzných jazyků, potažmo kultur, se podobají (Brown, Levinson, 1987: 50). Proti této univerzálnosti vystupuje například Watts, jak jsme již zmínili v kapitole 2.4.

Goffman vidí tvář jako proměnlivou ve vztahu k ostatním lidem. Jde o jakýsi sebeobraz, který může v každé komunikační situaci měnit svou podobu, a to na základě různých faktorů. Autor pracuje s pojmy *ztratit tvář a zachovat tvář*. První z pojmů znamená „být ve špatné tváři“, „nebýt ve své tváři“ nebo „být zahamben“. Druhý výraz definuje proces, kterým mluvčí dává ostatním najevo, že neztratil svou tvář²⁴ (Goffman, 1955: 7).

Vzhledem k tomu, že předmětem zkoumání této práce je žádost, bude pro nás relevantní pojem *akt ohrožující negativní tvář adresáta* (FTA), kterým žádost bezpochyby je. Pokud jde o přímou či nepřímou realizaci takového mluvčího aktu, bude naším úkolem zjistit, která

---

²³ „Doing an act baldly, without redress, involves doing it in the most direct, clear, unambiguous and concise way possible (for example, for a request, saying 'Do X!').“ (Brown, Levinson, 1987: 69)

²⁴ „In our Anglo-American society, as in some others, the phrase “to lose face” seems to mean to be in wrong face, to be out of face, or to be shamefaced. The phrase “to save one’s face” appears to refer to the proces by which the person sustains an impression for others that he has not lost face.“ (Goffman, 1955: 7)

z těchto dvou realizací je typická pro mluvní akt *žádost*. Je však důležité mít na mysli, že v každém jazyce existují nepřímé konvencionalizované způsoby jednání, které mají i přes svou „nepřímost“ blíže k přímým mluvním aktům, resp. *žádostem*. Myslíme si, že neexistuje univerzální zdvořilost, a jsme přesvědčeni, že každý jazyk má svá specifika, i pokud jde o užívání konvencionalizovaných forem výpovědí, které nás budou společně s přímými strategiemi především zajímat v analytické části této práce.

2.4.2.2 Koncept *tváře* ve frankofonním prostředí

Catherine Kerbrat-Orecchioni vychází z Goffmanova pojmu „face work“ nebo také „travail de figuration“, se kterým pracují i Brownová a Levinson. Autorka zároveň přebírá od Brownové a Levinsona pojmy „negativní“ a „pozitivní“ tvář. V případě problémové komunikace rovněž hovoří o potenciálních aktech ohrožujících tvář (FTA) mezi které řadí otázku, rozkaz, žádost, kritiku, výčitku, atd. Pokud hovoříme o pojmu *face work*, jde o jakýsi proces zmírňování FTA, jenž by mohl být pro komunikačního partnera příliš zraňující. Prostředkem k takovému zmírnění může být užití nepřímého mluvního aktu nebo tzv. „adoucisseurs“ (mitigátorů).

Kerbrat Orecchioni nahlíží interakci mezi lidmi odlišně než Brownová a Levinson, jejichž pohled na mezilidskou komunikaci je podle autorky příliš pesimistický. Předpokládají tedy apriori konfliktní komunikaci a jakousi obsesi mluvčích ohrožovat soustavně adresátovu tvář, která je permanentně připravena bránit se takovým útokům. Autorka proto doplňuje *akt ohrožující tvář* „aktem lichotícím tváří“ (FFA) nebo také „Face Flattering Acts“, neboť je přesvědčena, že existují ve stejné míře jako FTA i taková jednání, která spíše lichotí tváři adresáta (poděkování, kompliment ze strany mluvčího). Brownová a Levinson taková jednání nicméně řadí mezi akty ohrožující negativní tvář adresáta oproti Orecchioni, která vidí takové jednání jako akt lichotící pozitivní tváři příjemce (Kerbrat-Orecchioni, 1995: 293-326).

Francouzské pojetí *tváře* vychází převážně z anglofonní koncepce tohoto fenoménu. Nadstavbou teorie Brownové a Levinsona je výše uvedený pojem *akt lichotící tváři* (FFA). Je těžké rozhodnout, zda Kerbrat-Orecchioni oprávněně kritizuje neúplnost modelu Brownové a Levinsona, neboť „lichotku“ či „poděkování“ vnímáme v mnoha případech spíše jako *akt*

ohrožující tvář, a to ze dvou důvodů: toto jednání může mít formu lichotky či poděkování, ale může se za ním mnohdy skrývat jiný komunikační záměr, resp. může po něm následovat opravdový *akt ohrožující tvář* (například lichotka předcházející prosbě o něco, viz př. 149); druhým důvodem je časté „uvedení do rozpaků“ adresáta, který se nemusí cítit „svobodně“ při reakci na toto jednání, které vyžaduje určité konvencionalizované chování ve formě poděkování atd. V naší práci se však *aktem lichotícím tváři* dále nebudeme zabývat, neboť žádost je klasickým *aktem ohrožující tvář*.

Dictionnaire de pragmatique uvádí koncept tváře Brownové a Levinsona, resp. Goffmanovo pojetí. Dále zmiňuje, že jejich model byl kritizován K. Orecchioni (viz výše) a této kritice přikládá značnou důležitost. Na závěr shrnuje, že je třeba zjistit, jak funguje koncept tváře v různých komunikačních situacích a v různých kulturních prostředích. Potvrzuje tedy naši myšlenku, že nemůžeme hovořit o univerzálnosti zdvořilosti, neboť lze pozorovat důležité rozdíly napříč jazyky a kulturami.

2.4.2.3 Koncept tváře v českém prostředí

V české lingvistice se zdvořilost ztotožňuje s pojmem *etiketa řečová*, jak již bylo zmíněno v kap. 2.2. Konfliktní komunikací, která podle našeho názoru úzce souvisí s *aktem ohrožující tvář* a s *konceptem tváře* jako takovým, se zabývá čtvrté číslo 52. ročníku časopisu *Slovo a Slovesnost*, konkrétně stať J. Hlavsové. Autorka hovoří o řečovém konfliktu (ŘKF), který možná až příliš odvážně popisuje jako „*patologicky disharmonický průběh komunikace*“ (Hlavsová, 1991: 258).

Podle Hlavsové se řečová událost skládá z následujících složek: *podavatel, příjemce, forma, sdělení, kanál, kód, téma a situace*. Hlavsová rozlišuje počátek, průběh a závěr řečového konfliktu s tím, že počátek považuje za nejdůležitější fázi. Ten může být často důsledkem špatné interpretace nějaké zdvořilostní formule na základě interkulturní či interpersonální odlišnosti komunikujících. Autorka rozlišuje mezi příjemcem a pasivním posluchačem, přičemž se očekává, že první z nich zaujme aktivní postoj, a reaguje tak na sdělení ze strany podavatele. Hlavsová tvrdí, že na základě spolupráce účastníků během řečového kontaktu lze odvodit některé důvody vzniku řečového konfliktu. Autorka přichází se zajímavou myšlenkou, když hovoří o třetím, tzv. „*svědkovi konfliktu*“:

„Mohou hrát kladnou roli, tvořit zábranu, mírníci ŘKF, pacifikovat emocionální stránku konfliktního jednání, působit jako reduktor ŘKF.“ (Hlavsová, 1991: 259)

Pokud jde o téma komunikace, je třeba jednat šetrně při jeho výběru vzhledem ke „tváři“ účastníků komunikace: *„Jisté konvence se týkají pak i uvádění určitých témat nevhodnou otázkou. Mezietský konflikt může být i samo položení otázky, neboť bývá hodnoceno jako určité obtěžování – tázaný je otázkou k odpovědi vlastně nucen, a to není zdvořilé.“* (Hlavsová, 1991: 261) Jsme přesvědčeni, že položení otázky může být konfliktní i v rámci jednoho etnika, nikoli pouze mezietský (mezinárodně), jak předpokládá autorka.

Dá se říci, že v českém pojetí je nesprávně volený mluvní akt jakýmsi potenciálním spouštěčem řečového konfliktu, zejména v komunikaci mluvčích z různých kulturních prostředí či mluvčích interpersonálně odlišných. Pokud Hlavsová tvrdí, že na základě spolupráce účastníků komunikace lze odvodit některé důvody vzniku řečového konfliktu, je možné odkazovat na kooperační princip Grice. Je zajímavé uvědomit si, že pokud je při komunikaci mluvčího a adresáta přítomen i svědek, může zmírňovat konfliktní jednání. Otázkou je, zda může zmírnit „ohrožení tváře“ ve smyslu, že adresát na akt ohrožující tvář reaguje přiměřeněji než by reagoval „mezi čtyřma očima“ nebo zda mírní i jednání samotného mluvčího, který například místo žádosti formulované rozkazem realizuje žádost zdvořileji, resp. „nepřímo“, právě díky přítomnosti svědka. Autorka připouští, že konfliktní může být i samotné položení otázky, čímž vlastně parafrázuje koncept „aktu ohrožující tvář“, jakožto jednání ze své podstaty útočící na *tvář* adresáta. Už jsme několikrát uvedli (viz kap. 2.4.2), že takové jednání představuje i žádost, kterou je třeba vymezit a blíže specifikovat v rámci teorie mluvních aktů.

3. Žádost

Encyklopedický slovník češtiny definuje „výpověď výzvovou“ (výpověď direktivní) takto: „výpověď, jejímž cílem je způsobit, aby adresát vykonal/ne(vy)konat to, co je obsahem výpovědi.“ (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002: 540) V rámci výzev autoři dále rozlišují *rozkaz*, *příkaz*, *povel*, *instrukci*, *návod*, *radu*, *vybídnutí*, *prosbu* aj. Výzvy lze dále dělit na „zavazující“ a „nezavazující“, přičemž do první kategorie řadíme například výzvy, při kterých jsou účastníci komunikace v asymetrickém vztahu („rozkaz“), do druhé skupiny by patřily výzvy s preferencí mluvčího, adresáta, či preferencí oboustrannou („prosba“). (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002: 540)

Frankofonní prostředí vychází z anglosaského pojetí *request* > *requête*, v češtině by tomuto pojetí odpovídal termín *žádost*. Pokud budeme nadále pracovat s pojmem *žádost*, budeme mít na mysli, že jejím slabším odstínem je *prosba*. Zároveň můžeme tvrdit, že zmírněným kategorickým *rozkazem* může být taktéž *žádost* či *prosba*:

(1) *Podej mi sůl, prosím.*

M. Grepl a P. Karlík řadí prosbu mezi specifické způsoby indikace výzvy. Prosba má podle autorů zvláštní postavení mezi výzvami:

„Mluvčí je v momentu promluvy závislý na adresátovi, mluvčí má na realizaci prosby silný osobní zájem, jeho výzva proto může být naléhavá, ale nikoli kategorická, adresát není vázán prosbu splnit.“ (Grepl, Karlík, 1998: 456-457)

Stejné pojetí prosby, jaké jsme našli u M. Grepla a P. Karlíka má i J. Mašín. Prosbu nahlíží jako ilokuční akt,²⁵ který směřuje k tomu, že adresát vykoná takový akt, který bude pro mluvčího prospěšný. Může se jednat o čin verbální nebo neverbální povahy, ve všech případech však budoucí akce představuje pro adresáta nějaké náklady (Mašín, 2015: 38).

Slovník spisovného jazyka českého rozlišuje mezi různými odstíny *žádosti* a definuje ji jako „silnou touhu po něčem, silné přání něčeho“ ve smyslu „*tužby*“ nebo jako „*milostnou, pohlavní touhu*“ ve smyslu „*chtíce*“ či „*přání, požadavek vyjádřené zpravidla slovy*“

---

²⁵ Řečový akt mající nepřímou, vysloveně nevyjádřenou výpovědní, komunikační a pragmatickou sílu (např. prosba, děkování, tázání), a přitom vytvářející význam a určitý tlak na adresáta (J. L. Austin).

ve smyslu „požádání“, zatímco *prosba* nahlíží jako „*mírnou, pokornou žádost; prošení*“ (Slovník spisovného jazyka českého).

Le Petit Robert definuje žádost jako „*demande instante, verbale ou écrite*“ se synonymy „*prière, instance, sollicitation*“ (Le Petit Robert).

Francouzsko-český slovník překládá « *demande* » jako „*žádost, požadavek, poptávka, otázka, potřeba*“ (Francouzsko-český, česko-francouzský slovník), jiný česko-francouzský slovník překládá „žádost“ jako « *avidité* », « *désir* » nebo « *demande* » (Česko-francouzský slovník).

Mluvní akty žádost/prosba jsou nejčastěji zkoumanými mluvními akty, nejen díky jejich frekvenci, ale i různorodosti jazykových prostředků, kterými může být tento mluvní akt vyjádřen. Tyto jazykové prostředky se v jednotlivých jazycích liší, proto je zajímavé zkoumat pragmatické schopnosti nerodilých mluvčích a jejich dovednost adekvátního vyjádření v jiném jazyce než v mateřštině.

V anglické literatuře se setkáme s pojmem *request* (Blum-Kulka, Olshtain, 1984), kterému v češtině odpovídá termín *žádost*. Podle některých autorů je tento termín v angličtině chápán v širším smyslu, a v češtině mu potom odpovídají výrazy *zdvořilá žádost* a *prosba* (Mašín, 2015: 37). K jejich vyjádření může mluvčí užít jak přímé tak nepřímé strategie za účelem úspěšné komunikace. Při realizaci žádosti/prosby se mluvčí zpravidla zaměřuje na věk, roli adresáta, vztah k adresátovi a vzdálenost mezi ním a adresátem (Mašín, 2015: 38).

Z uvedených definic můžeme vyvodit, že *žádost* i *prosba* spadají pod direktivní mluvní akty, přičemž vztah mluvčí-adresát může nabývat různých podob, které determinují podobu formulace žádosti/prosby z pozice mluvčího a její případné vykonání či odmítnutí z pozice adresáta.

3.1 Řečový akt a žádost

Obecně vnímáme jazyk jako nástroj k předání informací, nikoli pouze jako prostředek ke konstatování stavu věcí okolo nás. Významní teoretici analytické filozofie (Austin, Searle) ukázali, že jazyk je především nástroj působení na naše okolí (Riegel, Pellat, Rioul, 2004: 979-980).

Řečový akt skládá ze tří složek: *lokuční akt* (pronesení věty), *ilokuční akt* (pronášení takových výpovědí, které mají konvencionální platnost – informování, příkazování) a *perlokuční akt* (takové akty, které uskutečňujeme tím, že něco řekneme – přesvědčování, přemlouvání) (Austin, 2000: 113).

Přednášky J. L. Austina *How to do things with words* významně přispěly k rozvoji teorie mluvních aktů. Austin dělí řečové akty do pěti skupin: *expositiva*, *komisiva*, *behabitiva*, *exercitiva* a *verdictiva* (Austin, 2000: 147).

Za nejvlivnější z klasifikací mluvních aktů lze považovat Searlovu, jež primárně vychází z následujících faktorů: *ilokuční záměr mluvčího*, *vztah mezi obsahem výpovědi a skutečností*, *vyjádřený psychický stav* a *propoziční obsah výpovědi* (Searle, 1976: 1-24).

Searle rozlišuje pět tříd řečových aktů. Autorovo dělení se v zásadě významem neliší od Austina, avšak terminologie je odlišná: *representativa/asertiva* (informování), *komisiva* (závazky), *expresiva* (vyjadřování emocí), *direktiva* (výzvy) a *deklarativa* (výpovědi-skutky v užším smyslu) (Searle, 1976: 1-24). Žádost/prosbu tedy řadíme u Searla k direktivám.²⁶

V kontextu české lingvistiky se dělením řečových aktů zabýval Miroslav Grepl. Ve své publikaci *Skladba češtiny* nabízí velmi podrobné dělení řečových aktů v českém jazyce. Podle autora existuje osm hlavních tříd, se kterými pracuje jako s komunikačními funkcemi výpovědi. Grepl, podobně jako Searle, považuje za stěžejní kritéria rozdělení řečových aktů především komunikační záměr mluvčího a dále vztah obsahu výpovědi ke skutečnosti. Podle osmi komunikačních funkcí rozlišuje tyto výpovědi: asertivní (*oznámení*), direktivní (*příkaz, rozkaz, prosba*), interrogativní (otázka), komisivní (*slib, závazek, přísaha*), permisivní a koncesivní (*dovolení a nedovolení, souhlas a nesouhlas*), varovací (*varování, výstraha, výhrůžka*), expresivní a satisfaktivní (*výčitka, pokárání, pochvala, uznání*) a deklarativní (*křest, jmenování, odsouzení*) (Grepl, Karlík, 1998: 410-478).

Na začátku této kapitoly jsme uvedli, že jazyk je nástrojem působení na naše okolí. Všechny zmíněné klasifikace řečových aktů reflektují tento proces zcela transparentně, neboť

---

²⁶ U Austina řadíme žádost k exercitivám: „An exercitive is the giving of a decision in favour of or against a certain course of action, or advocacy of it. It is a decision that something is to be so, as distinct from a judgement that it is so: it is advocacy that it should be so, as opposed to an estimate that it is so; it is an award as opposed to an assessment; it is a sentence as opposed to a verdict.“ (Austin, 1955: 154)

užitím většiny²⁷ výpovědi spadající do výše zmíněných kategorií mluvčí explicitně pojmenovává své „působení na okolí“ (indikuje komunikační funkci) prostřednictvím performativně užitých sloves:²⁸

(2) *Žádám vás, abyste...*

Explicitní performativní formule je sice univerzálním způsobem realizace komunikačních funkcí (KF), nicméně v běžné komunikaci ne zcela běžným jazykovým prostředkem. I přes to, že žádost spadá do kategorie *direktiv* (Searle), *exercitiv* (Austin) či *direktivních mluvních aktů* (Grepl), nebude pro nás dále toto dělení řečových aktů příliš důležité, explicitní performativní formule (EPF) tedy nebudou předmětem naší analýzy. Je však nutné si uvědomit, že výpověď typu „*Přikazuji vám, abyste se omluvil*“ má touž komunikační funkci jako výpověď formou imperativu „*Omluvte se mi!*“ (Grepl, Karlík, 1998: 435).

Otázkou je, zda výraz *prosím vás*²⁹ užitý na začátku věty patří pouze do kategorie *explicitních performativních formulí* (EPF) stejně jako performativně užitá sloveso „žádám vás“ nebo zda se stal natolik konvencionalizovanou formulí, přičemž je spíše vnímán jako výraz částicové povahy užitý pro zjemnění žádosti:

(3) *Podejte mi sůl, prosím vás.*

Aby se mohla komunikační funkce uskutečnit, jsou podle Hirschové nutné tzv. *presupozice* (předpoklady). Je tedy třeba nahlížet větu nejen jako soubor syntakticky uspořádaných složek nesoucí význam, ale i soubor neverbalizovaných elementů, na kterých smysluplnost věty závisí. Nadto může věta implikovat další významy tím, že ji konkrétní mluvčí vysloví v konkrétní komunikační situaci (Hirschová, 2013: 126).

3.1.1 Presupozice

Je třeba rozlišovat mezi *presupozicí logicko-sémantickou* a *presupozicí pragmatickou*. V logicko-sémantickém pojetí se jedná o vztah mezi větami. *Encyklopedický slovník češtiny*

---

²⁷ Např. mluvním aktem *vyhružka* mluvčí explicitně nepojmenovává své působení na okolí (*Vyhrožuju ti!)

²⁸ tj. explicitní performativní formule

²⁹ Částice *prosím vás* může mít i fatickou (kontaktovou) funkci.

definuje presupozici jako „výrok *S* presuponuje výrok *S'*, jestliže *S'* je nutnou podmínkou pro to, aby výrok měl pravdivostní hodnotu“ (Encyklopedický slovník češtiny).

Ukažme si chápání logicko-sémantické presupozice na následujících příkladech:

(4) *Sokrates je nemocen.* (Bentham, Meulen, 1997: 941)

(5) *Sokrates není nemocen.* (ibid.)

Pokud Socrates existuje, jedna ze zmíněných vět je pravdivá a druhá nepravdivá:

„One sentence (semantically) presupposes another if the truth of the second is a condition for the semantic value of the first to be true or false.“ (ibid.)

V případě presupozice z pohledu pragmatiky je tím, kdo presuponuje mluvčí (jeho řečový akt), nikoli věta:

„According to the pragmatic conception, presupposition is a prepositional attitude, not a semantic relation. People, rather than sentences or propositions are said to have, or make, presuppositions in this sense.“ (Stalnaker, 2002: 38)

Mluvčí tedy sám presuponuje něco o sdílených znalostech s adresátem a o přijatelnosti své výpovědi vzhledem k adresátovi. Na straně adresáta pak může docházet k vyvozování některých významů výpovědi v případě, že je mluvčí záměrně nesdělí, a předstírá, že jsou tyto informace součástí sdílené zásoby informací (Hirschová, 2013: 127).

Encyklopedický slovník češtiny definuje pragmatickou presupozici takto:

„Soubor takových situačně relevantních faktorů a předpokladů, které mluvčí má při způsobu formulace svého komunikátu respektovat, aby to byl komunikát úspěšný, zdařilý.“ (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002: 344)

Upřesnění tohoto pojetí najdeme u Stalnakera, který nenahlíží presupozici z hlediska lingvistické formy. To znamená, že autor nemluví o *presupozici vět*, ale o *presupozicích mluvčího*. Jde tedy pouze o takové výpovědi, které mluvčí sám považuje za samozřejmé v konkrétní komunikační situaci (Stalnaker, 1974: 197-214).

Presupozice jsou tedy informační předpoklady, které projektujeme do našich výpovědí. Tyto předpoklady mohou být součástí obsahu některých slov, jejichž použitím tyto předpoklady aktualizujeme. Následující příklad vyjadřuje žádost a zároveň i předpoklad o tom, že adresát vlastní „předmět žádosti“:

(6) *Nepůjčil bys mi Krakatit?* (Čermák, 2011: 98)

Některé presupozice mohou v rámci teorie mluvních aktů tvořit „přípravné podmínky“ řečového aktu, na kterých závisí jeho úspěšnost, jiné mohou být součástí „podstatných podmínek“, které také vedou ke zdařilé komunikaci, nebo „podmínky upřímnosti“ (Austin, 2000: 115-118).

Pod pojmem „přípravné podmínky“ si můžeme představit znaky nějaké konvenční situace, které musí být splněny nebo vztah nadřazenosti/podřazenosti mluvčího a adresáta. V případě žádosti, která je pro naši práci relevantní, vypadají tyto podmínky takto:

„A je schopen vykonat C (čin). M věří, že je a schopen vykonat C“ a zároveň „Není nijak zřejmé (ani a ani M), že by a vykonal C za normálních okolností“. (Searle, 1979: 1-30)

V případě rozkazu nebo příkazu se mezi přípravnými podmínkami objevuje pravidlo týkající se pozice autority (Štichauer, 2011: 3).

Podstatné podmínky představují záměr mluvčího, např. pro žádost: *„Akt je brán jako snaha přimět a k vykonání C.“* (ibid.)

Podmínka upřímnosti vyplývá ze subjektivního postoje mluvčího a jeho přesvědčení, např. pro žádost: *„M chce po A, aby vykonal C“.* (ibid.)

Hirschová hovoří o tzv. *spouštěcích presupozic*. Míní tím např. vlastní jména, členy, částice adverbia nebo některá implikativní slovesa (začít, přestat). Spouštěčem presupozic může být i užití slovesného času nebo způsobu. Presupozice nejsou nositeli nové informace, ale podílejí se na celkovém významu výpovědi společně s neverbalizovanými implikovanými závěry (viz kap. 3.1.3).

V rámci zdvořilostních strategií se velmi často uplatňuje *nepřímá realizace žádosti*, podmíněná potřebou „být zdvořilý vzhledem k adresátovi“. K polemice o tom, zda je nepřímé vyjádření žádosti vždy nejzdvořilejší formou výpovědi, se vrátíme v kapitole o Principu relevance (viz 3.1.4).

3.1.2 Nepřímé řečové akty

Grammaire méthodique du français dělí řečové akty na dvě hlavní skupiny: přímé a nepřímé řečové akty (Riegel, Pellat, Rioul, 2004: 984-987). Podle Hirschové je přesnější označení „*řečové akty realizované přímo a řečové akty realizované nepřímo*“ (Hirschová, 2013: 174).

Zatímco u přímých řečových aktů výpověď obsahuje indikátor ilokuční funkce (tím je zpravidla performativní sloveso), výpovědi s imperativem, u nichž je zjevná direktivní funkce, mají rovněž blízko k přímé realizaci. Oproti tomu výpovědi, které neobsahují žádný zřejmý indikátor, jsou podrobeny dedukci vlastního smyslu až během konkrétní komunikační situace, na základě jazykového kontextu:

„Dans le cas d'un acte indirect, l'allocataire peut très bien ne pas reconnaître ou faire semblant d'ignorer l'intention du locuteur. Inversement, celui-ci peut très bien nier son intention illocutoire, puisqu'elle n'est pas associée par convention avec l'énoncé utilisé.“ (Riegel, Pellat, Rioul, 2004: 988)

Dictionnaire encyclopédique de pragmatique přejímá Searlovo chápání nepřímého mluvního aktu:

„Un acte de langage indirect se définit par le fait qu'une phrase dont l'indicateur de force illocutionnaire indique une force illocutionnaire donnée est en fait utilisée avec une force illocutionnaire tout à fait différente.“ (Dictionnaire encyclopédique de pragmatique, 1994: 112)

Searle tedy nazývá mluvní akt „otázka“ sekundárním mluvním aktem (odvozeným), mluvní akt „žádost“ označuje jako primární mluvní akt (míněný), viz podrobněji níže (Searle, 1979: 30-36). Takto chápaný nepřímý mluvní akt odpovídá terminologii K. Orecchioni (viz níže *tropes illocutoires*).

Naopak Goffman se domnívá, že užití nepřímo realizovaného mluvního aktu umožňuje komunikujícím „zachránit si tvář“, jsou tedy méně „svázaní“.

V Searlových pracích najdeme podrobnější vysvětlení nepřímých realizací řečových aktů, které jsou pro naši práci relevantní. U takové realizace jde o to, že mluvčí realizuje

míněný řečový akt vyslovením sekundárního řečového aktu, např. odmítnutí (pozvání do kina) formou sdělení „mám moc práce“. V tomto případě je míněný ilokuční akt realizován nepřímo.

V jiném případě se může míněný ilokuční akt shodovat s doslovným ilokučním aktem, zároveň však mluvčí může realizovat jiný ilokuční akt, který má odlišný propoziční obsah (Searle, 1975: 59-64)

(7) *Můžeš mi podat sůl?*

V tomto případě jde stále o otázku, ale je míněna jako žádost a je formulovaná nepřímo. Searle takové výpovědi pojmenovává „*sentences concerning H's (hearer's) ability to perform a (act)*“ (Searle, 1975: 65). Mluvčí realizující tento mluvní akt spoléhá na sdílené informace a znalosti s adresátem a na adresátovu schopnost spustit inferenční proces, o němž jsme již hovořili v kapitole 2.3 (Hirschová, 2013: 174).

Searle hovoří o tzv. konvencionalizovaném způsobu vyjádření komunikační funkce žádosti:

„I am suggesting that „can you“, „could you“, I want you to“ and numerous other forms are conventional ways of making requests, but at the same time they do not have an imperative meaning.“ (Searle, 1975: 76)

Autor zároveň dodává, že zdvořilost je hlavní motivací pro formulaci nepřímých žádostí, proto se některé z těchto forem ustálily jako konvencionalizované zdvořilé způsoby formulace nepřímých žádostí. Searle se dále zamýšlí nad tím, proč se nepřímé řečové akty liší v různých jazycích. Autor se však podle našeho názoru mýlí, pokud tvrdí, že anglická forma nepřímé žádosti „*Can you hand me that book?*“ neodpovídá českému překladu „*Můžete mi podat tu knížku?*“ Autor se domnívá, že český překlad by v českém jazyce vyzněl podivně: „*czech translation will sound very odd if uttered as a request in Czech*“ (Searle, 1975: 76).

Grammaire méthodique du français klasifikuje nepřímé řečové akty podle C. Kerbrat-Orecchioni. Jak jsme již uvedli, chápání nepřímého mluvního aktu K. Orecchioni a Searlovo pojetí je totožné, liší se však terminologií. Autorka rozlišuje mezi typem «*La dérivation allusive*» a typem «*Le trope illocutoire*³⁰». První typ výpovědi je tvořen míněným řečovým aktem, na který se „nabaluje“ nevyslovený nepřímý řečový akt: «*Il fait froid ici!*» Ve druhém případě se jedná o nahrazení míněného smyslu výpovědi nepřímým, odvozeným

³⁰ *L'appellation de «trope illocutoire» se fonde sur le mécanisme des tropes comme la métaphore qui, en rhétorique, remplacent le sens littéral par le sens figuré* (Riegel, Pellat, Rioul, 2004: 989).

mluvním aktem: « *Pouvez-vous fermer la fenêtre ?* » (Riegel, Pellat, Rioul, 2004: 989) V obou případech se jedná o žádost.

Pro analytickou část této práce budou relevantní výpovědi typu « *Le trope illocutoire* », neboť tyto výpovědi je možné zacílit a blíže specifikovat v korpusu InterCorp, se kterým budeme pracovat. Nepřímé řečové akty typu *la dérivation allusive* jsou ke korpusové analýze nevhodné vzhledem k nemožnosti zacílit v korpusu veškeré potenciální výskyty.

Již jsme se seznámili s formulací nepřímých mluvnických aktů. Pokud jde o nekonvencionalizované nepřímé řečové akty, musí adresát vynaložit mnohdy nemalé úsilí, aby byla výměna informací úspěšná, resp. aby byly zřejmé komunikační funkce ze strany mluvčího směrem k adresátovi.

3.1.3 Konverzační implikatury

Dictionnaire encyclopédique de pragmatique řadí konverzační implikatury mezi nekonvenční implikatury, které implikují kooperační princip a konverzační maximy (viz kap. 2.3). To znamená, že každý účastník komunikace by měl spolupracovat tak, aby jeho příspěvek korespondoval s tím, co se od něj očekává (Moeschler, Reboul, 1994).

Teorie konverzačních implikatur popisuje způsoby, jejichž prostřednictvím vyvozujeme komunikované významy, které mluvčí ve své výpovědi explicitně nevyjádří. *Konverzační implikatura* je tedy výsledkem inferenčního procesu, o němž jsme již hovořili v předchozí podkapitole. Tento proces je spuštěn ve chvíli, kdy si adresát uvědomí, že mluvčí vyslovuje něco jiného než to, co se od něj v dané komunikační situaci očekává, tedy porušuje některou z konverzačních maxim (viz kap. 2.3). Adresát se poté snaží vyvodit pravý smysl výpovědi skrze inferenční proces (Hirschová, 2013: 192).

Grice definuje konverzační implikaturu jako následující vzorec chování

„He has said that p; there is no reason to suppose that he is not observing the maxims [of conversation], or at least the CP [cooperative principle] ; he could not be doing this unless he thought that q ; he knows (and knows that I know that he knows) that I can see that the supposition that he thinks that q is required ; he has done nothing to stop me thinking that q ;

he intends me to think, or is at least willing to allow me to think, that q ; and so he has implicated that q' " (Grice, 1989 : 31).

F. Čermák definuje konverzační implikatury obdobně, přidává však mezikulturní rozměr:

„Konverzační implikatury se zabývají aspekty víry a domněnek, které se promítají v důsledku kulturních zvyklostí do našich promluv a které lze z formy těchto promluv a dalších znalostí i odvodit.“ (Čermák, 2011: 98)

To znamená, že věta *„Podal bys mi sůl?“* vyjadřuje nejen dotaz, ale i žádost o její podání. Mluvčí tedy míní více, než ve skutečnosti vysloví (Searle, 1979: 43). Nicméně oboustranným předpokladem je vzájemná kooperace (viz kooperační princip v kapitole 2.3), takže komunikace zůstává smysluplnou. Podle některých autorů se mluvčí při užití implikatur zároveň opírá o jazykové zvyklosti svého jazyka (Marmaridou, 2000: 237).

Je třeba rozlišovat mezi partikulární a zobecněnou konverzační implikaturou. Partikulární implikatura nebo také „jedinečná“ je platná jen v rámci určitého specifického kontextu. Naopak u zobecněné implikatury můžeme pozorovat slabý stupeň závislosti smyslu výpovědi na kontextu. Takové implikatury jsou tedy součástí významu jazykového prostředku, kterým je výpověď vyjádřena, a jsou tedy lexikalizované (Grice, 2006: 230-240) Jedná se např. o výpovědi, které se doslovně ptají na možnost nebo schopnost vykonat nějakou činnost, tedy na jednu z přípravných podmínek direktivního mluvnického aktu:

(8) *Můžeš mi podat nůžky?* (Hirschová, 2013: 198)

Takové výpovědi tedy zpravidla interpretujeme jako žádosti nebo prosby, aby příjemce danou činnost vykonal. Míněný smysl výpovědi v tomto případě odpovídá direktivní ilokuční síle (Hirschová, 2013: 198). Pro analytickou část této práce bude pojem „zobecněná implikatura“ relevantní, neboť nás zajímají právě výpovědi s direktivní ilokuční silou.

Kooperační princip, maximy i konverzační implikatury jsou pravidla, která řídí konverzaci. Další způsob, jak nahlížet na řečový akt *žádost* v rámci teorie zdvořilosti je tzv. *princip relevance*, který vychází z kognitivní lingvistiky. Sperber a Wilsonová, autoři této teorie, nahrazují Griceovy konverzační maximy jedinou maximou, a to maximou relevance (Sperber, Wilson, 2005: 1-9).

3.1.4 Princip relevance

Sperber a Wilsonová se odklání od základního modelu komunikace, který vychází z teorie informace. Z pohledu příjemce, tedy interpretace výpovědi, hovoří o dvou typech komunikace: kódový a inferenční. Proces dekódování jde směrem od signálu ke zprávě, kdežto inferenční proces začíná u souhrnu premis a končí u závěrů, které z těchto premis vyplývají (Sperber, Wilson, 1986: 249-250).³¹

Podle Hirschové nicméně inferenci můžeme chápat jako součást dekódování za podmínky, že mluvčí a adresát sdílají stejný jazyk a jednají na základě totožných premis, resp. kontextu. Otázkou však je, zda je vždy adresátův kontext shodný s kontextem, jaký u něj předpokládá mluvčí. Vzhledem k tomu, že účastníci komunikace nejsou, ani nemůžou, být schopni rozlišit sdílené znalosti od nesdílených, může kódový model jen stěží fungovat (Hirschová, 2013: 217-218).

Již jsme nastínili nesouhlas s myšlenkou, že se stoupajícím nepřímým vyjádřením stoupá i stupeň zdvořilosti výpovědi. Pokud jde o nekonvencionalizované nepřímé vyjádření, myslíme si, že existují případy, kdy tato forma vyjádření není vnímaná jako nejzdvořilejší:

(9) *Sakra, zapomněl jsem si doma láhev s pitím.*³²

Je pravdou, že zpravidla takovou výpověď mluvčí chápe jako nepřímou žádost, mohlo by se nicméně stát, že adresát výpověď nesprávně interpretuje jako pouhé konstatování a nevhodně ně zareaguje (například nenabídne své vlastní pití). V případě, že adresát pochopí nepřímou formulovanou žádost správně, může pochybovat o vhodnosti nabídnout či nenabídnout svou láhev s pitím. Z pohledu teorie relevance by potom tato nekonvencionalizovaná nepřímá žádost mohla být diskutabilní, neboť úsilí, které musí adresát vynaložit, aby správně interpretoval míněný komunikační záměr, výrazně převyšuje „benefity“ náležící adresátovi z takové komunikace. Myslíme si tedy, že některé nepřímé nekonvencionalizované žádosti nemusí být vždy optimálně relevantní, resp. nejzdvořilejší. Tyto

---

³¹ According to the code model, a communicator encodes her intended message into a signal, which is decoded by the audience using an identical copy of the code. According to the inferential model, a communicator provides evidence of her intention to convey a certain meaning, which is inferred by the audience on the basis of the evidence provided. (Horn, Ward, 2006: 249)

³² Vlastní příklad.

nekonvencionalizované nepřímé formy realizace žádostí však nebudou dále relevantní pro naši analýzu.

3.2 Typologie žádostí

Při definování žádosti jsme se setkali s různými zdroji a někdy odlišnou terminologií pro pojmenování *žádosti* jako ilokučního aktu. *Žádost/prosbu* tedy řadíme mezi výpovědi direktivní (výzvové) (viz kap. 3). Existují různé pokusy o klasifikaci výzev, které přímo či nepřímo odkazují na strukturaci výzev podle Searla (viz direktivy).

Některé klasifikace výzev přihlížejí i k jazykovým indikátorům dílčích odstínů výzvy. Podle těchto kritérií můžeme *žádost/prosbu* zařadit mezi nezavazující výzvy, konkrétněji mezi výzvy s preferencí mluvčího. To znamená, že jde především o zájmy mluvčího, které mají být během komunikace uskutečněny. Existují i zavazující výzvy, kam řadíme například *rozkaz*. *Prosbu/žádost* je výzvou nezavazující a nekategorickou, ale silně zainteresovanou, často je tedy naléhavá (Grepl, Karlík, 1998: 450).

Abychom mohli sestavit hypotézu, kterou budeme následně ověřovat na korpusovém materiálu, je třeba vědět, jaké možnosti má čeština a francouzština pro signalizaci komunikační funkce *žádost* a do jaké míry se užívání těchto indikátorů v obou jazycích liší vzhledem k jejich systémovým a typologickým vlastnostem.

3.3 Jazykové prostředky používané k vyjadřování žádosti

Mluvčí každého jazyka má k dispozici různé prostředky k vyjádření svého komunikačního záměru. Jazykové prostředky vyjadřující komunikační funkci výpovědi však nejsou vždy jednoznačné. Například rozkazovací způsob nemusí nutně vyjadřovat výzvu:

(10) *Brzy se uzdrav!* (Grepl, Karlík, 1998: 434)

Z kontextů výpovědi musí nicméně vždy jasně vyplývat, že skrze ně byla splněna *podstatná podmínka*, kterou jsme zmiňovali v souvislosti s presupozicemi (Grepl, Karlík, 1998: 435).

Jak už jsme shrnuli v kapitole 3.1, indikátory KF mohou mít univerzální povahu. To znamená, že jsou aplikovatelné na jakýkoli jazyk. Jedná se o performativní užití sloves, jenž popsali Searle a Austin. Naproti tomu podle Grepla a Karlíka existují specifické prostředky pro vyjádření KF, které se v jednotlivých jazycích mohou lišit. V každém jazyce potom existují určité jazykové konvence, resp. konvencionalizované prostředky pro vyjádření konkrétních komunikačních aktů (Grepl, Karlík, 1998: 435).

Výpověďmi realizovanými performativními slovesy se v naší analýze zabývat nebudeme, neboť nám jde především to to, postihnout právě konvencionalizované způsoby realizace KF žádosti.

3.3.1 Jazykové prostředky v češtině

Podle Grepla dělíme jazykové prostředky signalizující druh komunikační funkce do pěti skupin: *lexikální, gramatické, prozodické, slovosled a konvencionalizované struktury souvětné* (Grepl, Karlík, 1998: 438-444). Všechny tyto indikátory KF budou později relevantní pro naši analýzu *žádostí*.

Jak už bylo několikrát zmíněno, žádost patří mezi výzvy. Všechny druhy výzev můžeme realizovat komunikační výpovědní funkcí imperativ + konkluzivní kadence:

(11) *Sedněte si prosím/laskavě.*³³ (Grepl, Karlík, 1998: 451)

V uvedeném příkladu se objevuje lexikální element částicové povahy *prosím*, který je v této výpovědi nositelem komunikační funkce prosba, resp. žádost o něco. Pokud jsou účastníci komunikace navzájem v asymetrickém vztahu, je dost pravděpodobné, že mluvčí bude formulovat svou žádost/prosbu tak, že výraz „prosím“ užije performativně³⁴ a zároveň bude užít jako intenzifikátor naléhavé prosby („žadonivě vyslovené „prosím“ nebo „moc vás prosím“, kdy mluvčí apeluje na vstřícnost nadřazeného partnera (Hoffmannová, 1993: 78). Naopak mluvčí v nadřazené pozici se obrací k podřazenému partnerovi se zdvořilou prosbou nebo spíše žádostí, která může mít i formu rozkazovacího způsobu. Výraz „prosím“ v tomto

---

³³ Zvýrazněno A.P.

³⁴ Viz kapitola 3.1

případě zmírňuje rozkaz a zároveň je nositelem formální zdvořilosti a distance mezi komunikanty:

(12) *Opište mi to, prosím vás!* (Hoffmannová, 1993: 79)

V následujícím příkladu výpověď obsahuje analytickou formu imperativu vytvořenou na základě významově oslabené rozkazovací formy slovesa:

(13) *Pojďte si tykat.* (Grepl, Karlík, 1998: 451)

Výzva, resp. žádost může být buď adhibitivní nebo prohibitivní. V případě výzvy adhibitivní si mluvčí přeje, aby adresát něco vykonal:

(14) *Omluv se mu.* (ibid.)

Pokud je výzva prohibitivní, dožaduje se mluvčí toho, aby adresát naopak něco nevykonal:

(15) *Neomlouv se mu.* (ibid.)

Můžeme si všimnout dokonavosti ve většině případů adhibitivních výzev a nedokonavosti v případě prohibitivních výzev, nicméně pro naši kontrastivní analýzu s francouzským jazykem nebude tato mluvnická kategorie stěžejní. Uvědomujeme si totiž, že zatímco u českých sloves existuje binární opozice dokonavost vs. nedokonavost, ve francouzštině je situace složitější. Překladatel proto mnohdy problematiku vidovosti řeší na úrovni textu (Sládková, 2012: 1).

Co se týče intonace, prozodického indikátoru žádosti, výzva může být realizována dvěma typy kadencí: klesavé (Otevřete.) nebo stoupavě-klesavé (Otevřete!). Nadto může být užita i antikadence, která signalizuje výzvu k okamžitému vykonání (Otevřete?!) (Grepl, Karlík, 1998: 452). Vzhledem k tomu, že součástí naší analýzy nebude rozbor autentického zvukového materiálu, budeme intonaci posuzovat v rámci dat z paralelního korpusu InterCorp, a to na základě interpunkce signalizující určitý typ kadence. Bude třeba posuzovat i jazykový kontext výpovědí, to znamená pragmatické faktory dané komunikační situace.

Imperativ řadíme mezi gramatické indikátory výzvy, resp. žádosti. Užití imperativu je omezeno jak faktory sémantickými, tak pragmatickými. Mezi faktory sémantické povahy řadíme například tvorbu imperativu na základě akčních predikátorů:

(16) *Petře, otevři okno.* (Grepl, Karlík, 1998: 452)

Mluvčí může tematizovat již zmíněný předpoklad adresátovy kompetence k vykonání žádosti tak, že užije interogativní formu s modálním výrazem:

(17) *Nemohl bys mu zatelefonovat?* (ibid.)

Tento nepřímý způsob formulace žádosti nachází své uplatnění především v mírných (nekategoričných) výzvách nebo při „zdvořilém“ jazykovém jednání, z něhož v naší práci vycházíme jako z teoretického (pragmatického) rámce při zkoumání realizace žádostí v českém i francouzském jazyce.

Naproti tomu žádost vyjádřena přímo (imperativem) může být součástí souvětné formy podmínkové se spojkou „jestli(že)“. Tato formulace je také jedním z nástrojů pro vyjádření zdvořilosti:

(18) *Jestli můžeš, tak mu zatelefonuj.* (ibid.)

Mezi speciální prostředky indikující žádost patří i *indikativ* nebo *infinitiv*. Tyto jazykové prostředky mohou vyjadřovat *rozkaz/příkaz*. V případě indikativu se jedná o rozkaz/příkaz kategoričný:

(19) *Uklidíte obě pracovny, důkladně vyvětráte a postaráte se, aby tady byly popelníky!* (ibid.)

Infinitiv může být za doprovodu zvolací intonace použit pro vyjádření strohého rozkazu/příkazu:

(20) *Dokouřit!* (ibid.)

Prosba je specifickým druhem výzvy, neboť při její realizaci vzniká závislost mluvčího na adresátovi (asymetrická výzva) a zároveň je v zájmu mluvčího, aby adresát prosbu splnil. Prosba může být tedy naléhavá, nikoli kategoričná, neboť adresát není povinen prosbě vyhovět. Prosba může být vyjádřena imperativem, někdy doplněná částicovým výrazem (prosím, laskavě):

(21) *Informuj Pavla.* (Grepel, Karlík, 1998: 457)

Prosbu můžeme realizovat již zmíněnou „tematizací předpokladu mluvčího o možnosti adresáta vykonat prosbu“. Kondicionál vyjadřuje nejistotu mluvčího vzhledem k adresátově vůli vykonat prosbu, zároveň je vnímán jako zdvořilejší forma žádosti/prosby:

(22) *Nemohl byste informovat Pavla?* (ibid.)

Často je žádost/prosba formulovaná pouze podmiňovacím způsobem s vynecháním modálního slovesa:

(23) *Neinformoval byste (laskavě) Pavla?* (ibid.)

Pro vyjádření prosby můžeme užít frazeologizovanou souvětňou formu:

(24) *Nebyl byste tak hodný a (ne)pomohl mi s tím kufrem?* (Grepl, Karlík, 1998: 457)

Čeština je charakteristická tzv. sémantickou neutralizací kladu a záporu, to znamená, že žádost může být formulovaná jak kladně, tak záporně, aniž by ve větě muselo dojít ke změně neurčitých zájmen v zájmena záporná (Grepl, Karlík, 1998: 461).

(25) *Nemohl bys někoho zavolat?*

(26) **Nemohl bys nikoho zavolat?*

Negace modálních sloves v příkladech uvedených výše nemění významovou hodnotu žádosti, nicméně si nemyslíme, že kladné i záporné modální výrazy jsou prostředky ekvivalentními.

Mimo obecné prostředky pro vyjádření prosby, které jsme zde předložili, existují speciální konvencionalizované výpovědní obraty, jimiž lze vyjádřit *prosbu o dovolení* nebo *prosbu o prominutí/odpuštění*. V případě prosby o dovolení se zpravidla jedná o souvětí s podmínkovou větou s predikátorem „dovolit“:

(27) *Kdybyste dovolil, otevřel bych na chvíli okno* (Grepl, Karlík, 1998: 457).

Pokud mluvčí žádá o dovolení, může tematizovat předpoklad adresátovy pozitivní/negativní reakce tím, že užije konstatační či interogativní obrat:

(28) *Snad by vám nevadilo, kdybych otevřel na chvíli okno.* (Grepl, Karlík, 1998: 458)

(29) *Nevadilo by vám, když otevřu na chvíli okno?* (ibid.)

Podle našeho názoru by mohly být příklady (27) a (28) též užity v ironických výpovědích, neboť působí až příliš zdvořile.

Prosba o prominutí/odpuštění může být vyjádřena jak obecnými formulacemi pro prosbu, tak „konvencionalizovanými frazeologickými souvětňými formami“:

(30) *Promiňte, že vás vyrušuji.* (ibid.)

Kromě slovosledu jako jazykového prostředku vyjadřující výzvu, jsme shrnuli jak gramatické, lexikální, prosodické tak konvencionalizované faktory, které se podílejí na indikaci prosby jakožto druhu výzvy. V analytické části této práce se pokusíme propojit fungování uvedených jazykových prostředků v rámci teorie zdvořilosti a analyzujeme rozdíly tohoto fungování v češtině a francouzštině.

V naší analýze budeme pracovat s modelem Obenbergerové, který prezentuje příklady žádostí seřazených od nejméně zdvořilých přímých forem až po ty nejzdvořilejší, resp. nejméně přímé formy formulace žádosti:

(31) *Přinesete to zítra.*

(32) *Přinesete to zítra?*

(33) *Nepřinesete to zítra?*

(34) *Můžete to přinést zítra?*

(35) *Nemůžete to přinést zítra?*

(36) *Přinesl byste to zítra?*

(37) *Mohl byste to přinést zítra?*

(38) *Nepřinesl byste to zítra?*

(39) *Nemohl byste to přinést zítra?* (Obenbergerová, 1992: 93-100)

Příklad (31) bude doplněn dvěma dalšími typy pro vyjádření imperativu, a to tvarem infinitivu a rozkazovacím způsobem. Obě tyto formy mohou též vyjadřovat žádost. Nadto je možné ke všem třem typům formulace imperativu přidat částici *prosím/vás*, čímž se s této výpovědi stává zdvořilejší forma žádosti.

3.3.2 Jazykové prostředky ve francouzštině

C. Kerbrat Orecchioni rozlišuje mezi třemi povahami jazykových prostředků, jimiž můžeme vyjádřit zdvořilost: *verbální* (morfosyntaktická nebo lexikální), *paraverbální* a *nonverbální* (C. Kerbrat Orecchioni, 1992).

Podle autorky můžeme dále dělit prostředky pro vyjádření zdvořilosti podle mluvního aktu, který zdvořilost vyjadřuje. Jsou to direktivní mluvní akty, především rozkaz a žádost.

Autorka zde odkazuje na studii *Requests and Apologies: a Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)* autorek Soshana Blum-Kulka a Elite Olshtain, které velmi detailně popsaly devět základních struktur pro vyjádření žádosti seřazených od nejvíce po nejméně přímé formy formulace žádosti:

Mood derivable (slovesný způsob), *Explicit performatives* (mluvčí explicitně vyjadřuje ilokuční sílu výrazem „prosím vás“), *Hedged performative* (mluvčí pojmenovává ilokuční sílu výrazem „rád bych, abys“), *Locution derivable* (ilokuční cíl je jasně odvoditelný ze sémantického smyslu výpovědi), *Scope stating* (mluvčí vyjadřuje přání, aby adresát vyhověl prosbě), *Language specific suggestory formula* (výpověď zahrnuje návrh směrem k adresátovi), *Reference to preparatory conditions* (mluvčí odkazuje na přípravnou podmínku, tj. schopnost, vůli adresáta vykonat žádost), *Strong hints* (výpověď odkazuje na nějaký prvek, z něhož přímo vyplývá budoucí akt adresáta), *Mild Hints* (výpověď neodkazuje na žádost jako takovou, ale je interpretovatelná jako žádost skrze kontext) (Blum-Kulka, Olshtain, 1984: 202).

Autorky také rozlišují v případě žádosti čtyři kategorie, které odrážejí vztahy mezi mluvčím a adresátem: žádost orientovaná na adresáta, žádost orientovaná na mluvčího, žádost orientovaná na adresáta i mluvčího a objektivní žádost (například s výrazy „people/they/one“). Tato klasifikace žádostí na základě vztahu mluvčí-adresát je v podstatě totožná s charakteristikou *nezavazujících* výzev, kterou jsme uvedli v předchozí podkapitole.

Autorky hovoří o tzv. „syntactic downgraders“, což jsou syntaktické prostředky pro vyjádření různých strategií formulace žádosti: *otázka*, *negace*, *minulý čas* a „*if clause*“.

Negace je podle autorek užito v případě, kdy mluvčí zaujímá „pesimistický“ postoj k výsledku žádosti. Podmiňovací způsob je součástí takových výpovědí, kdy mluvčí váhá, zda žádost realizovat či ne.³⁵ Pomocí minulého času zaujme mluvčí odstup vůči svému sdělení, užití „*if clause*“ má „vyhýbající“ účinek.

C. Kerbrat Orecchioni klasifikuje jazykové prostředky rozlišováním mezi kategorií *substitutifs*³⁶ a do protikladu staví *additifs*³⁷.

³⁵ Podle našeho názoru tento předpoklad neplatí pro češtinu, protože český mluvčí užije kondicionál i v takové situaci, kdy s největší pravděpodobností neváhá, zda žádost realizovat či ne: *Podal bys mi prosím sůl?* (viz kap. 5.1)

³⁶ *Consistent à remplacer un élément de la formule «normale» – la plus simple et la plus directe – par un autre élément censé rendre plus polie la formule en question* (C. Kerbrat Orecchioni, 1995: 226).

³⁷ *Qui viennent en surplus de la formule directe qu'ils accompagnent* (C. Kerbrat Orecchioni, 1992).

Podle autorky můžeme substituovat rozkazovací způsob otázkou nebo oznamovací větou:

(40) *Tu pourrais ranger ta chambre ?* (Orecchioni, 1995: 202)

(41) *Ta chambre est en désordre.* (Orecchioni, 1995: 203)

Autorka zmiňuje také nahrazování doplňovací otázky otázkou zjišťovací. Mluvčí tak dává najevo, že počítá s tím, že adresát nemusí být schopen žádosti vyhovět:

(42) *Savez-vous où se trouve la gare ?* (Orecchioni, 1995: 203)

Podle autorky nahrazení jednoho mluvního aktu jiným souvisí s přidáváním tzv. *procédés substitutifs annexes* ve formě tzv. *désactualisateurs*, které mohou být povahy modální, časové či osobní. Jejich funkcí je „oddálit“ realizaci problematického mluvního aktu.

Negaci mluvčí zapojí do výpovědi v případě, že chce svůj akt realizovat nepřímou, tedy zdvořilejší. Negace je součástí tzv. „whimperatives“, což jsou otázky s ilokuční silou žádosti:

(43) *Vous n'auriez pas de feu ?* (Orecchioni, 1995: 204)

Autorka dodává, že otázka v negativní formě může být matoucí v případě, je-li tato otázka tvořená inverzí. Autorka si tedy pokládá otázku, zda je obecně takto utvořená otázka vnímaná jako „pozitivně orientovaná“, to znamená, zda na ni adresát odpoví kladně:

(44) *N'es tu pas de mon avis ?* (ibid.)

U výpovědí realizovaných pouze intonací může být tento problém ještě závažnější, záleží však také na charakteristikách prozodických a na celkovém kontextu výpovědi:

(45) *Tu n'es pas de mon avis ?* (Orecchioni, 1995: 205)

Příklady (44) a (45) nepředstavují mluvní akt žádost, nicméně si dokážeme dobře představit, že tento princip funguje stejně i u žádostí.

Brownová a Levinson předpokládají, že otázka tvořená negací vybízí ke kladné odpovědi, zároveň jsou podle nich takové otázky zdvořilejší, neboť mluvčí zaujímá „pesimistický“ postoj vzhledem k reakci adresáta (Brown, Levinson, 1987: 122-123). Oba tyto postřehy si nicméně trochu protiřečí.

Leech má pro užití negace v otázce patrně lepší vysvětlení. Mluvčí svým mluvním aktem nějakým způsobem zatěžuje adresáta a sám sebe obohacuje, nicméně zdvořilejší výpovědi zároveň prezentuje samotného adresáta jako „zdvořilého“ (Leech, 1983: 170).

Další substitucí je kondicionál, který „zjemňuje“ indikativ:

(46) *Tu pourrais fermer la porte ?* (Orecchioni, 1995: 205)

V některých případech kondicionál transformuje asertivní výpověď v žádost:

(47) *J'aime que tu m'embrasses.* (Orecchioni, 1995: 206)

(48) *J'aimerais que tu m'embrasses.* (ibid.)

Autorka uvádí nejběžnější příklady formulací žádosti ve francouzštině:

(49) *Tu pourrais me taper ce texte ?* (ibid.)

(50) *J'aurais besoin qu'on me tape ce texte.* (ibid.)

(51) *Il faudrait taper ce texte.* (ibid.)

Dalším ze substitutů pro zdvořilejší žádost je imperfektum. Žádost je tak zasazena do minulosti, jako by už nebyla aktuální:

(52) *Je voulais vous demander...* (Orecchioni, 1995: 206)

Ve francouzských žádostech můžeme postřehnout zjemnění zájmenem *tu* zájmenem *nous/on*. Jde o tzv. „nous de solidarité“:

(53) *On va mettre ses petites chaussures et puis on ira se promener.* (Orecchioni, 1995: 209)

Mezi prostředky, které autorka nazývá „additifs“, řadíme například morfém *s'il te plaît/s'il vous plaît*. Tento morfém „outil-amortisseur“ může být jak na začátku, tak na konci věty, v obou případech má však trochu odlišný význam. Ve francouzštině je tento morfém většinou umístěn na konci věty.³⁸

---

³⁸ V angličtině je naopak „please“ většinou na začátku věty. Na konci věty se „please“ objevuje hlavně u malých dětí, které nepřikládají tomuto slovu takovou důležitost, neboť nepředpokládají, že bude jejich žádost odmítnuta (Orecchioni, 1992).

Ve francouzštině se může objevit tzv. „uvozovací věta“, která předchází samotnému mluvnímu aktu žádosti. Dojde tak ke zmírnění aktu ohrožující tvář:

(54) *Tu peux me rendre un service ?* (Orecchioni, 1995: 215)

(55) *Vous avez un moment ?* (ibid.)

Podle Orecchioni můžeme ve francouzštině také minimalizovat samotný akt žádosti přidáním nějakého dodatku³⁹ (Orecchioni, 1995).

(56) *Tu peux me ramener – si tu vas dans ma direction.* (Orecchioni, 1995: 218)

Dalšími prostředky pro minimalizování žádosti jsou podle autorky různé typy morfémů typu *simplement, un peu, petit*, etc.:

(57) *Tu peux me donner un petit coup de main ?* (Orecchioni, 1995: 219)

Užitím tzv. „douceurs“ můžeme adresátovi „vnutit“ pozitivní reakci na žádost z jeho strany:

(58) *Sois gentil, passe-moi le sel.* (Orecchioni, 1995: 220)

V úvodu této kapitoly jsme uvedli rozlišení typů jazykových prostředků podle C. Kerbrat Orecchioni. Mimo verbální jazykové prostředky existují i paraverbální a nonverbální jazykové prostředky. Paraverbálními prostředky se myslí například síla hlasu, intonace (pro zjemnění rozkazu směrem k žádosti) či tempo řeči. Nonverbálními prostředky autorka míní například naklonění hlavy do strany během promluvy jako zmírnění žádosti. Stejnou funkci má například úsměv.

3.3.3 Rozdíl fungování vyjadřování žádosti v češtině a francouzštině

Zdá se, že jak čeština, tak i francouzština se pohybují na stejné pragmatické škále, pokud se jedná o vyjadřování žádosti. Je ale pravděpodobné, že čeští mluvčí pracují jinak s tzv. *optionality scale*, to znamená, že se ptají tak, aby co nejméně konfrontovali adresáta, a jejich výpovědi tak vykazují tzv. „komunikační pesimismus“. Čeští mluvčí používají negativní zdvořilou žádost, aby co nejméně naléhali na adresáta, a vyhnuli se tak případnému konfliktu.

---

³⁹ Podle Leech odpovídá tato strategie užití maximy „*Maximize cost to other*“ (Leech, 1983).

Na negativní žádost je tedy z pozice adresáta snazší odpovědět negativně, než kdyby byla žádost formulována pozitivně (Obenbergerová, 1992: 93-94).

Dalším důvodem proč je v českých žádostech zastoupení negativní žádosti tak četné, je možnost odpovědět na negativně i pozitivně formulovanou žádost kladně, tedy slovem „ano“. To souvisí se sémantickou neutralizací kladu a záporu v některých typech českých otázek. Naproti tomu ve francouzštině rozlišujeme mezi výrazem „si“ a „oui“. V prvním případě reagujeme kladně na negativně formulovanou otázku (žádost), ve druhém případě reagujeme na kladně formulovanou otázku (žádost). Dalo by se tedy předpokládat, že toto „usnadnění“ pro českého mluvčího by mohlo podpořit nárůst negativních žádostí. Zároveň si myslíme, že negativně formulovaná žádost ve francouzštině vyžadující odpověď „si“ bude figurovat pouze v takových komunikačních situacích, kdy adresát spíše předpokládá negativní odpověď adresáta. Francouzské „si“, často v kombinaci se slovem „mais“ (ale) vnímáme totiž jako typickou odpověď na „pesimistickou“ žádost mluvčího. Otázkou je, zda francouzští mluvčí preferují negativně formulovanou žádost, nebo zda nechávají raději adresátovi neutrální prostor pro jeho rozhodnutí vykonání/nevykonání žádosti.

Pokud jde o tzv. *solidaritní přístup*,⁴⁰ v češtině i francouzštině na rozdíl od angličtiny rozlišujeme mezi zájmeny ty/tu a vy/vous, resp. tykáním a vykáním. Z toho lze usuzovat, že pokud se pohybujeme na ose horizontální distance, používáme jak v češtině, tak ve francouzštině stejné jazykové prostředky.

Z pohledu jazykového prostředku *inverze*, která v českém jazyce chybí, předpokládáme, že výskyty negativně formulovaných žádostí v otázce s inverzí se nebudou ve francouzském jazyce příliš vyskytovat, neboť vzhledem k výstavbě věty (záporka „ne“ na začátku věty) by mohla být pozitivně orientovaná žádost, vyžadující kladnou odpověď, matoucí.

Pragmatický význam tvarů výrazů *prosím vás/tě* a *s'il vous/te plaît* nemá stejný dosah v obou jazycích. České „prosím“ má z hlediska sémanticko-pragmatického funkce a významy, které přesahují i rozsah výzvy. Formy výrazu *prosím* mohou v češtině znamenat *prosbu, žádost*, (ale i *rozkaz, zákaz, příkaz*), *nabídku, pobídku, pokyn, pozvání, domluvu, výtku, výčitku, napomenutí; otázku i souhlas (přítakání), svolení, dovolení, ale i námitku, nesouhlas*,

---

⁴⁰ Solidaritní přístup (solidarity) odpovídá termínu *horizontal distance*, jehož protikladem je termín *vertical distance*. Oběma pojmům dominuje výraz *social distance*. Horizontální osa tedy ukazuje hodnoty tzv. „*solidaritního faktoru*“, resp. „*sociální distancí*“ mezi mluvčím a adresátem. Například rozhodujeme-li se mezi užitím vykání či tykání v dané konkrétní komunikační situaci, pohybujeme se na ose horizontální distance. (Leech, 1983: 126)

odmítnutí; údiv, překvapení, radost, obdiv, uznání, zadostiučinění i nedůvěru, pochybnosti, kritiku (Hoffmannová, 1993: 83). V naší analýze se přesto pokusíme zachytit míru zdvořilosti v jednotlivých typech českých a francouzských žádostí užitím výrazu *prosím/tě/vás* a *s'il te/vous plaît*. Otázkou je, do jaké míry se tento výraz v češtině a francouzštině používá jako sémanticky a pragmaticky nosný výraz, nebo zda funguje jako „vycpávkový“ výraz významově prázdný.

4. Empirická část – KORPUSOVÉ ŠETŘENÍ

V předchozí kapitole jsme se pokusili shrnout, jaké jazykové prostředky používá český a francouzský jazyk, pokud se jedná o realizaci mluvního aktu žádost. Na základě teoretických poznatků o zdvořilosti a srovnání obou jazyků z hlediska jazykových prostředků pro realizaci žádosti jsme navrhli možné tendence pro vyjadřování žádosti v obou jazycích. Tyto tendence se nyní pokusíme ověřit na korpusovém materiálu, následně vyhodnotíme doplňující dotazníkové šetření.

Na úvod je nutné upozornit na některé problémy a omezení související s naším výzkumem, tedy analýzou vyjadřování žádosti ve francouzštině a češtině. V kapitole o nepřímých řečových aktech jsme definovali způsob realizace nepřímých žádostí, tedy takových výpovědí, které neobsahují žádný zřejmý indikátor, a jsou tedy podrobeny dedukci vlastního smyslu až během konkrétní komunikační situace, na základě jazykového kontextu. Takové žádosti nebyly předmětem našeho výzkumu, neboť je technicky velmi složité zacílit je při hledání v korpusovém manažeru.⁴¹ Hledání v paralelním korpusu InterCorp jsme tedy omezili na přímé žádosti včetně žádostí obsahujících imperativ a konvencionalizované nepřímé žádosti s modálním slovesem.

Pro analýzu jsme zvolili paralelní korpus InterCorp.⁴² Jeho výhodou je, že se jedná o lematizovaný korpus s morfologicky označovanými daty. Další výhodou je dostatečný rozsah zvoleného korpusu. InterCorp obsahuje celkem 1423 mil. slov různých typů textů (beletrie, odborná literatura, publicistika). Texty jsou v InterCorpu rozdělené do dvou skupin – jádro (pro češtinu 1 991 314 slov, pro cizí jazyky 194 055 340 slov), které obsahuje primárně beletrii, a to především texty z druhé poloviny 20. století, a kolekce (publicistické články, právní texty, zápisy z jednání Evropského parlamentu, filmové titulky), které představují pro češtinu 5 dokumentů a pro cizí jazyky 89 dokumentů.

Metoda této práce je založena na kontrastivním přístupu k danému tématu, tedy na porovnání francouzštiny a češtiny. Výzkum v paralelním korpusu je tedy vhodnou metodou pro zpracování vybraného tématu. Na základě sociopragmatického rámce v obou kulturách

---

⁴¹ Variabilita jazykových prostředků, kterými taková žádost může být vyjádřena, je velmi rozsáhlá a zároveň tyto nepřímé žádosti formálně splývají s jinými mluvními akty (např. mluvní akt *žádost* « Il fait froid » může zároveň představovat mluvní akt *tvrzení*.)

⁴² Veškeré informace o korpusovém materiálu byly získány z webových stránek Ústavu Českého národního korpusu: Ústav Českého národního korpusu [online].[cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/>>

a hypotézy, že čeština oproti francouzštině inklinuje k lingvistickému pesimismu, předpokládáme, že realizace žádostí v obou jazycích nebude fungovat totožně. Úskalím této metodologie však může být fakt, že není možné objektivně vyhodnotit, do jaké míry překlady textů z jednoho do druhého jazyka podávají reprezentativní obraz o fungování zdvořilostních strategií pro mluvní akt žádost. Prvním důvodem je možné ovlivnění překladatele výchozím jazykem, dále pak existence specifického idiolektu autora či překladatele, který může minimalizovat výskyt jinak širokého záběru realizací mluvního aktu žádost.

Původním záměrem byla rovněž analýza dat jednojazyčných korpusů jak pro češtinu, tak pro francouzštinu. Od této analýzy se posléze upustilo kvůli nemožnosti hledání cílených kombinací jazykových prostředků ve francouzském referenčním korpusu Frantext.

Ve francouzském paralelním korpusu InterCorp verze č. 8 jsme zadávali kombinace jazykových prostředků tak, abychom pokryli všechny typy realizace žádosti a aby byl vzorek celkového počtu analyzovaných žádostí reprezentativní a vyvážený. Dotazy jsme se pokusili co nejvíce specifikovat, aby nedocházelo k překrývání výskytů. Žánrové složení textů jsme neomezili, nicméně v kombinaci s omezením pouze na originální texty výchozího jazyka⁴³ jsme došli k číslu 1342 výskytů z kategorie Core (jádro) a 20 výskytů z kategorie Europarl (obsahující přepisy projevů poslanců Evropského parlamentu). Stáří textů se pohybuje mezi lety 1896-2010⁴⁴. Ze všech výskytů bylo pro náš výzkum relevantních pouze 316 výskytů, které představují mluvní akt žádost. V 735 případech šlo o výskyty, které nereprezentovaly mluvní akt žádost. Šlo především o přímý mluvní akt *dotaz*,⁴⁵ dále reprezentativní typy mluvních aktů jako např. *tvrzení*⁴⁶ či expresivní mluvní akty typu *přivítání*.⁴⁷ Z velké části (297 výskytů) se jednalo o autora Louise Ferdinanda Céline, pro jehož velmi specifický idiolekt jsou typické zvolací věty (i jednočlenné) nebo výpovědi, které nemají adresáta (mnohdy se protagonista obrací sám k sobě), a často tak tyto výpovědi postrádají logickou i syntaktickou koherenci. Kumulací jednotlivých zvolacích vět, které jsou proloženy interpunkcí, tak korpusový manažer vyhledává příliš dlouhé výskyty, které sice obsahují některé z hledaných jazykových prostředků

---

⁴³ Zamezili jsme tak existenci interferencí způsobených překladem ze třetího jazyka, nicméně i analýza takových dat by mohla přinést nové poznatky ke zvolenému tématu.

⁴⁴ Jedná se především o texty z druhé poloviny 20. století až na pár výjimek – pro francouzštinu jde celkem pouze o 14 výskytů představujících žádost (Jarry, Alfred, *Ubu roi*, 1896; Breton, André, *Nadja*, 1928; Céline, Louis Ferdinand, *Voyage au bout de la nuit*, 1932; Sartre, Jean-Paul, *Le mur*, 1939; Camus, Albert, *L'Étranger*, 1942; Queneau, Raymond, *Pierrot mon ami*, 1942), v českých starších originálních textech jsme pracovali pouze s šesti výskyty žádosti (Čapek, Karel, *Zahradníkův rok*, 1947).

⁴⁵ *Eh quoi, cela ne vous plaît pas ?* (Jarry, Alfred, *Ubu roi*, 1896)

⁴⁶ *Elle vous demandera des leçons de français, certainement.* (Céline, Louis Ferdinand, *Nord*, 1960)

⁴⁷ *Sois le bienvenu en cette maison !* (Tristan, Frédérick, *Les tribulations héroïques de Balthasar Kober*, 1987)

(modální sloveso, budoucí čas, podmiňovací způsob) a injunkci (vykřičník), nepředstavují však mluvní akt žádost, např:

(59) *J'en ai vu hoquer et partout, sous les tropiques, dans les glaces, dans la misère , dans l'opulence, au bain, au Pouvoir, bardés d' honneurs, forçats lépreux, en révolution, en pleine paix, à travers les tirs de barrage, sous les averses de confetti, tous les tons de l'orgue de profundis... les plus pénibles je crois : les chiens !... les chats ... et l'hérisson... oh ! l'impression de mon expérience !... pour ce qu'elle vaut !... j'ai pas recherché ... croyez-le... les circonstances !... aucun plaisir ! je trouverais un soir Madeleine Jacob en plein cancer envahissant du ligament large, j'admets, je suppose... je serais pas comme Caron !... sûrement non !... à l'éventrer, écarteler, et la suspendre par sa tumeur à un croc... non ! qu'elle se vide complètement , en lapine pourrie... non !... sans aucune coquetterie putaine, « à la Schweitzer » ou l'« abbé » non ! je peux dire et le prouver, je suis le charitable en personne ! même envers le plus pire rageur haineux... le plus pustuleux, tétanique ... que même avec des pincettes, par exemple Madeleine, vous vous trouvez mal, qu'elle existe !... syncope de hideur ! moi là qui vous cause, **vous me verrez** vaincre mes sentiments ! peloter, mignoter la Madeleine ! me comporter le vif aimant ! ardent ! comme s'il s' agissait de l'abbé Pierre ! ou de l'autre apôtre... (Céline, Louis Ferdinand, *D'un château l'autre*, 1968)*

Zároveň bylo komplikované v takových výskytech určit kontext výpovědi (kdo s kým mluví, jaký je vztah mezi mluvčími atd.).

Při analýze jsme vyřadili také velké množství opakujících se výskytnů, (někdy tyto výskyty představovaly mluvní akt žádost, ve většině však nikoli). Takových výskytnů bylo celkem 303, z čehož výskyty z Célinových děl představovaly 127 výskytnů. Je to proto, že se KonText snaží najít všechny námi požadované konstrukce, a to i tehdy, pokud je jedna součástí druhé. Ve výsledcích našeho dotazu jsme tak například často našli:

(60) ***vous voudrez** ! second étage ?... voici déjà une chose acquis... nous ne coucherons pas dans la rue... et la clape ?* (Céline, Louis Ferdinand, *D'un château à l'autre*, 1968)

(61) ***vous voudrez** ! second étage ?... voici déjà une chose acquise... nous ne coucherons pas dans la rue... et la clape ?... va-t-il nous demander des tickets ?* (Céline, Louis Ferdinand, *D'un château à l'autre*, 1968)

Oba výskyty splňují námi zadanou podmínku (otázka v budoucím čase, kladná formulace). Protože jde – z hlediska použité segmentace na věty, která zřejmě otazník nenásledovaný malým písmenem za hranicí věty nepovažuje za rozhraní dvou vět – o jednu větu, ve které je jenom více otazníků, a právě tento otazník je nalezen dvakrát:

(62) *vous voudrez ! second étage ?... voici déjà une chose acquise... nous ne coucherons pas dans la rue... et la clape ? vous voudrez ! second étage ?... voici déjà une chose acquise... nous ne coucherons pas dans la rue...et la clape ?... va-t-il nous demander des tickets ?* (Céline, Louis Ferdinand, *D'un château l'autre*, 1968)

Problémy se segmentací na věty v Celinových dílech však nebylo možné eliminovat. Dále se v analyzovaných výskytech objevovaly takové, které sice obsahují hledané jazykové prostředky, ale nepředstavují mluvní akt žádost, ale otázku. Pokud jsme tedy například hledali otázku v budoucím čase adresovanou druhé osobě, je pochopitelné, že mluvní akt žádost představuje jen zlomek takových výpovědí:

(63) *Comment aborderez-vous cette terrible épreuve ?* (Camus, Albert, *L'Étranger*, 1942)⁴⁸

Ve 152 případech byly nevyhovující výskyty (mezi nimiž zmíněný typ výpovědi v př. 63) tvořené právě inverzí, která následovala po tázací částici (*comment, que, pourquoi, avec quoi, où, quel*):

(64) *Pourquoi m'aimerais-tu ?* (Sartre, Jean-Paul, *Le mur*, 1939)⁴⁹

Hledáním francouzského « vous plaît »⁵⁰ jsme ve 20 případech nevyhledali částici « s'il vous plaît », která je mnohdy součástí žádosti, ale tvar slovesa « plaire »:

(65) *Elle ne vous plaît donc pas, notre révolution ? interrogea Julie, étonnée du ton de l'enseignant.* (Werber, Bernard, *Les Fourmis*, 1991)

V českém paralelním korpusu InterCorp verze č. 8 jsme při zadávání dotazů postupovali obdobně jako ve francouzském paralelním korpusu. Stáří textů je mezi roky 1947-2010. Z celkového počtu 835 výskytů, pouze z kategorie Core, je pro naši analýzu platných 288 výskytů představujících mluvní akt žádost. Na základě zadaných dotazů (viz tabulka č. 1. níže) jsme vždy vyřadili procentuálně podobné množství nevyhovujících výskytů (celkem 448), a to převážně z důvodu, že tyto výskyty nepředstavovaly mluvní akt žádost, ale jiný mluvní akt

⁴⁸ Nebo např. otázka s modálním slovesem v inverzi: *Quel mystérieux lien pouvez-vous avoir avec moi ?*

⁴⁹ Nebo: *Que penseriez-vous de « somptueuse » ?* (Camus, Albert, *La Peste*, 1947)

⁵⁰ Do korpusového manažeru jsme nezadávali celou částici « s'il vous plaît », abychom nevyřadili takové výskyty, které jsou v korpusu špatně tokenizované.

(otázka, výtká, nabídka). Uvedme příklad pro otázku, která splňuje zadaná kritéria – otázka s modálním slovesem v kondicionálu – nicméně nepředstavuje žádost:

(66) *Chtěl byste utéct?* (Šotola, Jiří, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969)⁵¹

Dále jsme během analýzy vyřadili 99 opakujících se výskytů. Opakování některých výskytů bylo způsobené překrýváním některých dotazů, které jsme zadávali do korpusového manažeru. Například dotaz pro záporně formulovanou otázku v podmiňovacím způsobu s modálním slovesem vyhledal stejný výskyt (žádost) jako dotaz pro záporně formulovanou otázku v podmiňovacím způsobu:

(67) *Lízo, nemohla bys mi věnovat aspoň trochu pozornosti?* (Škvorecký, Josef, *Tankový prapor*, 1971)

Data z obou paralelních korpusů byla průběžně stahována v rozmezí 23. 2. 2016 – 5. 4. 2016. Závěry, ke kterým v této práci dojdeme, budeme konfrontovat s výsledky dotazníkového šetření, abychom ověřili, zda tento korpus uspokojivě zachycuje zvolenou problematiku (viz kap. 5).

Klíčovým schématem pro zadávání kombinací jazykových prostředků pro realizaci žádosti pro nás byla škála podle Obenbergerové, viz příklady (31) až (39), kterou jsme doplnili žádostmi obsahující imperativ a tvar infinitivu (rozkazovací modalita). Nejprve tedy uvedeme konstrukce, které jsme do korpusového manažeru zadávali, poté je třeba shrnout zkoumané faktory a hypotézy o fungování těchto faktorů v obou jazycích, které jsme předdeslali v teoretické části této práce. Následně uvedeme metodologii třídění výsledků a ke konci se pokusíme o syntézu poznatků vyplývajících z analýzy dat. Dále přistoupíme k analýze dotazníkového šetření, a ověříme tak výsledky z korpusové analýzy. Pokusíme se navrhnout vyhovující překladový protějšek francouzských i českých žádostí vyjadřující stejný stupeň zdvořilosti, a to na základě výstupů kombinací, které se objevují nejčastěji v obou směrech překladu. Uvědomujeme si, že by bylo třeba provést další analýzy, které by vyloučily možný vliv interference (překládovosti) a ověřit tak separovaně fungování žádosti v jednojazyčných korpusech. Následující tabulka shrnuje typy hledaných žádostí a jím odpovídající zadané dotazy do korpusového manažeru jak pro češtinu, tak pro francouzštinu:

---

⁵¹ Nebo např. mluvní akt „výtká“ při hledání záporně tvořené otázky s modálním slovesem: *Nechcete toho trochu moc?* (Havel, Václav, *Žebrácká opera*, 1986); dále při hledání rozkazu vyjádřeného oznamovací větou: *Kolikrát si slíbila, že už nebudeš!* (Topol, Jáchym, *Noční práce*, 2001)

TYP ŽÁDOSTI	DOTAZ cj	DOTAZ fj
rozkazovací způsob	[tag="*,*"] [word="!"] within <s />	[tag="VER:impe"] [] [word="!"] within <s />
infinitiv ⁵²	<s> [tag="Vf.*"] [] [word="!"] within <s />	<s> [tag="VER:infi"] [] {0,3} [word="!"] within <s />
oznamovací věta ⁵³	[tag=".....2F..A.*"] [] [word="!"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] [tag="VER:futu"] [] {0,3} [word="!"] within <s />
Otázka v bud. č. - kladná formulace	[tag=".....2F..A.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [lemma!="ne"] [tag="VER:futu"] [] [word="?"] within <s />
		[tag="VER:futu"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] [word="?"] within <s />
Otázka v bud. č. - záporná formulace ⁵⁴	[tag=".....F.N.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [lemma="ne"] [] [tag="VER:futu"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="tu vous"] [] [tag="VER:futu"] [] {0,1} [lemma="pas plus jamais point"] [] [word="?"] within <s />
Otázka s modálním slovesem – kladná formulace	[lemma="muset moci chtít" &tag="V.....2P.A.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [lemma!="ne"] [lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
Otázka s modálním slovesem – záporná formulace	[lemma="muset moci chtít" &tag="V.....2P.N.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] [lemma="ne"] [] [lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,1} [lemma="pas plus jamais point"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="ne"] [] {0,1} [lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
Otázka v podmínovacím způsobu – kladná formulace	[tag=".....2..A.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] [tag="VER:cond"] [] {0,5} [] [word="?"] within <s />
		[lemma!="ne"] [tag="VER:cond"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] [word="?"] within <s />
Otázka v podmínovacím způsobu – záporná formulace	[tag="V.....2..N.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] {0,1} [lemma="ne"] [tag="VER:cond"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="tu vous"] [] {0,1} [tag="VER:cond"] [] {0,1} [lemma="pas plus jamais point"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="ne"] [] {0,1} [tag="VER:cond"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] [word="?"] within <s />
Otázka s modálním slovesem v kondicionálu – kladná formulace	[lemma="muset moci chtít" &tag="V.....A.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] {0,1} [tag="VER:cond" &lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
	[lemma="kdyby"] [lemma="muset moci chtít" &tag="V.....A.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma!="ne"] [tag="VER:cond" &lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] [lemma="tu vous"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
Otázka s modálním slovesem v kondicionálu – záporná formulace	[lemma="muset moci chtít" &tag="V.....N.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="ne"] [tag="VER:cond" &lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,1} [lemma="tu vous"] [] [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
		[lemma="tu vous"] [] {0,1} [lemma="ne"] [tag="VER:cond" &lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] [word="?"] within <s />
	[lemma="kdyby"] [] {0,1} [lemma="muset moci chtít" &tag="V.....N.*"] [tag="c.*"] [] [word="?"] within <s />	[lemma="tu vous"] [] {0,1} [tag="VER:cond" &lemma="pouvoir savoir vouloir"] [] {0,1} [lemma="pas plus jamais point"] [] {0,5} [tag="VER:infi"] [] [word="?"] within <s />
prosím/prosim/vous plaît/te plaît	prosím/prosim	vous plaît/te plaît

Tabulka 1 Typy hledaných žádostí a regulární výrazy zadávané do korpusového manažeru

⁵² Pokud bychom v dotazu pro hledání francouzských žádostí vyjádřených infinitivem neomezili výskyt vykřičníku do tří pozic od slovesa, procházeli bychom převážně Célinovy úryvky (viz problém, o kterém jsme mluvili v souvislosti se segmentací na věty u tohoto autora) s minimálním počtem relevantních výskytů pro naši analýzu.

⁵³ Oznamovací větu vyjadřující mluvní akt žádost jsme pokryli dotazem obsahujícím oznamovací větu v budoucím čase (rozkazovací modalita). Pokud bychom měli procházet všechny oznamovací věty v přítomném čase, které korpus vyhledá, bylo by velmi složité hledat v takovém počtu mluvní akt žádost.

⁵⁴ Výskyt zápornky jsme omezili do jedné pozice od slovesa v budoucím čase, i když se tato zápornka může vyskytovat na pozici vzdálenější slovesu. Důvodem tohoto striktního omezení byly opět nechtěné výskyty L. F. Céline, kterých by tak byla převážná většina a zároveň by nepředstavovaly mluvní akt žádost.

Uvědomujeme si, že jsme zadávanými dotazy nepokryli všechny potenciální výskyty vyjadřující mluvní akt žádost, nicméně nám možnosti paralelního korpusu InterCorp poskytly především možnost srovnání dvou jazyků, a tedy zajímavý materiál k analýze.

4.1 Souhrn jednotlivých faktorů indikujících zdvořilost

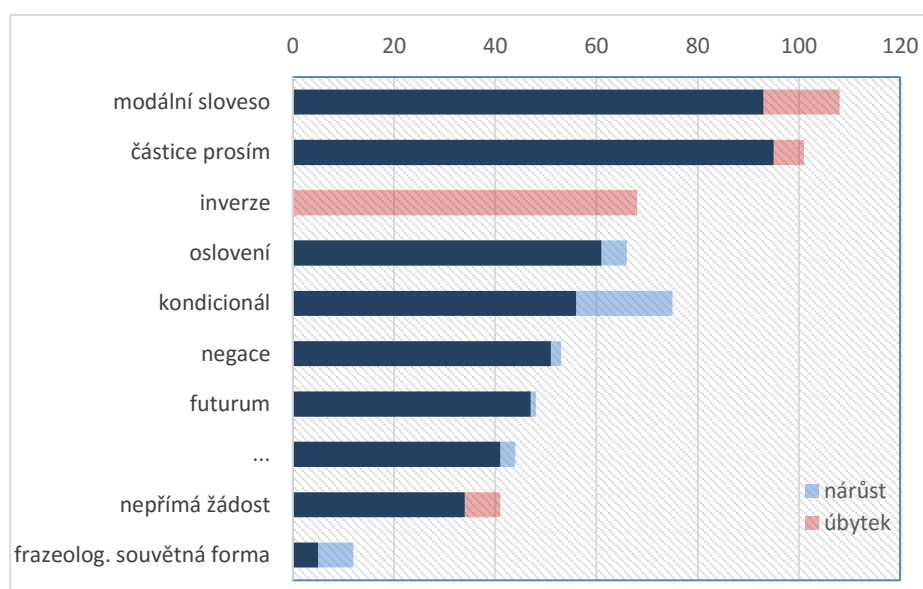
Nejprve shrneme faktory, které jsou pro naši analýzu klíčové. Vzhledem ke komplexnosti tématu jsme se rozhodli vybrat pouze ty faktory, které souvisí s naší hypotézou, že čeština oproti francouzštině vykazuje vyšší míru lingvistického pesimismu (viz kap. 3.3.3). Zkoumali jsme tedy, do jaké míry překlady českých originálních děl do francouzštiny zachovávají jazykové prostředky signalizující právě tento „zdvořilostní pesimismus“. Z opačného směru, tedy z francouzského originálu do češtiny, nás zajímalo, zda se tato hypotéza potvrdí nárůstem takových jazykových prostředků, které opět značí český lingvistický pesimismus. Předpokládali jsme, že tento fenomén se potvrdí především přítomností negace v českých žádostech.

Nyní uvedeme přehled jednotlivých faktorů (jazykových prostředků), které jsou typické pro vyjadřování zdvořilosti, resp. pro zmírnění žádosti, a pokusíme se hierarchizovat obecné tendence užívání těchto prostředků ve francouzštině i češtině. Poté se zaměříme na fungování jednotlivých faktorů ve francouzštině a češtině a na jejich typické kombinace indikující zdvořilost v obou jazycích. Zároveň nás bude zajímat, jakými dalšími jazykovými prostředky oba jazyky vyjadřují žádost, pokud to zrovna nejsou indikátory negativní zdvořilosti (*kondicionál, negace, futurum, nepřímá žádost*), ale prostředky vyjadřující pozitivní zdvořilost (*indikativ v přítomném čase a rozkaz*).

V následující tabulce č. 2 doplněné grafickým znázorněním č. 1 uvádíme hlavní jazykové prostředky zmírňující žádost a jejich zastoupení v obou jazycích zvlášť. Zároveň uvádíme celkový počet všech jazykových prostředků zmírňujících žádost jak pro francouzštinu, tak pro češtinu (viz ř. 11). Tab. 2 rovněž ukazuje, do jaké míry došlo ke ztrátě nebo nárůstu konkrétních jazykových prostředků při překladu z francouzštiny do češtiny (viz změna překladu):

ř.	jazykové prostředky	FJ	CJ	změna při překladu
1	modální sloveso ⁵⁵	108	93	-14 %
2	částice prosím/s'il vous plaît ⁵⁶	101	95	-6 %
3	inverze	68	0	-100 %
4	oslovení ⁵⁷	61	66	+8 %
5	kondicionál ⁵⁸	56	75	+34 %
6	negace	51	53	+4 %
7	futurum ⁵⁹	47	48	+2 %
8	tři tečky (...)	41	44	+7 %
9	nepřímá žádost	41	34	-17 %
10	frazeolog. souvětňá forma	5	12	+140 %
11	celkem	579 (511)	520	

Tabulka 2 Přehled jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ > CJ⁶⁰

Graf 1 Nárůst a úbytek jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ > CJ

⁵⁵ « pouvoir », « vouloir », « savoir » kromě modálního slovesa « devoir »

⁵⁶ Částice prosím potvrdila hypotézu o postpozici francouzského výrazu *s'il vous plaît* (viz *additifs* kap. 3.3.2). V 69 % byla tato částice ve francouzských žádostech v postpozici, ve 24 % se žádost nacházela v antepozici a v 7 % se žádost vyskytovala v interpozici. V češtině naopak dominuje antepozice (58 %) pro výraz *prosím*.

⁵⁷ Oslovení je prostředek zmírňující žádost, který vnímáme jako základní prostředek verbální zdvořilosti. Prostřednictvím oslovení navazujeme kontakt s adresátem, jde tedy o fatický element. Existují různé druhy oslovení, v naší analýze jsou zahrnuta ta, kterým říkáme nominální oslovení (vlastní jména, tituly).

⁵⁸ Kvantitativní údaje u nárůstů (56 a 75) nutně neznamenají, že v 56 případech se kondicionál zachoval a v 19 případech přibyl.

⁵⁹ Jedná se pouze o žádosti formulované otázkou. Žádosti tvořené rozkazem v budoucím čase budou součástí další analýzy (viz konec kap. 4.2 a 4.3)

⁶⁰ ve sloupcích FJ a CJ uvádíme v tab. 2 a 3 absolutní hodnoty výskytů zdvořilostních prostředků, velikosti korpusů viz kap. 4

Z tab. 2 a grafu 1 je patrné, že při překladu z francouzštiny do češtiny došlo k mírnému úbytku indikátorů zdvořilosti. Vyřadíme-li však ze součtu těchto jazykových prostředků inverzi, která v češtině neexistuje (viz tab. 2 ř. 3) úbytek se mění v nárůst, i když pouze o 9 výskytů. Tabulka poukazuje na výraznější nárůst *kondicionálu* (viz ř. 5), *frazeologických souvětňých forem* (viz ř. 10), úbytek *nepřímých žádostí*⁶¹ (viz ř. 9), *modálního slovesa* (viz ř. 1) a částice *prosím* (viz ř. 2). Nemůžeme však zatím na základě těchto údajů rozhodnout, zda např. úbytkem modálního slovesa při překladu z francouzštiny do češtiny vykazuje francouzština větší míru lingvistického pesimismu oproti češtině, neboť musíme nejprve zjistit, jakými jazykovými prostředky bylo modální sloveso při překladu do češtiny nahrazeno (*kondicionálem*, *negací*).

Následující tab. 3 a graf 2 uvádí opět jazykové prostředky signalizující zdvořilost a jejich celkové zastoupení v opačném směru překladu, a to směrem z češtiny do francouzštiny. Zároveň vidíme procentuální údaj změny jazykových prostředků při překladu do češtiny:

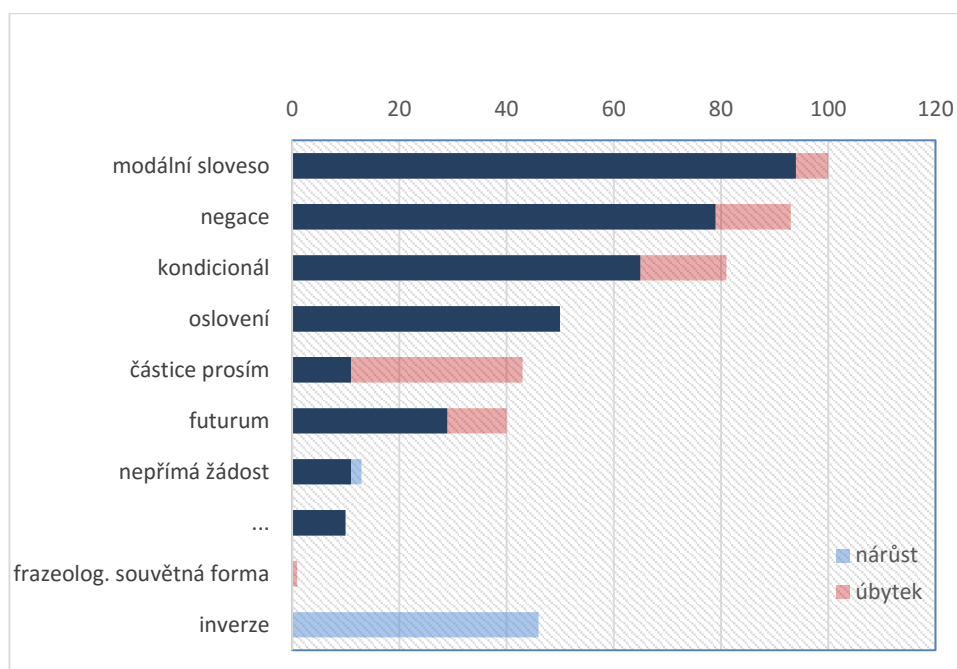
ř.	jazykové prostředky	CJ	FJ	změna při překladu
1	modální sloveso ⁶²	100	94	-6 %
2	negace	93	79	-15 %
3	kondicionál	81	65	-20 %
4	oslovení	50	50	0 %
5	částice prosím/s'il vous plaît	43	11	-74 %
6	futurum	40	29	-28 %
7	nepřímá žádost	11	13	+18 %
8	tři tečky (...)	10	10	0 %
9	frazeolog. souvětňná forma	1	0	-100 %
10	inverze	0	46	+100 %
11	celkem	429	397 (351)	

Tabulka 3: Přehled jazykových prostředků zmírňujících žádost CJ>FJ

⁶¹ Nepřímou žádostí míníme žádosti vyjádřené například elipsou. Jedná se však o malý vzorek žádostí.

⁶² *moci, chtít, muset*

Graf 2: Nárůst a úbytek jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ > CJ

Z tabulky 3, resp. grafu 2 vidíme, že celkový úbytek jazykových zdvořilostních prostředků je v tomto směru překladu výraznější, než tomu bylo v překladu z francouzštiny do češtiny (viz tab. 2). Kromě *oslovení*, *nepřímé žádosti* (viz tab. 3 ř. 4 a 7) a neexistující *inverze* v češtině (viz ř. 10), došlo k mírnému úbytku všech ostatních jazykových prostředků vyjadřujících zdvořilost. Výrazněji ubylo částice *prosím* (ř. 6), dále pak *futura* (ř. 4), *kondicionálu* (ř. 3) a *negace* (ř. 2). Poslední tři zmíněné faktory vyjadřují již zmíněný lingvistický pesimismus, dalo by se tedy předpokládat, že francouzština bude vykazovat vyšší míru pozitivní zdvořilosti.

V následujících podkapitolách postupně shrneme fungování vybraných⁶³ faktorů uvedených v tab. 2 a 3, a to v širším pragmatickém kontextu jednotlivých situací, do kterých jsou žádosti zasazeny (vztah mezi mluvčími, obrací-li se žena či muž ke stejnému či opačnému pohlaví, přítomnost mitigátorů vyvažujících jinak nezmírněnou žádost, vliv konkrétní komunikační situace na užití jazykových prostředků) a stěžejní tendence užívání zdvořilostních strategií v obou jazycích. Je potřeba si uvědomit, že výše uvedený přehled udává pouze kvantitativní informace o celkovém množství užitých zdvořilostních prostředků pro oba jazyky

⁶³ Vzhledem k náročnosti porovnávání překladů na základě velkého množství kritérií jsme vybrali pouze ty, které se ukázaly z kvantitativních přehledů (viz tab. 2 a 3) jako významné pro naši analýzu (kvantitativní přehled naznačuje, ve kterých jazykových prostředcích se čeština a francouzština liší) a dostatečně reprezentativní co do celkového počtu výskytů.

zvlášť. Při detailních analýzách nás však především budou zajímat konkrétní kombinace těchto faktorů ve francouzštině a jejich překladový protějšek v češtině a naopak.

4.2 Kombinace zdvořilostních faktorů

Naším cílem bylo zjistit, kombinací jakých zdvořilostních prostředků je nejčastěji realizovaná přímá a konvencionalizovaná nepřímá žádost v češtině nebo ve francouzštině.⁶⁴ Zároveň nás zajímalo, jaké kombinace těchto prostředků si navzájem odpovídají v obou jazycích. Mezi jevy, které jsme analyzovali, jsme zařadili *modální sloveso*, *kondicionál*, *futurum*, *negaci a inverzi*. Jsou to faktory, které zmírňují žádost a zároveň vyjadřují lingvistický pesimismus, jehož větší míru jsme předpokládali v českém jazyce. Abychom mohli vyhodnotit, jaké kombinace zdvořilostních prostředků jsou typické pro jeden jazyk a jaké kombinace zdvořilostních prostředků jim odpovídají v jazyce druhém, bylo třeba využít statistických metod a vytvořit *matici přechodu* kombinací zdvořilostních prostředků při překladu z jednoho jazyka do druhého. Kombinace zdvořilostních prostředků jsou reprezentovány binárním vektorem, ve kterém mají jednotlivé faktory hodnoty +/- . Počet vektorů pro jeden jazyk vyplývá z možných kombinací, tj. $2^5=32$. Výsledná *matice přechodu* mezi oběma jazyky tedy bude mít velikost $32 \times 32=1024$ hodnot. Matice vstupních vektorů byla sestavena iteračním algoritmem, který vyhodnocoval jednotlivé výskyty v korpusu a ohodnocoval je příslušným vektorem. Ten byl poté zařazen do matice přechodu mezi jazyky. Zpracováním všech možných kombinací jazykových prostředků a následnou eliminací nulových vektorů jsme zahrnuli všech užitých kombinací, což by nebylo možné bez strojového zpracování tak velkého množství dat. Výsledná matice (1024 hodnot) byla eliminována na řádky a sloupce s nenulovými hodnotami.

Následující tabulky (matice) 4 a 5 tedy ukazují všechny užití kombinace zdvořilostních prostředků výchozího jazyka a jim odpovídající překlad, resp. kombinaci zdvořilostních

---

⁶⁴ Abychom mohli tvrdit, že nejčastěji zastoupené kombinace zdvořilostních prostředků v obou jazycích odpovídají nejčastěji aplikovaným zdvořilostním strategiím v reálném jazykovém úzu, je potřeba vstupovat do korpusové analýzy s vyváženými vstupy jednotlivých jazykových prostředků. Pokud tedy námi hledaná kombinace zdvořilostních prostředků měla v korpusu zastoupení nad 100 výskytů, analyzovali jsme vždy právě 100 výskytů (pokud budou tedy tyto kombinace zastoupené nejpočetněji, znamená to, že jsme jen zamezili tomu, aby tyto nejčastější kombinace byly právě ještě více zastoupené). Ty kombinace, které byly v korpusu zastoupeny počtem pod 100 výskytů, jsme vždy analyzovali všechny, a tím pádem jsme nemohli znevýhodnit jejich umístění na zadních příčkách v hierarchizaci zdvořilostních strategií, resp. kombinací zdvořilostních prostředků pro vyjádření žádosti v čj i fj.

prostředků, v cílovém jazyce. Tab. 4 uvádí kombinace zdvořilostních faktorů pro výchozí jazyk češtinu (ř. 1-11) a kombinace zdvořilostních faktorů ve francouzském překladu (sl. 1-22):

		1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22																												
CJ	FJ	i	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-				
		n	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-			
		f	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-			
		k	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
		m	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
																								celkem v CJ	přeloženo jinak					
																									tj.					
1	+	+	-	+	-	14	3	2	1			3			1		1	1			1			1			28	14	50%	
2	+	+	-	-	-	2	1	4	11		1	1			3				2							1	26	22	85%	
3	+	-	+	-	-					0	1										1					1	3	3	100%	
4	+	-	-	+	-							19	3	2	1		1	1						3	2	3	35	16	46%	
5	+	-	-	-	-								2	6													8	6	75%	
6	-	+	-	+	-			1				2					3	1					1			2	10	7	70%	
7	-	+	-	-	-				3					2				7	2			1				2	17	10	59%	
8	-	-	+	+	-													1		6				3		2	12	6	50%	
9	-	-	+	-	-													2				10				4	16	6	38%	
10	-	-	-	+	-																				0	2	2	2	100%	
11	-	-	-	-	-			1							1		1					4		2			9	9		
		m	k	f	n	i																							166	101
		Z celkového počtu 288 žádostí																						58%	35%					

Tabulka 4: Kombinace zdvořilostních prostředků v čj a odpovídající překlad (kombinace) ve fj

Tabulka 4 ukazuje v řádcích 1 až 11 kombinace zdvořilostních prostředků v češtině (m =modální sloveso, k =kondicionál, f =futurum, n =negace, i =inverze⁶⁵) a jim odpovídající kombinace zdvořilostních prostředků ve francouzských překladech ve sl. 1 až 22. Z tabulky můžeme číst, že v českých originálech bylo kombinacemi zvolených zdvořilostních prostředků formulováno celkem 166 žádostí z celkového počtu 288 žádostí (tj. 58 %), a tedy zbylých 42 % žádostí z celkového počtu výskytů neobsahuje ani jeden z pěti zahrnutých zdvořilostních faktorů. Tomu, jakými jazykovými prostředky (pokud ne primárně zdvořilostními) byly vyjádřeny tyto žádosti, se budeme věnovat v kapitole 4.3.1.

Z tab. 4 je dále patrné, že ve francouzském překladu českých textů došlo ve 101 případech (tj. 61 %) ke změně kombinace zdvořilostních prostředků. To znamená, že v 65 případech (tj. 39 %) francouzských překladů byla zachována stejná kombinace faktorů jako ve výchozím jazyce, tj. v nadpoloviční většině případů byla kombinace faktorů změněna. Z řádků 1 až 12 vidíme, že v českém jazyce se objevují maximálně trojice zdvořilostních

⁶⁵ Protože inverze v češtině neexistuje, je v příslušném vektoru vždy ohodnocena znakem –.

prostředků (ř. 1), ve francouzštině najdeme i čtveřice zdvořilostních prostředků (sl. 2), neboť disponuje navíc zdvořilostním prostředkem – *inverzí*.

Tab. 5 uvádí kombinace zdvořilostních faktorů pro výchozí jazyk francouzštinu (ř. 1-16) a kombinace zdvořilostních faktorů v českém překladu (sl. 1-14):

						1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	14						
						CJ																	
						i	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	celkem ve FJ	přeloženo jinak	tj.			
						n	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-							
						f	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-						
						k	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-						
						m	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-						
FJ																							
1	+	+	-	+	-	1												1	0	0%			
2	+	+	-	+	+								1					1	1	100%			
3	+	+	-	-	-	1	2						3					6	4	67%			
4	+	+	-	-	+		2						1					3	3	100%			
5	+	-	+	-	-			2										2	2	100%			
6	+	-	+	-	+				1						1		3	5	100%				
7	+	-	-	+	-	2				2								4	2	50%			
8	+	-	-	+	+								1					1	1	100%			
9	+	-	-	-	-	1	2	1		5							3	12	7	58%			
10	+	-	-	-	+	1		3		2	15		5			2	3	31	31	100%			
11	-	+	-	+	-							1						1	0	0%			
12	-	-	+	+	-									5				5	0	0%			
13	-	-	+	+	+										1			1	1	100%			
14	-	-	+	-	-			1		1						23		1	3	12%			
15	-	-	+	-	+											7			7	100%			
16	-	-	-	-	-			2		3		1				8			14				
m k f n i																					120	81	
Z celkového počtu 316 žádostí																					38%	26%	

Z celkového počtu 316 žádostí 38% 26%

Tabulka 5: Kombinace zdvořilostních prostředků ve fj a odpovídající překlad (kombinace) v čj

Tab. 5 ukazuje v ř. 1 až 16 kombinace zdvořilostních prostředků ve francouzštině (*m*=modální sloveso, *k*=kondicionál, *f*=futurum, *n*=negace, *i*=inverze) a jim odpovídající kombinace zdvořilostních prostředků v českých překladech ve sl. 1 až 14. Tabulka říká, že ve francouzštině bylo kombinacemi zvolených zdvořilostních prostředků formulováno celkem 120 žádostí z celkového počtu 316 žádostí (tj. 38 %) a tedy zbylých 182 žádostí, tj. 58 % z celkového počtu výskytů neobsahuje ani jeden z pěti zahrnutých zdvořilostních

faktorů. V kapitole 4.4.1 uvedeme, jakými jinými jazykovými prostředky bylo zbylých 58 % žádostí formulováno.

Vzhledem k tomu, že v případě francouzštiny je počet žádostí formulovaných jinými než námi zkoumanými zdvořilostními faktory větší než v češtině (rozdíl 16 %), předpokládáme, že francouzština prokáže užívání jiného jazykového prostředku pro realizaci žádosti (vyjadřující pozitivní, nikoli negativní zdvořilost), který v češtině není běžný.

Z tab. 5 můžeme dále číst, že v českém překladu došlo v 81 případech (tj. 67 %) ke změně kombinace zdvořilostních prostředků. To znamená, že ve 39 případech (tj. 33 %) českých překladů byla zachována stejná kombinace faktorů jako ve výchozím jazyce, tj. v nadpoloviční většině případů byla kombinace faktorů změněna.

Pokud porovnáme nejčastěji zastoupené kombinace zdvořilostních faktorů v obou jazycích, je patrné, že čeština pro vyjádření žádosti kombinuje větší množství (až trojice) jazykových prostředků vyjadřujících zdvořilost: *modální sloveso-negace*, *modální sloveso-kondicionál-negace* a *modální sloveso-kondicionál* (viz tab. 4 ř. 4, 1 a 2). Nejčastěji zastoupené francouzské žádosti naproti tomu obsahují maximálně dvojici zdvořilostních faktorů: *modální sloveso-inverze* (viz tab. 5 ř. 10), dále pak žádosti realizovány pouze jedním zdvořilostním prostředkem (viz tab. 5 ř. 14 a 16). Z toho můžeme usuzovat, že čeština realizuje mluvní akt žádost pomocí většího množství zdvořilostních prvků, a potenciálně tedy inklinuje k lingvistickému pesimismu. Je však nutná podrobnější analýza jednotlivých kombinací zdvořilostních faktorů, abychom zjistili, zda se ve francouzských výskytech neobjevují i jiné prvky, které žádost zmírňují a v češtině naopak chybí (částice *prosím*, oslovení atd.).

Pro shrnutí uvedme tabulku nejčastěji používaných zdvořilostních strategií v češtině a ve francouzštině:

ČJ	tj.	FJ	tj.
negace-modální sloveso	22%	modální sloveso-inverze	29%
negace-modální sloveso-kondicionál	18%	futurum	26%
modální sloveso-kondicionál	17%	modální sloveso	11%

Tabulka 6: Nejčastěji užívané zdvořilostní strategie v čj a fj

Tab. 6 jasně vymezuje nejčastěji užívané zdvořilostní strategie v obou jazycích. Čeština tedy používá lingvisticky pesimističtější jazykové prostředky pro vyjádření žádosti oproti francouzštině, která k formulaci žádostí převážně užívá indikativ (přít. i bud. čas), případně

v kombinaci s modálním slovesem či inverzí, jde tedy o lingvisticky optimistickou kombinaci jazykových prostředků. Tab. 6 představuje pokus o hierarchizaci zdvořilostních strategií v obou jazycích. Abychom mohli tvrdit, že škály nejpoužívanějších kombinací jazykových prostředků v obou jazycích odpovídají reálnému fungování zdvořilosti v obou jazycích, bylo by třeba ověřit fungování těchto strategií v rámci dalších výzkumů, např. analýzou dat jednojazyčných korpusů.

V následujících podkapitolách uvedeme nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro češtinu a francouzštinu a jim odpovídající kombinace zdvořilostních prostředků v překladech do druhého jazyka.

4.3 Nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro čj a jejich protějšky ve fj

Na základě tab. 4 vyhodnotíme nejčastěji užívané kombinace zdvořilostních prostředků pro vyjádření žádosti v češtině a jim odpovídající kombinace ve francouzštině⁶⁶ a posoudíme, k jakým posunům pragmatické hodnoty došlo. Poté vyhodnotíme zbylých 157 žádostí,⁶⁷ resp. 55 % žádostí, které neobsahovaly ani jeden z námi zkoumaných zdvořilostních faktorů v tab. 4 a porovnáme tyto žádosti z francouzskými překlady (viz kap. 4.3.1).

Nejčastější kombinací zdvořilostních prostředků v české žádosti je podle tab. 4 ř. 4 žádost tvořená kombinací *modální sloveso*⁶⁸ – *negace* (35 žádostí, tj. 22 %):

(68) *Nechceš nám něco říci, Pavle?* (Otčenášek, Jan, *Romeo, Julie a tma*, 1959)

Ve francouzštině takové žádosti nejčastěji (19 výskytů) odpovídá stejná kombinace zdvořilostních prostředků (viz tab. 4 ř. 4 sl. 8):

(69) *Tu ne veux rien nous dire, Paul ?* (Kérel, François, *Roméo, Juliette et les ténèbres*, 1959)

---

⁶⁶ Protože jsme posuzovali velmi subtilní kombinace jazykových prostředků (a tedy větší množství faktorů, které však nelze zestručnit, protože bychom vynechali důležité zdvořilostní faktory), není možné dosáhnout vysokých počtů výskytů pro průniky jednotlivých zdvořilostních kombinací. Přesto si myslíme, že i z tak malých počtů lze usuzovat na typické tendence realizace žádostí v obou jazycích a na rozdíly mezi nimi.

⁶⁷ V tab. 4 je třeba odečíst ř. 16 z celkového počtu žádostí vyjádřených zdvořilostními prvky.

⁶⁸ Nejčastěji se v originálních českých žádostech vyskytovalo modální sloveso „moci“, dále modální sloveso „chtít“, s odstupem pak modální sloveso „muset“ a „mít“. Ve francouzských překladech se objevovala první tři zmíněná modální slovesa (*pouvoir*, *vouloir*, *devoir*), a to ve velmi podobném zastoupení.

V uvedeném příkladu vidíme, jak funguje negace v obou jazycích. Pro češtinu je typická sémantická neutralizace kladu a záporu (viz kap. 3.3.1), to znamená, že žádost může být formulovaná jak kladně, tak záporně, aniž by ve větě muselo dojít ke změně neurčitého zájmena „něco“ v zájmeno záporné „nic“ na rozdíl od francouzštiny, kde k této změně dochází (viz kap. 3.3.1). Francouzský překlad zachovává oslovení, které žádost zjemňuje, obě žádosti tedy z hlediska zdvořilosti fungují stejně.

Méně často (3 výskyty) se ve francouzském překladu objevují kombinace *modální sloveso-negace-inverze* (tab. 4 ř. 4 sl. 9). To znamená, že francouzská žádost užije oproti výchozí žádosti navíc *inverzi*, která však v češtině neexistuje:

(70) *Nechcete vstoupit do Tovaryšstva?* (Šotola, Jiří, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969)

(71) *Voulez-vous pas entrer dans la Compagnie ?* (Aymonin, Marcel, *La Nuit baroque*, 1976)⁶⁹

Nemůžeme tedy říci, že je francouzská žádost zdvořilejší. Naopak je podle našeho názoru francouzský překlad pozitivně zdvořilý tím, že staví modální sloveso na první místo a vynechává zápornku « ne ». Naopak v češtině „zazní“ negace jako první, čímž žádost spíše vyjadřuje lingvistický pesimismus (viz *koncept tváře* kap. 2.4.2). Analyzovanou žádost můžeme teoreticky interpretovat i jako prostý dotaz na záměr adresáta.

Výchozí žádost v češtině je také třikrát přeložena do francouzštiny užitím pouze jednoho zdvořilostního prostředku, a to *negace* bez modálního slovesa (tab. 4 ř. 4 sl. 20):

(72) *Copak⁷⁰ se nemůžete škrábat doma a musíte si to právě nechat na služby boží?* (Hašek, Jaroslav, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, 1958)⁷¹

(73) *Est-ce que vous n'avez pas le temps de vous gratter chez vous ?* (Horejsi, Henry; Ancelot, Claudia, *Le brave soldat Chvéik a Nouvelles aventures du brave soldat Chvéik*, 1989)

⁶⁹ I v dalších výskytech (tentokrát bez inverze) chybí ve francouzském překladu negativně formulované žádosti v čj zápornka « ne », jedná se však o tykání mezi mluvčími, pro které je toto vynechání běžné: *Moh bys tam jít za mě?* (Škvorecký, Josef, *Zbabělci*, 1964) > *Tu pourrais pas y aller à ma place ?* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)

⁷⁰ Žádost je zdůrazněna užitím částice „copak“.

⁷¹ Podobně jako: *Nemůžete se vyjadřovat stručně?* (Hašek, Jaroslav, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, 1958) > *Vous n'êtes pas capable d'être bref ?* (kompenzace modálního slovesa ve výchozí české žádosti užitím « vous n'êtes pas capable ») (Horejsi, Henry; Ancelot, Claudia, *Le brave soldat Chvéik a Nouvelles aventures du brave soldat Chvéik*, 1989)

Ve francouzském překladu je však v tomto případě kompenzováno modální sloveso užitě v češtině užitím zdvořilostní tázací částice « *est-ce que* » a zčásti nadsázkou « *vous n'avez pas le temps* ». ⁷²

Ve třech případech překladu výchozí české žádosti kombinující negaci a modální sloveso nebylo užito žádné z kombinací zdvořilostních prostředků (tab. 4 ř. 4 sl. 22):

(74) *Nechceš, abych tě vyfotografovala nahou?* (Kundera, Milan, *Nesnesitelná lehkost bytí*, 1984)

(75) *Et si je te photographiais nue ?* (Kérel, François, *Insoutenable légèreté de l'être*, 1985) ⁷³

Žádost je ve francouzštině vyjádřena nepřímou a není adresována ve druhé osobě jako v případě češtiny. Vzhledem k tomu, že se jedná o situaci „delikátní“, kdy mluvčí počítá s případnou negativní odpovědí adresáta (viz *koncept tváře* kap. 2.4.2), byla tato žádost přeložena do francouzštiny pomocí nepřímého konvencionalizovaného vyjádření, nikoli pomocí negativně formulované žádosti s modálním slovesem jako ve výchozí české žádosti. Tím pádem umožňuje adresátovi odmítnout, neboť ho nežádá přímo, tedy explicitně, adresát tedy není „svázán“ (viz kap. 3.1.2). Výchozí česká žádost je realizována dvěma prostředky vyjadřujícími lingvistický pesimismus (*negace-modální sloveso*), z nichž jako silnější vnímáme negaci. Mluvčí tedy také dává adresátovi možnost zareagovat na žádost negativní odpovědí. Uvedenou žádost můžeme vnímat jako návrh směrem k adresátovi (viz kap. 3.3.2).

Z tab. 5 ř. 7 je patrné, že analyzovaná kombinace *modální sloveso-negace* se vzhledem k nízkému počtu výskytů (4 výskyty) ve francouzských originálních žádostech řadí až na devátou nejčastěji užívanou zdvořilostní strategii.

Druhou nejčastější kombinací zdvořilostních faktorů v českých žádostech

(28 výskytů, tj. 18 %) je podle tab. 4 ř. 1 kombinace *modální sloveso-kondicionál-negace*:

(76) *Nechtěl bys vzít strojek a posekat trávu?* (Čapek, Karel, *Zahradníkův rok*, 1947)

⁷² Pravděpodobně se zde jedná o špatný překlad.

⁷³ *Nechceš si to ještě rozmyslet?* (Šabach, Petr, *Babičky*, 2002) > *Réfléchis bien avant de sauter le pas*. (Cling, Maud; Procházková, Hana, *Les Mamies*, 2003) – zde naopak žádost přeložena do imperativu, tedy přímé žádosti.

Ve francouzských překladech této kombinaci nejčastěji odpovídá (14 výskytů, tj. 50 %) stejná kombinace zdvořilostních faktorů (tab. 4 ř. 1 sl. 1):

(77) *Tu ne voudrais pas prendre la machine, pour faucher l'herbe ?* (Gagnaire, Joseph, *L'Année du jardinier*, 1997)

Další kombinací zastoupenou ve francouzském překladu (3 výskyty) je kombinace *modální sloveso-kondicionál-negace-inverze* (tab. 4 ř. 1 sl. 2):

(78) *Nemohl byste si ji se mnou vyměnit?* (Šotola, Jiří, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969)

(79) *Pourriez-vous point l'échanger avec moi ?* (Aymonin, Marcel, *La Nuit baroque*, 1976)

Ve francouzském překladu je vynechaná zápornka « ne », což může potvrzovat naši hypotézu, že koexistence *negace* a *inverze* ve francouzštině, je méně častým způsobem pro realizaci žádosti, neboť může být taková žádost pro svou zápornku « ne » na iniciální pozici matoucí (viz kap. 3.3.2). Jedná se však o historický román, což může být faktor ovlivňující realizaci žádostí bez užití zápornky « ne » a zároveň užitím sekundární zápornky « point ». ⁷⁴

Stejně zastoupenou kombinací zdvořilostních prostředků (3 výskyty) ve francouzských překladech výchozí české žádosti je dvojice *modální sloveso-negace* (tab. 4 ř. 1 sl. 8). Ve všech třech případech se jedná o žádosti v přítomném čase, zde s posunem k dotazu na ochotu adresáta:

(80) *Nemohla bys mi alespoň tady doma tykat?* (Viewegh, Michal, *Výchova dívek v Čechách*, 1994) ⁷⁵

(81) *Tu ne veux pas me tutoyer, ici, chez vous ?* (Brousseau-Kerschova, Denisa; Zambon, Catherine, *L'Éducation des jeunes filles en Bohême*, 1997) ⁷⁶

Z tab. 5 ř. 1 je patrné, že analyzovaná kombinace *modální sloveso-kondicionál-negace* se vzhledem k nízkému počtu výskytů (1 výskyt) ve francouzských originálních žádostech řadí až na jedenáctou nejčastěji užívanou zdvořilostní strategii.

⁷⁴ *Nechcete bydlet v poustevně?* (Šotola, Jiří, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969) > *Voulez-vous point un ermitage pour logis ?* (Aymonin, Marcel, *La Nuit baroque*, 1976). Mimo historický román se archaismus « point » nevyskytuje

⁷⁵ Modální sloveso „moci“ se i v dalších případech mění na modální sloveso « vouloir »: *Tak proč se mnou nemůžeš být?* (Škvorecký, Josef, *Zbabělci*, 1964) > *Alors pourquoi ne veux-tu pas être à moi ?* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)

⁷⁶ *Nechtěl byste tu vitrítku?* (Fuks, Ladislav, *Spalovač Mrtvol*, 1983) > *Vous ne le voulez pas, ce tableau ?* (Müller, Barthélémy, *L'incinérateur de cadavres*, 2004)

Třetí nejčastější kombinací jazykových prostředků pro vyjádření české žádosti

(26 výskytů, tj. 17 %) je podle tab. 4 ř. 2 kombinace *modální sloveso-kondicionál*:

(82) *Mohl byste se pokusit o nějaký jejich bibliografický přehled?* (Havel, Václav, *Dálkový výslech*, 1989)

Žádost je nadto zmírněná užitým slovesem „pokusit se“ oproti francouzskému překladu:

(83) *Pourriez-vous en faire une sorte d'aperçu bibliographique ?* (Rubeš, Jan, *Interrogatoire à distance*, 1989)

Výchozí česká žádost formulovaná pomocí modálního slovesa v kondicionálu tedy nachází nejčastěji (11 žádostí, tj. 42 %) svůj protějšek ve francouzské kombinaci *modální sloveso-kondicionál-inverze* (viz tab. 4 ř. 2 sl. 4). Nepovažujeme však tuto žádost za zdvořilejší než v češtině, neboť čeština inverzí nedisponuje. Pokud jde o zdvořilost, žádosti jsou tedy ekvivalentní.

Druhou nejčastější kombinací (4 výskyty) zdvořilostních prostředků ve francouzském překladu výchozí české žádosti je stejná kombinace zdvořilostních prostředků, tedy *modální sloveso-kondicionál* (tab. 4 ř. 2 sl. 3):

(84) *Když už jsem u toho vašeho děvkařství, kapitáne, mohl bych se vás zeptat na jednu praktickou věc?* (Havel, Václav, *Žebrácká opera*, 1986)

(85) *Dans votre activité de tombeur, chef, je voudrais vous poser une question pratique...* (Pelec, Ivan, *La Grande roue*, 1987)⁷⁷

Ve všech 4 výskytech přeložených touto kombinací do francouzštiny se však jedná o žádosti nepřímé, tedy neadresované ve druhé osobě. Ve francouzském překladu opět vidíme vyšší míru zdvořilostního optimismu užitím modálního slovesa « vouloir », oproti českému modálnímu slovesu „moci“. Nadto je ve francouzském překladu žádost formulovaná jako oznamovací věta, která nečeká na potvrzení mluvčího a mluvčí může rovnou přejít k avizované otázce. V češtině je žádost formulovaná jako otázka na „možnost zeptat se, která adresátovi umožňuje zareagovat negativně. Obě žádosti obsahují vložené oslovení, které je zmírňuje, z kontextu soudíme, že se jedná o žádost asymetrickou (oslovení „kapitáne“/« chef »), vzhledem k obsahu výpovědi však delikátní.

⁷⁷ *Mohl bych to...dětátko pochovat* (Topol, Jáchym, *Noční práce*, 2001) > *Est-ce que je pourrais...porter l'enfant ?* (Canavaggio, Marianne, *Missions nocturnes*, 2002)

Třetí nejčastější kombinací zdvořilostních prostředků (3 výskyty), která se objevuje ve francouzských překladech výchozí české žádosti, je kombinace *modální sloveso-inverze* (tab. 4, ř. 2 sl. 11):

(86) *Milostivá paní, mohl bych vás o něco požádat?*⁷⁸ (Škvorecký, Josef, Zbabělci, 1964)

(87) *Chère madame, puis-je vous demander quelque chose ?* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)⁷⁹

Obě žádosti obsahují oslovení, užití kondicionálu v české žádosti je ve francouzském překladu vyvážen inverzí, a to s tvarem «*puis*» modálního slovesa «*pouvoir*», jehož druhý tvar by v inverzi nebyl možný (*peux-je). Jednoslabičný velmi spisovný tvar⁸⁰ «*puis-je*» v indikativu vnímáme z hlediska „řečové úspornosti“ jako vhodně užitý, zároveň působí srozumitelně. Uvedený výskyt je specifický tím, že se jedná o otázku po možnosti uskutečnit míněný direktivní akt (žádost).

Z tab. 5 ř. 3 je patrné, že analyzovaná kombinace *modální sloveso-kondicionál* se ve francouzských originálních žádostech řadí na šesté místo (6 výskytů). Oproti češtině je tedy tato zdvořilostní strategie pro realizaci francouzských žádostí méně častá.

Čtvrtou nejčastější „kombinací“ zdvořilostních prostředků pro vyjádření české žádosti (17 výskytů, tj. 11 %) je žádost obsahující *kondicionál* (tab. 4 ř. 7):

(88) *Oženil byste se se mnou?* (Legátová, Květa, *Jozova Hanule*, 2002)

Této žádosti ve francouzském překladu nejčastěji (7 výskytů) odpovídá žádost formulovaná také pomocí kondicionálu (tab. 4 ř. 7 sl. 14):

(89) *Est-ce que vous m'épouseriez ?* (Antolin, Eurydice, *La belle de Joza*, 2008)

Francouzský překlad je zde zjemněn částicí «*est-ce que*», bez které není podle našeho názoru žádost formulovaná pouze kondicionálem ve francouzštině běžná (buď je taková žádost

---

⁷⁸ Jedná se o úvod k žádosti, kdy mluvčí uživí performativně sloveso *žádat/demander* (viz *mild hints and strong hints* kap. 3.3.2).

⁷⁹ *Mohl bych ho vidět?* (Škvorecký, Josef, Zbabělci, 1964) > *Puis-je quand même l'avoir ?* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)

⁸⁰ «*soutenu*»

formulovaná kondicionálem v inverzi,⁸¹ nebo se jedná o negativně formulované žádosti⁸²).⁸³ Francouzská pozitivně formulovaná žádost v kondicionálu je podle nás neobvyklou zdvořilostní strategií, což potvrzuje i tab. 5, ve které tato zdvořilostní strategie francouzských originálních žádostí není vůbec zastoupena:

(90) *Vous **m'épouseriez** ?

Dále je výchozí česká žádost překládána (3 výskyty) kombinací *modální sloveso-kondicionál-inverze*:

(91) **Dovedl byste** vypočítat průměr zeměkoule? ⁸⁴ (Hašek, Jaroslav, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, 1958)⁸⁵

(92) **Pourriez-vous** calculer le diamètre de notre terre ? (Horejsi, Henry; Ancelot, Claudia, *Le brave soldat Chvéik a Nouvelles aventures du brave soldat Chvéik*, 1989)⁸⁶

V české žádosti se mluvčí dotazuje spíše na kompetenci adresáta žádosti dostat, ve francouzském překladu dochází k posunu užitím slovesa « pouvoir », kdy žádost chápeme jako dotaz, zda je adresát ochoten žádost splnit.

Pátým nejčastějším typem žádosti v češtině (16 výskytů, tj. 10 %) je žádost obsahující *futurum* (tab. 4 ř. 9):

(93) **Pojedeš se mnou někam v létě?** (Klíma, Ivan, *Láska a smetí*, 2006)

⁸¹ **Pourriez-vous**, camarade adjudant, nous indiquer, comment dirais-je, où se déroule l'action ? (Kérel, François, *L'Escadron blindé : chronique de la période des cultes*, 1984)

⁸² Grand'mère, dit-il d'un air mielleux, **vous ne voudriez pas** venir prendre chez moi une hottée de foin pour votre chèvre, c'est du beau foin, bien propre ... (Gagnaire, Joseph, *L'Année du jardinier*, 1997)

⁸³ Pokud se v žádosti nevyskytuje ani negace, ani inverze, našli jsme dalších 8 výskytů, ve kterých je v žádosti formulované kondicionálem přítomna i částice « est-ce que »

⁸⁴ Uvedený příklad lze interpretovat i jako dotaz

⁸⁵ Ve dvou výskytech byla česká žádost formulovaná kondicionálem přeložena do francouzštiny kombinací *modální sloveso-inverze*: *Počkal byste na mě? Řekla.* (Vaculík, Ludvík, *Český snář*, 1981) > *Voulez-vous m'attendre un instant ? demanda-t-elle.* (Rubeš, Jan, *La Clef des songes*, 1989). Náhradou českého kondicionálu za francouzské modální sloveso «vouloir» by česká žádost vyzněla v uvedené situaci nezdvořile: **Chcete na mě počkat? Nebo: Nedal byste mi ještě nějaké?* (Škvorecký, Josef, *Tankový prapor*, 1971) > *Vous ne voulez pas m'en donner d'autres ?* (Kérel, François, *L'Escadron blindé : chronique de la période des cultes*, 1984) > **Nechcete mi dát ještě nějaké?*

⁸⁶ *Měl byste chut' si zavzpomínat na prehistorii a vznik Charty 77?* (Havel, Václav, *Dálkový výslech*, 1989) > *Voudriez-vous nous rappeler les circonstances dans lesquelles est née la Charte 77 ?* (Rubeš, Jan, *Interrogatoire à distance*, 1989)

Ve francouzském překladu podle tab. 4 této kombinaci nejčastěji (10 žádostí, tj. 63 %) odpovídá stejná kombinace faktorů (ř. 9 sl. 18):

(94) *On ira quelque part cet été ?* (Klíma, Ivan, *Amour et ordures*, 1992)⁸⁷

Francouzský překlad není adresován druhé osobě, ale je použito neurčitého zájmena « on » v inkluзивním významu,⁸⁸ které žádost zjemňuje.

Ve 4 případech byla výchozí česká žádost přeložena jinak než jakoukoli kombinací zkoumaných zdvořilostních prostředků (ř. 9 sl. 22). Ve všech čtyřech případech šlo o žádost formulovanou přítomným časem, který je svou aktualizací hodnotou více naléhavý než virtuální futurum užitá ve výchozí české žádosti:

(95) „*Tak pudeš?*“ *řekl jsem s úsměvem.* (Škvorecký, Josef, *Zbabělci*, 1964)

(96) « *Alors, tu viens ?* » *lui dis-je avec un sourire.* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)⁸⁹

Výchozí žádost i její překlad jsou navíc zmírněné uvozovací větou „řekl jsem s úsměvem“/« lui dis-je avec un sourire » (viz kap. 3.3.2), která odráží reálnou komunikaci tím, že komentuje okolnosti vyřčeného mluvního aktu.⁹⁰ Překlad přítomným časem do francouzštiny je často vhodnou variantou, neboť budoucí čas by ve francouzské symetrické žádosti vyzněl nepřirozeně (viz př. 132 a 133):

(97) *Danny, pudeš se mnou?* (Škvorecký, Josef, *Zbabělci*, 1964)

(98) *Tu me raccompagnes, Danny ?* (London-Daix, Françoise, *Les lâches*, 1978)

(99) **Tu me raccompagneras, Danny?*

(100) **Tu vas aller avec moi, Danny?*⁹¹

Podle tab. 5 ř. 14 můžeme vidět, že žádost tvořená futurem se ve francouzských originálních žádostech řadí na místo druhé nejčastější zdvořilostní strategie.

⁸⁷ *Pudeš maskovat?* (Škvorecký, Josef, *Tankový prapor*, 1971) > *Tu vas camoufler, oui ou merde ?* (Kérel, François, *L'Escadron blindé : chronique de la période des cultes*, 1984) – ve francouzském překladu kompenzováno nezdvořilé „pudeš“ nezdvořilým dovětkem.

⁸⁸ Jedná se o symetrickou žádost, sloveso je v hovorové formě.

⁸⁹ *Když to zaplatím, tak pojedáš?* (Rudiš, Jaroslav, *Konec punku v Helsinkách*, 2010) > *Si je paie, tu viens avec moi ?* (Vigent, Caroline; Corven, Morgan, *La fin des punks à Helsinki*, 2012) – V obou případech se jedná spíše o podmínku než o žádost (viz syntactic downgraders kap 3.3.2).

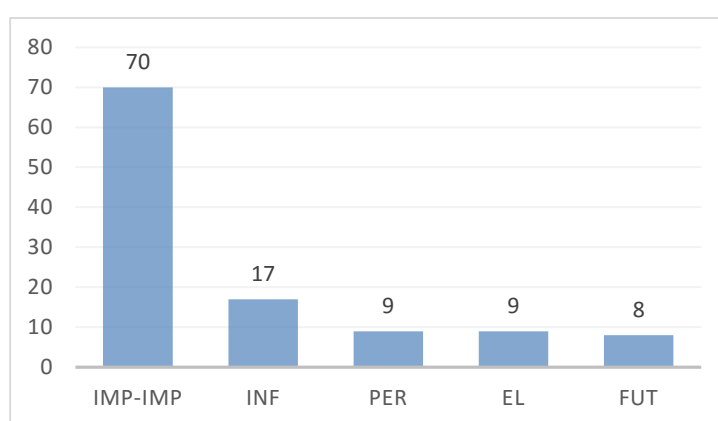
⁹⁰ Abychom mohli zvážít i další faktory, které v komunikaci zmírňují žádost, bylo by třeba posuzovat aspekty neverbální komunikace (mimika, gesta). Tento výzkum by vyžadoval analýzu např. autentického zvukového materiálu, případně filmových ukázek.

⁹¹ Znamenalo by: *Chystáš se jít se mnou, Dany?*, čímž by se posunul smysl věty.

Shrnuli jsme pět nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků typických pro vyjádření české žádosti a jim odpovídající nejčastější kombinace takových faktorů ve francouzském protějšku. Z tab. 4 je patrné, že po analyzovaných kombinacích výše se dále v korpusu objevovaly nejčteněji žádosti formulované kombinací *futurum-negace* (12 výskytů, ř. 8), potom kombinace *kondicionál-negace* (10 výskytů, ř. 6) atd. Z analýzy nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků pro české žádosti vyplývá, že faktory signalizující lingvistický pesimismus (*kondicionál, negace, modální sloveso*) jsou nejčastěji užívanými jazykovými prostředky pro vyjádření české žádosti. Ve francouzských překladech těchto žádostí se sice nepotvrdily diametrálně odlišné tendence překládat tyto žádosti výrazně „lingvisticky optimističtější“, ale i malé počty výskytů přeložené odlišnou zdvořilostní strategií, které jsme u každé kombinace analyzovali, naznačují, že francouzské žádosti vykazují vyšší míru lingvistického optimismu oproti češtině.

4.3.1 Další jazykové prostředky vyjadřující žádost v češtině

Nyní je třeba shrnout, jakými jazykovými prostředky jsou vyjádřeny žádosti, které neobsahovaly v českém originálním jazyce žádný ze zkoumaných zdvořilostních faktorů. Jde tedy o takový počet žádostí, který podle tab. 4 náleží ř. 11 sl. 22,⁹² resp. 113 žádostí, tj. 39 % z celkového počtu žádostí. Následující graf znázorňuje zastoupení jednotlivých faktorů pro realizaci těchto žádostí:

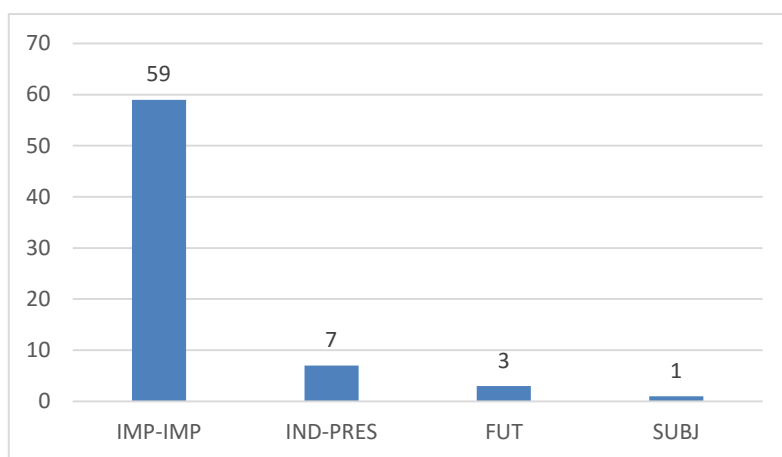
Graf 3: Další jazykové prostředky vyjadřující žádost v čj

⁹² Je třeba odečíst součet výskytů v ř. 11, který představuje žádosti, které v originálech čj neobsahovaly žádný z námi posuzovaných zdvořilostních faktorů, ve francouzském překladu byl však alespoň jeden z těchto faktorů obsažen, a proto byly tyto výskyty součástí výše uvedené analýzy.

Z grafu 3 lze číst, že 70 žádostí, tj. 62 %, bylo vyjádřených *rozkazovacím způsobem*, 17 žádostí, tj. 15 % potom *tvarem v infinitivu (rozkazovací modalita)*, 9 žádostí, tj. 8 % bylo realizováno *performativním užitím slovesa „prosím“* a rovněž v 9 žádostí, tj. 8 % bylo vyjádřených nepřímou, a to *elipsou*, zbylých 8 žádostí, tj. 7 % bylo vyjádřeno *tvarem budoucího času (rozkazovací modalita)*.

Následující grafy ukazují výše zmíněné jazykové prostředky, kterými bylo vyjádřeno vyčíslených 39 % českých žádostí a jim odpovídající překladový protějšek ve francouzštině.

V 62 % byla výchozí česká žádost vyjádřená rozkazovacím způsobem a přeložena do francouzštiny následujícími zdvořilostními strategiemi:

Graf 4: Rozkazovací způsob v čj a jeho překlad do ff⁹³

Z grafu 4 je patrné, že rozkazovací způsob užitý ve výchozí žádosti byl v 59 žádostech (tj. 82 %) přeložen rovněž rozkazovacím způsobem:

(101) *Prosím tě, zavaž mě nějakým přáním!* (Vaculík, Ludvík, *Český snář*, 1969)

(102) *S' il te plaît, engage-moi par une promesse !* (Rubeš, Jan, *La Clef des songes*, 1989)

⁹³ Žádost přeložená subjunktivem: *Ale pochopte, dyž to vyhrabou, tak budete sedět.* (Topol, Jáchym, *Noční práce*, 2001) > *Seulement, faut que vous compreniez que si on le déterre, vous irez en tôle.* (Canavaggio, Marianne, *Missions nocturnes*, 2002)

Výchozí česká žádost je zmírněná částicí „prosím“, ve francouzštině výrazem « s'il vous plaît », obou případech v iniciální pozici.⁹⁴

Graf 4 dále říká, že v sedmi případech je výchozí česká žádost přeložena do francouzštiny *indikativem*:

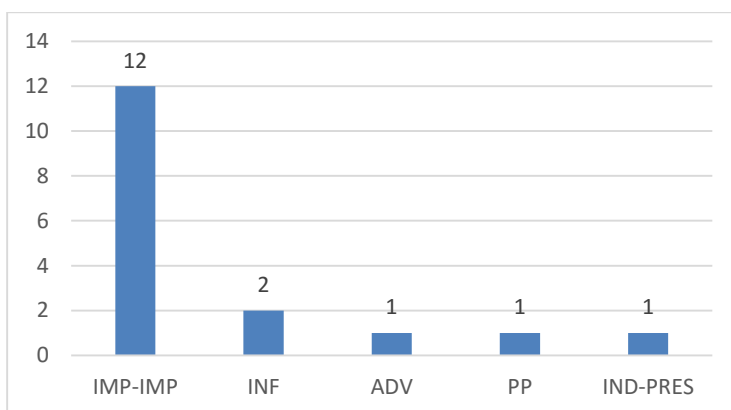
(103) **Tlumoč mu, prosím, že mu opravdu co nejsrdečněji blahopřeju k tomuto krásnému úspěchu.** (Havel, Václav, *Zahradní slavnost*, 1963)⁹⁵

(104) ***Je te prie de lui transmettre mes plus cordiales et sincères félicitations pour cette belle réussite.*** (Kérel, François, *La fête en plein air*, 1990)

Výchozí česká žádost je zmírněná částicí „prosím“, ve francouzském překladu je performativně užitá sloveso « prier », které rovněž žádost zmírňuje. Francouzský překlad je podle našeho názoru o stupeň formálnější než originální žádost v češtině, a to díky užití konvencionalizované zdvořilostní konstrukci « je te prie » v první osobě. Obě žádosti však podle našeho názoru vykazují stejnou míru zdvořilosti.

Z grafu 4 je dále patrné, že česká žádost formulovaná imperativem byla do francouzštiny překládána v malém množství *rozkazem v budoucím čase* (3 výskyty), dále *kondicionálem* (3 výskyty) a *subjunktivem* (1 výskyt).

Podle grafu 3 byla v 15 % česká žádost vyjádřená *tvarem v infinitivu* a přeložena do následujících zdvořilostních strategií:

Graf 5: Tvar infinitivu (rozkazovací modalita) v čj a jeho překlad do fj

⁹⁴ V nadpoloviční většině originální česká žádost obsahovala zdvořilostní částicí „prosím/tě/vás“, která je do francouzštiny nejčastěji překládána výrazy « je vous/t'en prie/supplie » o polovinu méně často pak výrazy *s'il vous/te plaît*. ve třetině českých žádostí se vyskytovalo oslovení, francouzský překlad jej vždy ponechal.

⁹⁵ *Proto prosím, kolegové, podpořte naše pozměňovací návrhy, které se odvolávají na platnou legislativu. (Evroparlament) > Je vous demande donc, Mesdames et Messieurs, de soutenir nos propositions d'amendement, qui se réfèrent à la législation actuelle. (Europarl.)*

Je zajímavé pozorovat, že podle grafu 5 ve většině výskytů, resp v 71 % byla výchozí česká žádost formulovaná tvarem v infinitivu přeložena do francouzštiny rozkazovacím způsobem:

(105) **Přidat**, hoši, **přidat!** (Havel, Václav, *Zahradní slavnost*, 1963)

(106) **Continuez** comme ça, mes amis, **continuez** ! (Kérel, François, *La fête en plein air*, 1990)

Žádost je zmírněna oslovením jak v české výchozí žádosti, tak v jejím francouzském překladu, zesilující (naléhavý) efekt má v obou žádostech opakování slovesa.

Jednou z překážek pro vyjádření žádosti (rozkazu) ve francouzštině infinitivem bylo užití dokonavého slovesa ve výchozím jazyce. Vzhledem k odlišnému způsobu vyjadřování dokonavosti ve francouzštině oproti češtině (nejčastěji předponou slovesa), byl ve francouzštině preferován rozkazovací způsob:

(107) **Najíst a umejt a deme!** (Topol, Jáchym, *Noční práce*, 2001)

(108) **Dépêchez-vous** de manger et de vous laver, après on sort ! (Canavaggio, Marianne, *Missions nocturnes*, 2002)⁹⁶

(109) ***Manger et se laver**, après on sort !

Ve zmíněných rozdílech ve vyjadřování injunkce ve francouzštině se však nejedná o potvrzení či vyvrácení lingvistického pesimismu. Navíc nevnímáme rozkaz (žádost) vyjádřený tvarem infinitivu jako více či méně kategorický než rozkaz (žádost) vyjádřený rozkazovacím způsobem. Dále je vůbec diskutabilní, zda zmíněné příklady žádostí nepředstavují spíše kategorické rozkazy, neboť nejsou zjemněny výrazy „prosím“ (s’il vous plaît), typickými pro realizaci žádosti pomocí rozkazu.

Podle grafu 3 byla v 8 % česká žádost realizována performativním užitím slovesa „prosít“:

(110) **Prosím**, abyste si nepřipouštěl podobných starostí a prominul mi, že jsem Vás určitým způsobem klamal. (Jirotko, Zdeněk, *Saturnin*, 1991)⁹⁷

---

⁹⁶ Ve francouzském překladu navíc přibýlo sloveso *dépêcher*, které umocňuje naléhavý diskurz, pravděpodobně se mluvčí (rodič) obrací k dětem.

⁹⁷ *Prosím vás o to!* (Šotola, Jiří, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969) > *Je vous en prie!* (Aymonin, Marcel, *La Nuit baroque*, 1976)

Všech deset výskytů bylo do francouzštiny přeloženo performativním užitím slovesa « prier »:

(111) ***Je vous prie de bien vouloir chasser tous ces soucis de votre tête et de m'excuser de vous avoir, d'une certaine manière, menti.*** (Vigent, Caroline; Corven, Morgan, *Saturnin*, 2011)

Francouzský překlad je navíc zmírněn modálním slovesem « vouloir », které nabývá na zdvořilosti užitím příslovce « bien ». Francouzský překlad vnímáme jako zdvořilejší oproti výchozí české žádosti.

Graf 3 uvádí, že 8 % analyzovaných žádostí bylo v češtině formulovaných *elipsou*, tedy nepřímou zdvořilostní strategií:

(112) „*Miláčku, **prosím tě**,“ ukazovala stále na stůl.* (Kundera, Milan, *Žert*, 1967)⁹⁸

Do francouzštiny bylo těchto osm žádostí přeloženo také elipsou:

(113) « *Chéri, **je t'en supplie** !* » Elle montrait toujours la petite table. (Aymonin, Marcel, *Plaisanterie*, 1968)

Obě žádosti jsou zmírněné oslovením a částicí „prosím“/výrazem « je t'en supplie », francouzská žádost končí oproti výchozí české žádosti vykřičníkem, je tedy naléhavější. Výraz užitý ve francouzštině vnímáme jako naléhavější (žadonivější) oproti českému „prosím tě“. Pokud by žádost nebyla vyjádřena elipsou, následoval by v obou jazycích pravděpodobně rozkazovací způsob. Z kontextu výpovědi lze usuzovat, že se nejedná o konvencionalizovanou žádost (podání soli), ale o delikátní situaci:

(114) [...] *hrozil jsem se, že alkohol dále požívaný by hloubil nebezpečné pokračování tomuto odpolední (které bylo krásné, ale jen pod tou podmínkou, že již skončilo, že již bylo za mnou). "Miláčku, **prosím tě**,“ ukazovala stále na stůl a doplnila omluvně: "Nezlob se, jsem prostě šťastná, chci být šťastná..." "Na to snad nepotřebuješ vodku," řekl jsem. "Nezlob se, mám na ni chuť."* (Kundera, Milan, *Žert*, 1967)

---

⁹⁸ *Takže jízdenky, prosím.* (Rudiš, Jaroslav, *Konec punku v Helsinkách*, 2010) > *Votre ticket, s'il vous plaît.* (Vigent, Caroline; Corven, Morgan, *La fin des punks à Helsinki*, 2012)

Podle grafu 3 bylo zbylých 7 % žádostí realizovaných pomocí *tvaru budoucího času* (*rozkazovací modalita*). Do francouzštiny byly všechny tyto žádosti přeloženy také tvarem budoucího času:

(115) *Zítřka se budete hlásit u svého velitele!* (Škvorecký, Josef, *Tankový prapor*, 1971)

(116) *Vous vous présenterez demain matin devant votre commandant.* (Kérel, François, *L'Escadron blindé : chronique de la période des cultes*, 1984)

Uvedená „žádost“ představuje specifickou situaci z vojenského prostředí, užití této zdvořilostní strategie je tedy vnímáno jako standartní (viz př. 19).

Nyní jsme shrnuli zdvořilostní strategie, které se vyskytovaly mimo námi posuzované kombinace zdvořilostních faktorů v tab. 4. Nejčastěji šlo o takové jazykové prostředky, které stojí v protikladu (kromě žádosti vyjádřené elipsou nebo performativně užitého slovesa „prosím“) k analyzovaným zdvořilostním faktorům v tab. 4 a 5, to znamená žádost vyjádřená imperativem nebo indikativem. Analyzovali jsme početněji zastoupené kategorie zdvořilostních strategií a pokusili jsme se shrnout, jakými jazykovými prostředky jsou tyto zdvořilostní strategie překládány z češtiny do francouzštiny (překlad z fj do čj viz kap. 4.4.1). Zjistili jsme, že pokud jde o rozkaz, při překladu z čj do fj neubývá injunkce, pouze se mění typ rozkazu, kterým je žádost přeložena (rozkazovací způsob, rozkaz v infinitivu, rozkaz v budoucím čase atd.). Jsme přesvědčeni, že ke změnám zdvořilostní strategie v případě imperativu užitého ve výchozí žádosti nedochází proto, že imperativ je natolik specifickou přímou zdvořilostní strategií, že pokud by se v překladu místo rozkazu objevily například námi analyzované zdvořilostní strategie v tab. 4 a 5, došlo by k výraznému posunu míry zdvořilosti. Zjistili jsme ale, že to, co se v některých případech mění, jsou mitigátory, které rozkaz zjemňují (prosím vás/je vous en prie, oslovení), viz kap. 3.3.2.

Dále budeme analyzovat nejčastější zdvořilostní strategie ve francouzských žádostech a jim odpovídající překlad v češtině na základě vybraných zdvořilostních prostředků (viz tab. 5).

4.4. Nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro fj a jejich protějšky v čj

Na základě tab. 5 vyhodnotíme nejčastěji užívané kombinace zdvořilostních prostředků pro vyjádření žádosti ve francouzštině a jim odpovídající kombinace v češtině a posoudíme, k jakým posunům pragmatické hodnoty došlo (opačný směr překladu, tedy z češtiny do francouzštiny jsme analyzovali v kap. 4.3). Poté vyhodnotíme zbylých 182 žádostí, tj. 58 % z celkového počtu žádostí, které neobsahovaly ani jeden z námi zkoumaných zdvořilostních faktorů v tab. 5, a porovnáme tyto žádosti z českými překlady (kap. 4.4.1).

Nejčastější kombinací zdvořilostních prostředků ve francouzské originální žádosti

(31 výskytů, tj. 29 %) je podle tab. 5 ř. 10 žádost tvořená kombinací *modální sloveso-inverze*:

(117) *S'il vous plaît, **pouvez-vous** m'indiquer où se trouve ce jardin, à Sainte-Adresse, où vivait le peintre Claude Monet ?* (Duteurtre, Benoît, *Le Voyage en France*, 2001)⁹⁹

Inverze zde má podle našeho názoru funkci spíše stylistickou než zdvořilostní, neboť po výrazu «s'il vous plaît», který žádost zmírňuje, je z hlediska stylistiky vhodnější použít právě inverzi, abychom předešli těsnému sousedství dvou stejných zájmen «vous»:

(118) *S'il **vous** plaît, **vous** pouvez m'indiquer où se trouve ce jardin, à Sainte-Adresse, où vivait le peintre Claude Monet ?*

Nejčastějším českým překladem (15 výskytů, tj. 48 %) je žádost obsahující *modální sloveso* (tab. 5 ř. 10 sl. 6):

(119) *Prosím vás, **můžete** mi říct, kde je ta zahrada v Sainte-Adresse, kde žil malíř Claude Monet?* (Ostrá, Růžena, *Cesta do Francie*, 2004)

Jak ve francouzském originále, tak v českém překladu se jedná o zdvořilou žádost, zmírněnou částicemi «s'il vous plaît»/“prosím vás“ s užitím modálního slovesa.

Francouzské modální sloveso « vouloir » a české modální sloveso „chtít“ funguje odlišně, což potvrzují některé překlady námi hodnocené jako nezdařilé kvůli ovlivnění překladatele výchozím jazykem a nepochopení této odlišnosti pro vyjádření zdvořilosti. Autor

⁹⁹ *S'il vous plaît, ai-je demandé à Sonachitzé, pouvez-vous me rappeler quelle était la chanson que réclamait toujours ce...ce...* (Modiano, Patrick, *Rue des Boutiques Obscures*, 1978) > *Prosím vás, požádal jsem Sonachidzeho, můžete mi připomenout, co za písničku si to ten... ten...* (Jamek, Václav, *Ulice temných krámků*, 1983)

těchto překladů je totožný, jedná se sice o překlad originální knihy z 19. století, nicméně překlad vznikl až ve druhé polovině dvacátého století:

(120) *Eh bien, **voulez-vous** me mener à Bordeaux ?* (Verne, Jules, *Le tour du monde en quatre-vingt jours*, 1873)¹⁰⁰

(121) *Nu, a **chcete** mě tedy zavést do Bordeaux?* (Pospíšil, Josef, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*, 1971)

V českém překladu je modální sloveso „chtít“ užito nevhodně, v češtině se používá pouze v negativní formě, pak teprve vyjadřuje žádost, avšak negativně zdvořilou (lingv. pesimistickou) oproti francouzskému originálu. Navíc vnímáme sloveso „chtít“ užitě v češtině jako méně zdvořilé oproti francouzskému slovesu « vouloir ».

(122) *Nu, a **nehcete** mě tedy zavést do Bordeaux?*

V 5 výskytech (tj. 16 %) je výchozí francouzská žádost přeložena do češtiny užitím *kondicionálu*, žádost je tedy v češtině zmírněna ve prospěch vyšší míry lingvistického pesimismu v českém překladu:

(123) ***Veux-tu** descendre chercher quelques bouteilles ?* (Duteurtre, Benoît, *Le Voyage en France*, 2001)

(124) ***Zašel** bys mně pro několik láhví?* (Ostrá, Růžena, *Cesta do Francie*, 2004)

Ve francouzské originální žádosti se pomocí modálního slovesa « vouloir » mluvčí dotazuje na ochotu adresáta něco vykonat. V českých překladech se kvůli odlišnému fungování modálního slovesa „chtít“ v češtině proto objevují žádosti formulované kondicionálem, aby se zachovala stejná pragmatická hodnota výpovědi.

Pokud se však jedná o symetrickou žádost, byl by z hlediska zdvořilosti akceptovatelný ekvivalent realizovaný pomocí slovesa „chtít“ v indikativu s přidáním negace:

(125) ***Nechceš** mně zajít pro několik láhví?*

Stejná žádost, pozitivně formulovaná, by však v češtině zněla nepřírozně:

(126) ***Chceš** mně zajít pro několik láhví?*

---

¹⁰⁰ *Voulez-vous me transporter à Liverpool, moi et trois personnes ?* (Verne, Jules, *Le tour du monde en quatre-vingt jours*, 1873) > **Chcete mě zavést do Liverpoolu, mne a ještě tři osoby?* (Pospíšil, Josef, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*, 1971) > *Nehcete mě zavést do Liverpoolu, mne a ještě tři osoby?*

V následujícím případě by bylo vhodnější přeložit původní francouzskou žádost zachováním indikativu s modálním slovesem. Užitím kondicionálu se mluvčí v takové situaci ptá spíše na vůli adresáta, nikoli na schopnost (kompetenci) na otázku odpovědět, resp. vyhovět žádosti. Z kontextu uvedeného příkladu a vzhledem k užitému adverbiu „cependant“ vyjadřující konkrétní postoj mluvčího předpokládáme, že mluvčí se dotazuje právě na adresátovu možnost (schopnost) na otázku odpovědět. Následující příklad se tedy pohybuje na hranici mezi žádostí a otázkou:

(127) *Cependant **peux-tu** me dire quelle aide vous attendez de nous ?* (Tristan, Frédérick, *Les tribulations héroïques de Balthasar Kober*, 1987)

(128) ***Řekl** bys mi ovšem, jaký druh pomoci od nás očekáváte?* (Kalfířt, Oldřich, *Hrdinné útrapy Baltazara Kobera*, 2003)

(129) ***Můžeš** mi ovšem říct, jaký druh pomoci od nás očekáváte?*

Výchozí francouzská žádost je také třikrát přeložena do češtiny kombinací *modální sloveso-kondicionál*:

Z následujících příkladů je opět patrné, že modální sloveso « vouloir » ve francouzštině funguje odlišně než české modální sloveso „chtít“. V českém překladu francouzské žádosti s modálním slovesem « vouloir » se objevuje mimo již zmíněný kondicionál také modální sloveso „moci“:

(130) *Docteur, s'il vous plaît!... **voulez-vous** venir au Château, demain soir?... dîner ? avec Hoffmann ? sans façon !... entre nous !...* (Céline, Louis Ferdinand, *D'un château l'autre*, 1968)¹⁰¹

(131) *Doktore, prosím vás!...**mohl byste** zítra večer přijít na Zámek...na večeři? s Hoffmannem? jen neformálně!...mezi námi!...* (Kareninová, Anna, *Od zámku k zámku*, 1996)

Je patrné, že se jedná o žádost asymetrickou,¹⁰² která je adresována společensky výše postavenému lékaři, žádost je tedy zmírněná oslovením a výrazy *s'il vous plaît/prosím vás*. V českém překladu je žádost formulovaná s vyšší mírou lingvistického pesimismu oproti francouzskému originále, a to užitím modálního slovesa „moci“ v kondicionálu. Pokud by se v

---

¹⁰¹ ***Pouvez-vous** me rappeler votre nom ?* (Gavalda, Anna, *Ensemble, c'est tout*, 2004) > ***Mohla byste** mi připomenout své jméno ?* (Prokop, Josef, *Prostě spolu*, 2006)

¹⁰² Při její realizaci vzniká závislost mluvčího na adresátovi a zároveň je v zájmu mluvčího, aby adresát prosbu splnil (viz kap. 3) a *social distance* (viz kap. 2.2)

českém překladu zachovalo modální sloveso „chtít“, vyzněla by žádost nezdvořile a v kombinaci s naléhavým „prosím vás“ nepřírozně:

(132) **Doktore, prosím vás!...**chcete** zítra večer přijít na Zámek?...na večeři? s Hoffmannem ? jen neformálně !... mezi námi !...*

Tato neobratnost by se částečně vyvážila užitím negace v českém překladu, žádost by potom byla formulovaná „pesimisticky“:

(133) *Doktore, prosím vás!... **nechcete** zítra večer přijít na Zámek? ...na večeři? s Hoffmannem? jen neformálně!... mezi námi ...*

Ve třech případech byla francouzská výchozí žádost přeložena do češtiny tak, že neobsahovala ani jeden zdvořilostní faktor zahrnutý do naší analýzy. Ve všech třech případech šlo o výchozí žádost formulovanou modálním slovesem « vouloir », jehož překlad do češtiny by vyzněl nepřírozně, a proto bylo sloveso « vouloir » nahrazeno rozkazovacím způsobem:

(134) ***Veux-tu** rendre à César ce qui m'appartient !?* (Gosciny, René; Uderzo, Albert, *Astérix et les Normands*, 1967)¹⁰³

(135) ***Vrat'** Césarovi, co patří mně!* (Vinšová, Kateřina, *Asterix a Normani*, 1997)

(136) ****Chceš** Césarovi vrátit, co patří mně!?*

Druhou nejčastější kombinací zdvořilostních faktorů pro francouzské originální žádosti (26 výskytů, tj. 25 %) je žádost tvořená *futurem* (tab. 5 ř. 14):

(137) *Tu lui **parleras** ?* (Assouline, Pierre, *La cliente*, 1998)¹⁰⁴

Do češtiny byla taková žádost ve 23 případech přeložena taktéž užitím futura:

(138) *A **promluvíš** s ní?* (Martínek, Lubomír, *Zákaznice*, 2000)

¹⁰³ *Voulez-vous me passer le panier à pansement, dans mon armoire ?* (Winckler, Martin, *La maladie de Sachs*, 1998) > ***Bud'te tak hodná a podejte mi ze skříně košík s obvazy.*** (Elišková, Klára, *Sachsova nemoc*, 2006) V češtině je žádost zmírněná konvencionalizovanou frazeologickou souvětnou formou (viz kap. 3.3.1) > ****Chcete** mi podat ze skříně košík s obvazy?* Pokud by se v českém překladu zachovalo kladně formulované modální sloveso „chtít“, vyzněla by žádost nepřírozně.

¹⁰⁴ *Vous lui **expliquerez** quand il reviendra, hein ?* (Winckler, Martin, *Les Trois médecins*, 2004) > *Vy mu to už **vysvětlíte**, až se vrátí, vid'te?* (Melanová, Dana, *Tři lékaři*, 2005) - V pěti z šesti případů bylo francouzské citoslovce « hein » přeloženo jako „vid'/vid'te“)

V českém překladu se nadto objevuje částice „a“ na začátku věty, a tím žádost podle našeho názoru zmírňuje.

Pouze v jednom případě byla výchozí francouzská žádost přeložena žádostí obsahující modální sloveso:

(139) *Vous me **raconterez** ?* (Winckler, Martin, *Les Trois médecins*, 2004)

(140) ***Musíte** mi to celý vyprávět.* (Melanová, Dana, *Tři lékaři*, 2005)

V českém překladu je modální sloveso „muset“ použito v jednom ze svých třech významů – mluvčí vyjadřuje svou zainteresovanost k realizaci obsahu predikátoru, nikoli míru své nejistoty, ani svými slovy nepopisuje objektivní stav věcí (Grepl, Karlík, 1998: 154). Zároveň zde není sloveso „muset“ vnímáno jako kategorický rozkaz, ale právě jako indikátor „zainteresovanosti“ mluvčího.

Na třetím místě se ve francouzských originálních žádostech nejčastěji vyskytuje taková žádost, která neobsahuje ani jeden z námi posuzovaných zdvořilostních faktorů¹⁰⁵

(20 výskytů, tj. 16 %), do češtiny je ale přeložena některým ze zdvořilostních prostředků (viz tab. 5 ř. 16):

(141) *Madame, s' il vous plaît, **pour aller à Lusigny** ?* (Tournier, Michel, *Le coq de bruyère*, 1980)¹⁰⁶

Žádost je vyjádřená konvencionalizovanou zkrácenou formou (elipsou) a neadresuje se tedy druhé osobě. V osmi případech byly do češtiny žádosti formulované jinými než námi posuzovanými zdvořilostními prostředky přeloženy budoucím časem (tab. 5 ř. 16 sl. 11):

(142) *Prosím vás, paní, **jak se dostanu do Lusigny**?*

Výchozí francouzská žádost i její překlad jsou zmírněny oslovením (ve francouzštině na iniciální pozici) a výrazem *s'il vous plaît/prosím vás*, v českém překladu předcházející oslovení. Pokud by se v českém překladu mělo zachovat eliptické vyjádření žádosti, zněla by žádost pravděpodobně takto:

¹⁰⁵ Žádost je vyjádřená například nepřímou zdvořilostní strategií přeloženou do češtiny jako přímá žádost nebo naopak imperativem přeloženým do češtiny mírněji, tedy jednou z námi posuzovaných kombinací zdvořilostních faktorů.

¹⁰⁶ *Pousse-toi, s'il te plaît...* (Gavalda, Anna, *Ensemble, c'est tout*, 2004) > *Dovolíš..?* (Prokop, Josef, *Prostě spolu*, 2006) – ve francouzském originálu je žádost zmírněna výrazem «s'il te plaît», v českém překladu zmírňuje žádost virtuální futurum. Žádost by mohla být přeložena přímou strategií: *Uhni, prosím tě*, vyzněla by však v češtině dost nezdvořile.

(143) *Prosím vás, paní, cesta do Lusigny?*

Vyjádření žádosti elipsou, tedy nepřímou zdvořilostní strategií však v češtině není tak časté, což dokazuje srovnání počtu výskytů takových žádostí z tab. 2 ř. 9 a tab. 3 ř. 7.

Ve třech případech byla výchozí francouzská žádost neobsahující ani jeden z námi posuzovaných zdvořilostních faktorů přeložena do češtiny jako žádost obsahující *modální sloveso* (tab. 5 ř. 16 sl. 6). Ve všech třech případech se jednalo o žádost vyjádřenou ve výchozím jazyce jednočlennou větou, tedy nepřímou zdvořilostní strategií, zmírněnou výrazem *s'il vous plait*:

(144) *Le numéro de ma chambre, s'il vous plaît?* (Breton, André, *Nadja*, 1928)¹⁰⁷

(145) *Můžete mi říci číslo mého pokoje, prosím?* (Fialová, Jarmila, *Nadja*, 1996)

Pokud by byla výchozí francouzská žádost přeložena do češtiny jednočlennou neslovesnou větou, vyzněla by podle našeho názoru méně zdvořile oproti francouzské výchozí žádosti. Myslíme si, že čeští mluvčí takovou žádost spíše nerealizují:

(146) *Číslo mého pokoje, prosím?*

Ve dvou případech byla výchozí francouzská žádost přeložena kombinací *modální sloveso-kondicionál*:

(147) *Mais, s'il vous plaît, Excellence, veuillez bien m'expliquer ceci: comment un personnage aussi insignifiant que ce domestique peut-il intéresser vos gens ?* (Tristan, Frédérick, *Les tribulations héroïques de Balthasar Kober*, 1987)¹⁰⁸

(148) *Ale mohl byste mi prosím vysvětlit, Excellence, jak může vaše lidi zajímat osoba tak bezvýznamná, jako je sluha?* (Kalfířt, Oldřich, *Hrdinné útrapy Baltazara Kobera*, 2003)

Příklad (147) není typickým kategorickým rozkazem (žádostí), neboť je zjemněn slovesem « vouloir », jedná se tedy o specifický, zdvořilý imperativ. Do češtiny se zpravidla

---

¹⁰⁷ *Un peu de silence, s'il vous plaît...* (Assouline, Pierre, *La cliente*, 1998). *Můžete být trochu tiše, prosím vás...* (Martínek, Lubomír, *Zákaznice*, 2000)

¹⁰⁸ I přes užití modální sloveso « vouloir » ve francouzské originální žádosti, jsme žádost při třídění výsledků zařadili mezi žádosti tvořené imperativem.

překládá¹⁰⁹ jako „raďte“. ¹¹⁰ Otázkou je, zda by tento ekvivalent v českém překladu nevyzněl příliš invazivně (až knižně) z pozice mluvčího v asymetrickém vztahu vzhledem k adresátovi. ¹¹¹ Obě žádosti jsou zmírněné oslovením a výrazy *s'il vous plaît/prosím*, ve francouzském originálu předchází tyto mitigátory „rozkazu“ v českém překladu následují žádost zmírňující modální sloveso v kondicionálu.

Čtvrtou nejčastější zdvořilostní strategií pro realizaci žádosti ve francouzštině

(12 žádostí, tj. 11 %) je žádost obsahující *modální sloveso* (tab. 5 ř. 9):

(149) *Kracht, vous qui savez tout, je **peux** vous demander peut-être ?* (Céline, Louis Ferdinand, *Nord*, 1960)

Do češtiny byla taková žádost v pěti případech přeložena stejnou zdvořilostní strategií (tab. 5 ř. 9 sl. 6):

(150) *Vy víte všechno, Krachte, **můžu** se vás na něco zeptat?* (Kareninová, Anna, *Sever*, 1997)

Jedná se o symetrickou žádost zmírněnou oslovením a „lichotkou“ jak ve francouzském originále, tak v českém překladu. Jde o žádost předcházející otázkou, tedy o velmi zdvořilou řečovou strategii. Tento typ žádosti se podle našeho názoru vyskytuje v delikátních situacích, kdy mluvčí určitým způsobem „svazuje“ adresáta a zároveň ho připravuje na to, že jeho případné odmítnutí na otázku (která následuje po uvedené žádosti) odpovědět, je neakceptovatelné. Protože adresát pravděpodobně na uvedenou žádost neodpoví „ne“, mluvčí si touto zdvořilou žádostí odpověď „pojistí“ (viz *koncept tváře* kap. 2.4.2).

Ve třech případech byla výchozí francouzská žádost přeložena tak, že neobsahovala ani jeden z námi posuzovaných zdvořilostních faktorů (tab. 5 ř. 9 sl. 14):

---

¹⁰⁹ *Veillez regagner votre lit pendant la visite, s'il vous plaît.* (Winckler, Martin, *Les Trois médecins*, 2004) > *Raďte laskavě do své postele, je vizita, jak jistě vidíte.* (Melanová, Dana, *Tři lékaři*, 2005)

¹¹⁰ Tento tvar je rozkazovací způsob a mělo by se ho užívat jen v opisech rozkazovacího způsobu [...] ráčiti znamená vlastně »chtíti« (nedohledatelný autor: 1921)

¹¹¹ Imperativ „raďte“ se podle našeho názoru v českém úzu (kromě zdvořilostních formulí typu „raďte vstoupit“) velmi často vyskytuje v situacích, kdy je mluvčí v nadřazené pozici vzhledem k adresátovi, zpravidla se jedná o ironii s kritickým podtextem.

(151) *Tu veux bien éteindre, s' il te plaît?* (Gavalda, Anna, *Ensemble, c'est tout*, 2004)¹¹²

(152) *A prosím tě, zhasni...* (Prokop, Josef, *Prostě spolu*, 2006)

Ve všech třech výskytech šlo o užití sloveso « vouloir » (zmírněné příslovcem « bien ») ve francouzském originálu, které, jak už bylo zmíněno, nefunguje stejně v češtině, a proto byla tato zdvořilostní strategie nahrazena ve všech třech případech imperativem, zmírněným částicí „prosím“. Pokud bychom výchozí žádost přeložili užitím slovesa « vouloir », došlo by ke změně významu:

(153) **Chceš zhasnout?*

Uvedený příklad by již nebyl žádost, ale otázka, „zda si adresát přeje, aby mluvčí zhasl“. Pokud by se zachovala i částice prosím, nedávala by věta potom smysl vůbec:

(154) **Chceš zhasnout, prosím?*

Tím se potvrzuje hypotéza o odlišném fungování francouzského modálního slovesa « vouloir » a českého slovesa „chtít“.

Ve dvou případech byla výchozí francouzská žádost přeložena kombinací modální sloveso-kondicionál (tab. 5 ř. 9 sl. 3). To znamená, že česká žádost obsahuje navíc kondicionál, vyjadřující vyšší míru lingvistického pesimismu:

(155) *Mademoiselle Mathilde, est-ce que je peux vous tutoyer ?* (Japrisot, Sébastien, *Un long dimanche de fiançailles*, 1991)¹¹³

(156) *Slečno Mathildo, moh bych vám tykat?*

Obě žádosti jsou zmírněné oslovením, francouzská výchozí žádost obsahuje mitigátor *est-ce que* a česká žádost je formulovaná zmírňujícím kondicionálem (v nespisovné formě, která ubírá na strojenosti celé výpovědi), tedy opět s vyšší mírou lingvistického pesimismu.

Další nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků pro realizaci francouzské žádosti dále uvádět nebudeme, neboť se jedná o počet výskytů menší než 10, a tedy méně výrazné výskyty. Podle tab. 5 je však patrné že po uvedených čtyřech kombinacích zdvořilostních faktorů by dále následovaly žádosti tvořené kombinací *futurum-inverze* (ř. 15), poté kombinace

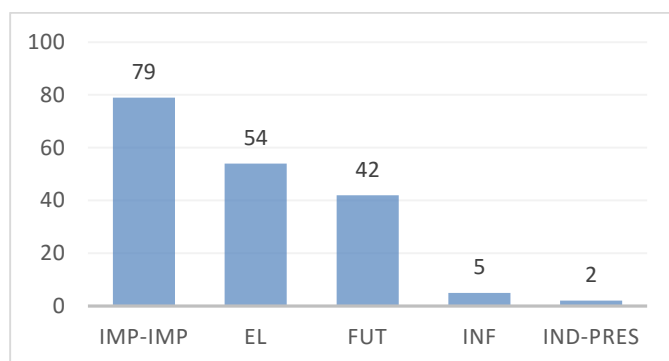
¹¹² *Chantai, vous voulez bien vous placer là, aux pieds de Mme Denis ?* (Winckler, Martin, *Les Trois médecins*, 2004) > *Chantal, stoupněte si prosím k nohám paní Denisové.* (Melanová, Dana, *Tři lékaři*, 2005)

¹¹³ *Nous pouvons vous accompagner ?* (Goscinný, René; Uderzo, Albert, *Astérix et les Normands*, 1967) > *Mohli bychom jít s vámi?* (Vinšová, Kateřina, *Asterix a Normani*, 1997)

modální sloveso-kondicionál (ř. 3), se stejným počtem výskytů potom kombinace *modální sloveso-futurum-inverze* (ř. 6) a kombinace *futurum-negace* (ř. 12). Z analýzy je patrné, že nejfrekventovanější zdvořilostní strategie ve francouzštině stojí v protikladu k nejčastěji užívaným zdvořilostním strategiím v češtině (viz kap. 4.2). Jsou to tedy takové kombinace, které obsahují maximálně dvojici zdvořilostních faktorů (*modální sloveso-inverze*), a to takových, které nevyjadřují vysokou míru lingvistického pesimismu; v kombinacích není zastoupena ani *negace*, ani *kondicionál*. Jediný budoucí čas, indikující virtualitu žádosti, je ve francouzštině zastoupen výrazněji než v češtině. Ve francouzských žádostech se tedy vždy jedná o žádost vyjádřenou indikativem (převážně přítomným časem). V českých překladech francouzských originálních žádostí se sice nepotvrdily diametrálně odlišné tendence překládat tyto žádosti výrazně „lingvisticky pesimističtěji“, ale i malé počty výskytů přeložené odlišnou zdvořilostní strategií naznačují, že české žádosti vykazují vyšší míru lingvistického pesimismu oproti francouzštině.

4.4.1 Další jazykové prostředky vyjadřující žádost ve francouzštině

Nyní je třeba shrnout, jakými jazykovými prostředky jsou vyjádřeny žádosti, které neobsahovaly ve francouzském originálním jazyce žádný ze zkoumaných zdvořilostních faktorů. Jde tedy o takový počet žádostí, který podle tab. 5 náleží ř. 16 sl. 14,¹¹⁴ resp. 182 žádostí, tj. 58 % z celkového počtu žádostí. Následující graf znázorňuje zastoupení jednotlivých faktorů pro realizaci těchto žádostí:

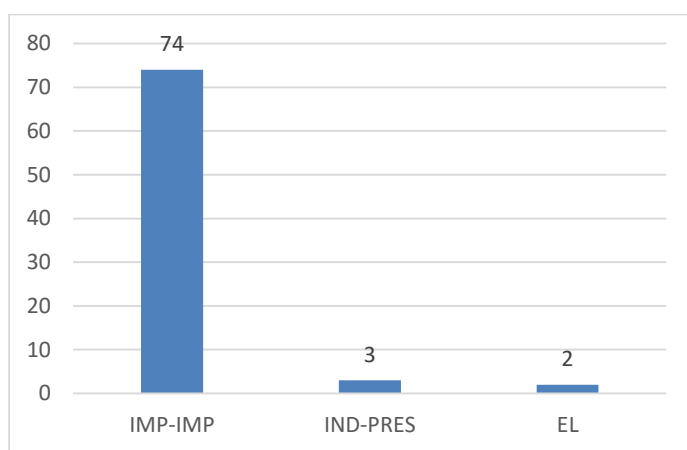
Graf 6: Další jazykové prostředky vyjadřující žádost ve fj

¹¹⁴ Je třeba odečíst součet výskytů ř. 16, který představuje žádosti, které ve fj neobsahovaly žádný z námi posuzovaných zdvořilostních faktorů, v českém překladu byl však alespoň jeden z těchto faktorů obsažen, a proto byly tyto výskyty součástí výše uvedené analýzy.

Z grafu 6 lze číst, že 79 žádostí, tj. 43 % bylo vyjádřeno *rozkazovacím způsobem*, 55 výskytů, tj. 30 % bylo realizováno nepřímou zdvořilostní strategií – *elipsou*, 42 výskytů, tj. 23 % bylo formulováno *tvarem budoucího času (rozkazovací modalita)*, dále 5 výskytů, tj. 3 % bylo formulováno *tvarem infinitivu (rozkazovací modalita)* a 2 výskyty (tj. 1 %) byly realizované *přítomným časem*. Je třeba upozornit, že jde o specifický vzorek žádostí, které bylo možné vyhledat pomocí korpusového manažeru.

Následující grafy ukazují výše zmíněné jazykové prostředky, kterými bylo vyjádřeno vyčíslených 58 % francouzských žádostí a jim odpovídající překladový protějšek v češtině.

Podle grafu 6, v 43 % byla francouzská žádost vyjádřená *rozkazovacím způsobem* a přeložena následujícími zdvořilostními strategiemi do češtiny:

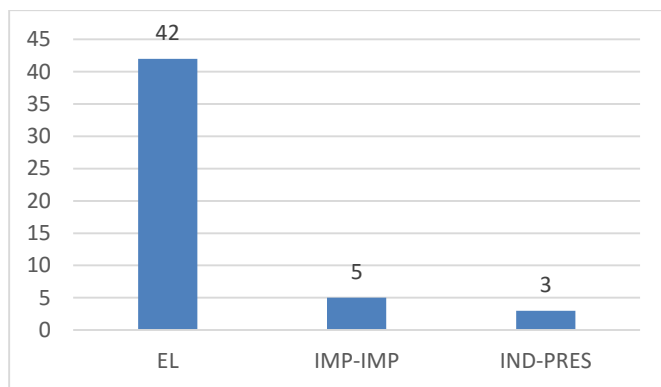

Graf 7: Rozkazovací způsob ve fj a jeho překlad do čj

Z uvedeného grafu je patrné, že při překladu francouzského imperativu se v českých překladech téměř vždy zachoval rozkazovací způsob. Není tedy pro naši analýzu zajímavé dále rozebírat malé množství výskytů, ve kterých se při překladu rozkazovací způsob nezachoval.

Graf 6 dále uvádí, že v 30 % byla francouzská žádost vyjádřená nepřímou zdvořilostní strategií, a to *elipsou*¹¹⁵. Do češtiny byla přeložena následujícími zdvořilostními strategiemi:

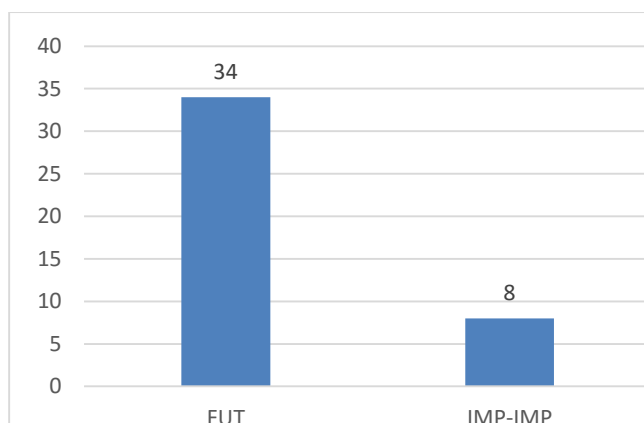
¹¹⁵ Zadáním výrazu « vous plaît » do korpusového manažeru byly vyhledány právě eliptické žádosti: *Permis de conduire, s'il vous plaît*. (Japrisot, Sébastien, *La dame dans l'auto avec des lunettes*, 1998)

Graf 8: Eliptické vyjádření žádosti ve fj a překlad do čj

Z grafu 8 je patrné, že žádost vyjádřená elipsou ve francouzském originálu je do češtiny zpravidla (85 %) překládána stejným jazykovým prostředkem, tedy jako přímá žádost.¹¹⁶ V pěti případech byla taková žádost do češtiny přeložena imperativem¹¹⁷ a ve třech případech přítomným časem.

Graf 6 dále ukazuje, že 42 žádostí, tj. 22 % je ve francouzštině vyjádřeno tvarem budoucího času (rozkazovací modalita) a do češtiny přeloženo následujícími zdvořilostními strategiemi:

Graf 9: Rozkaz v budoucím čase ve fj a překlad do čj

¹¹⁶ Řidičský průkaz, prosím. (Beková, Anna, *Dáma v autě s brýlemi a puškou*, 2000)

¹¹⁷ A présent, un peu de silence, s' il vous plaît. (Nothomb, Amélie, *Hygiène de l'assassin*, 1992) > Ted', prosím, chvíli nemluvte. (Fialová, Jarmila, *Vrahova hygiena*, 2001)

Graf 9 uvádí, že v českém překladu byl ve 34 žádostech, tj. 81 % zachován tvar budoucího času (rozkazovací modalita). V osmi výskytech, tj. 19 % byla výchozí francouzská žádost přeložena rozkazovacím způsobem.

Z výchozího grafu 6 je dále patrné, že 5 žádostí, tj. 3 % bylo formulováno tvarem infinitivu (rozkazovací modalita) a 2 žádosti, tj. pouze 1 % přítomným časem. Protože se jedná o velmi nízký počet výskytů, nebudeme se jimi dále zabývat.

Nyní jsme shrnuli zdvořilostní strategie, které se vyskytovaly mimo námi posuzované kombinace zdvořilostních faktorů v tab. 5. Z analýzy vyplývá, že zdvořilost je stejně jako v češtině (viz graf 3), tak i ve francouzštině vyjadřována i přímými zdvořilostními strategiemi, a to především různými formami *imperativu* nebo *indikativem* v přítomném čase. Zjistili jsme, že při překladu z francouzštiny do češtiny dochází k minimální ztrátě injunkce, ke změně zdvořilostní strategie jako takové dochází výjimečně.

5. Empirická část – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Abychom zjistili, do jaké míry jsou výsledky z korpusového šetření relevantní a abychom potvrdili výsledky analyzovaných výskytů, rozhodli jsme se, že sestavíme doplňující dotazníkové šetření.¹¹⁸

Naším cílem bylo zjistit, jaké jazykové prostředky jsou typické pro realizaci žádosti ve francouzštině a češtině v konkrétních komunikačních situacích, tedy „jak si mluvčí myslí, že by v uvedených situacích požádali druhého“. Dotazník jsme tedy sestavili tak, aby zachycoval jak formální, tak neformální situaci v kombinaci s asymetrickým a symetrickým vztahem mluvčího k adresátovi. Ve dvou z pěti otázek se jednalo o konvencionalizovanou žádost¹¹⁹ (žádost o to, aby „někdo něco udělal“ a „žádost o informaci“) a ve zbylých třech otázkách šlo o žádost nekonvencionalizovanou (tři žádosti o to, aby „někdo něco udělal, z čehož jedna je na pomezí „žádosti o vykonání něčeho“ a „prosby o dovolení“). Protože se jednalo o otevřené otázky (s naším komentářem ke všem otázkám pro lepší představu konkrétní komunikační situace), které vyžadují více času na vyplnění, omezili jsme dotazník právě na pět otázek. Dotazník jsme vytvořili v nástrojích Google (formuláře Google) ve francouzské a české verzi, poté jsme obě varianty šířili prostřednictvím internetového odkazu mezi francouzské a české rodilé mluvčí. Francouzskou verzi dotazníků vyplnilo celkem 70 respondentů, českou verzi vyplnilo dohromady 66 respondentů. Uvědomujeme si, že pokud by byl náš výzkum založen pouze na dotazníkovém šetření, není takový vzorek dostatečně reprezentativní. V našem případě jde však o doplňující metodu výzkumu, která by měla potvrdit výsledky z korpusového šetření.

Předpokládali jsme, že analýza odpovědí potvrdí výsledky korpusového šetření, to znamená, že francouzština bude v realizaci žádostí vykazovat méně „lingvistického pesimismu“ oproti češtině.

---

¹¹⁸ Pokud bychom chtěli zachytit žádost v celé své šíři, z pohledu pragmatiky to znamená i žádost nepřímou až nevyřčenou, byl by jakýkoli výzkum nedostačující. Je to kvůli tomu, že data získaná z takových výzkumů (dotazník, analýza filmových ukázek, experiment – nahrávání interakce dvou mluvčích na základě uměle vytvořených situací) se pouze přibližují spontaneitě jazyka mluvčích a zároveň nemusí dávat prostor pragmatice jako takové. Pokud se tedy v našem dotazníku explicitně ptáme na to, „jak by dotyčný požádal“, nabádáme ho tím k explicitní odpovědi. Pro náš výzkum je i přesto zajímavé taková data analyzovat, neboť tendence jednoho i druhého jazyka v užívání jazykových prostředků pro mluvnický akt žádost se podle našeho názoru dostatečně projeví.

¹¹⁹ Podle našeho názoru existují takové žádosti, v jejichž formulacích se mluvčí z velké části shodují, neboť se jedná právě o konvencionalizovanou situaci.

Jednotlivé odpovědi respondentů jsme analyzovali podle toho, jaké zdvořilostní faktory žádosti obsahovaly. Na základě korpusového šetření, při kterém jsme zjistili, že francouzština často vyjadřuje žádost skrze *indikativ v přítomném čase*, jsme zařadili i tento faktor mezi ostatní jazykové prostředky vyjadřující zdvořilost. Mezi posuzované zdvořilostní faktory jsme začlenili i *imperativ*, jehož celkový výskyt v odpovědích nebyl zanedbatelný jak v češtině, tak ve francouzštině.

Nejprve uvedeme otázky, které tvořily dotazníkové šetření, v české i francouzské verzi:

Otázka č. 1:

ČJ: *Jste v kavárně se svým dobrým známým a při placení zjistíte, že jste si zapomněl/a peněženku doma; jak byste svého dobrého známého požádali o půjčení peněz?*

FJ: *Vous êtes au café avec quelqu'un que vous connaissez bien (un de vos amis). Au moment de payer vous vous rendez compte que vous avez oublié votre porte-monnaie à la maison. Comment demanderiez-vous à votre ami de vous prêter de l'argent ?*

Otázka č. 2:

ČJ: *Potřebujete v práci neplánovaný den volna z rodinných důvodů; jdete kvůli tomu za svým nadřízeným/ou – jak ho/ji požádáte?*

FJ: *Vous avez besoin d'un jour de congé exceptionnel au travail. Vous allez voir votre chef, comment vous lui demandez ce jour de congé ?*

Otázka č. 3:

ČJ: *Starší dáma potřebuje ve vlaku pomoci s kufrem; jak podle vašeho názoru požádá o tuto pomoc spolucestujícího?*

FJ: *Une femme d'un certain âge a besoin de l'aide avec son bagage dans le train. Selon vous, comment demanderait-elle de l'aide à un homme (compagnon de voyage inconnu) ?*

Otázka č. 4:

ČJ: *Večeříte ve všední den se svou rodinou; chcete si jídlo přisolit, ale slánka je na druhé straně stolu – jak byste svého partnera/partnerku požádal/a, aby vám ji podal?*

FJ: *Vous dînez avec votre famille. Vous avez besoin de sel qui est à l'autre bout de la table. Comment demanderiez-vous à votre partenaire de vous le passer ?*

Otázka č. 5:

ČJ: *Jste v cizím městě a hledáte náměstí Míru; jak se zeptáte kolemjdoucího?*

FJ: *Vous êtes dans une ville que vous ne connaissez pas (ville étrangère) et vous cherchez la Place de la Paix. Comment demanderiez-vous le chemin à un passant ?*

5.1 Kombinace jazykových prostředků pro vyjádření žádostí v češtině a ve francouzštině na základě dotazníkového šetření

Následující tabulky 7 (pro čj) a 8 (pro fj) ukazují kombinace jazykových prostředků, které se objevovaly v odpovědích na otázky 1-5 dohromady: kond= *kondicionál*, mod= *modální sloveso*, neg= *negace*, ind p.= *indikativ v přítomném čase*, ind f.= *indikativ futura*, imp= *imperativ*, inv= *inverze*¹²⁰. Poté budeme analyzovat každou otázku zvlášť, abychom zjistili, jaké zdvořilostní faktory jsou typické pro jednotlivé situace jak v češtině, tak ve francouzštině a porovnáním těchto zdvořilostních strategií vyvodíme rozdíly mezi oběma jazyky:

---

¹²⁰ Bylo by vhodné zahrnout do analýzy i další faktory zmírňující žádost (oslovení, částice prosím/s'il vous plaît), je však velmi technicky náročné posuzovat více jak pět faktorů zároveň.

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	1	2	3	4	5	Součet	tj.
1	+	+	-	-	-	-	18	15	22	3	14	72	24,4 %
2	+	-	-	-	-	-	6	26	19	17	3	71	24,1 %
3	-	-	-	-	+	-	9	2	4	31	8	54	18,3 %
4	-	+	-	+	-	-	5	3	4	2	9	23	7,8 %
5	+	+	+	-	-	-	5	0	8	0	3	16	5,4 %
6	+	-	+	-	-	-	7	5	1	2	0	15	5,1 %
7	-	-	+	+	-	-	1	0	0	0	13	14	4,7 %
8	-	-	-	+	-	-	2	2	0	0	8	12	4,1 %
9	-	-	-	-	-	+	0	0	0	9	0	9	3,1 %
10	-	+	+	+	-	-	2	0	0	0	2	4	1,4 %
11	+	+	-	+	-	-	0	0	0	0	2	2	0,7 %
12	+	-	-	+	-	-	1	0	0	0	0	1	0,3 %
13	-	-	-	+	+	-	0	0	0	0	1	1	0,3 %
14	-	-	+	-	+	-	0	0	0	0	1	1	0,3 %
15	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						56	53	58	64	64		

Tabulka 7: Souhrn kombinací zdvořilostních faktorů pro otázky 1-5 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	1	2	3	4	5	Součet	tj.
1	-	+	-	+	-	-	-	29	5	5	36	8	83	24,3 %
2	+	+	-	-	-	-	+	4	5	27	1	18	55	16,1 %
3	-	-	-	+	-	-	-	16	11	2	9	13	51	14,9 %
4	+	+	-	-	-	-	-	10	7	16	6	4	43	12,6 %
5	-	+	-	+	-	-	+	3	2	12	6	11	34	9,9 %
6	+	-	-	-	-	-	-	3	19	2	1	5	30	8,8 %
7	+	-	-	-	-	-	+	0	9	3	0	1	13	3,8 %
8	-	-	-	+	-	-	+	1	3	0	0	7	11	3,2 %
9	-	-	-	-	-	+	-	0	0	0	10	0	10	2,9 %
10	-	-	-	-	+	-	-	0	4	0	0	0	4	1,2 %
11	+	+	+	-	-	-	+	0	0	3	0	0	3	0,9 %
12	-	+	-	-	+	-	-	0	1	0	0	0	1	0,3 %
13	+	+	+	-	-	-	-	1	0	0	0	0	1	0,3 %
14	-	-	+	+	-	-	-	1	0	0	0	0	1	0,3 %
15	-	+	+	+	-	-	-	0	0	0	1	0	1	0,3 %
16	-	+	-	-	-	-	-	0	1	0	0	0	1	0,3 %
17	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							68	67	70	70	67		

Tabulka 8: Souhrn kombinací zdvořilostních faktorů pro otázky 1-5 ve fj

Řádek 15 v tab. 7 a ř. 17 v tab. 8 uvádí součty odpovědí na jednotlivé otázky 1-5, které nejsou totožné, neboť jsme museli u každé otázky vyřadit takové odpovědi, které nebyly pro vyhodnocování relevantní (nepochopení otázky, odpověď v nepřímé řeči, neseriózní odpověď). Chybných výpovědí bylo v případě češtiny celkem 35 z 330, ve francouzštině

pouze 8 z 350. Na pravo od tab. 7 a 8 proto uvádíme absolutní i relativní hodnoty součtu jednotlivých kombinací zdvořilostních faktorů.

Z tabulky 7 je patrné, že v češtině dominují následující kombinace zdvořilostních faktorů: *kondicionál-modální sloveso* (ř. 1), *kondicionál* (ř. 2), *futurum* (ř. 3), *modální sloveso v indikativu-přít. č.* (ř. 4) a *kondicionál-modální sloveso-negace* (ř. 5). Jedná se tedy o takové zdvořilostní strategie, které vykazují poměrně vysokou míru lingvistického pesimismu.¹²¹ Je zajímavé pozorovat, že v češtině první dvě kombinace pokrývají cca 50 % ze všech užitých zdvořilostních strategií (tab. 7 ř. 1 a 2), ve francouzštině jsou to první tři kombinace (tab. 8 ř. 1, 2 a 3), zdvořilostní strategie jsou tedy variabilnější.

Tabulka 8 ukazuje, že ve francouzštině se nejčastěji objevují tyto zdvořilostní strategie: *modální sloveso v indikativu* (ř. 1), *kondicionál-modální sloveso-inverze* (ř. 2), *indikativ-inverze* (ř. 3), *kondicionál-modální sloveso* (ř. 4), *modální sloveso v indikativu-přít. č.-inverze* (ř. 5) a *kondicionál* (ř. 6). Nejčastější zdvořilostní strategií, která se v odpovědích vyskytovala je tedy lingvisticky opatimistická kombinace *modální sloveso-indikativ*, oproti češtině, kde je nejčastěji užívanou zdvořilostní strategií kombinace *modální sloveso-kondicionál*. Mezi nejčastěji užívanými kombinacemi zdvořilostních faktorů ve francouzštině se sice na druhém, čtvrtém a pátém místě vyskytuje kondicionál, nikdy však v kombinaci s negací, jako tomu je v češtině (tab. 7 ř. 5).

V následující podkapitole analyzujeme soubor odpovědí pro jednotlivé otázky zvlášť, vždy se srovnáním českých a francouzských zdvořilostních strategií zároveň. Předpokládáme, že se ukáží odlišné tendence v realizaci žádostí v obou jazycích s ohledem na konkrétní komunikační situace.

---

¹²¹ Nemůžeme předpokládat, že pořadí kombinací zdvořilostních faktorů bude totožné s tím, které jsme uvedli na základě korpusového šetření v tab. 6, neboť soubor otázek, které jsme zařadili do dotazníku, je specifický (pokud bychom vybrali jiné otázky, soubor odpovědí by se pravděpodobně lišil), nicméně jsme přesvědčení, že tendence obou jazyků v tvorbě žádostí se dostatečně projeví.

5.1 Kombinace jazykových prostředků pro vyjádření žádostí v češtině a ve francouzštině v konkrétních komunikačních situacích

Abychom potvrdili hypotézu, že čeština oproti francouzštině inklinuje více k lingvistickému pesimismu, tedy k negativní zdvořilosti, je třeba analyzovat konkrétní typy žádostí v konkrétních komunikačních situacích zvlášť. V kap. 5 jsme sice uvedli kvantitativní výsledky všech užitých zdvořilostních prostředků ve všech získaných odpovědích, nicméně je důležité porovnávat jednotlivé otázky, resp. žádosti zvlášť, abychom zjistili, jaké zdvořilostní strategie jsou typické pro různé komunikační situace. Budeme postupovat tak, že uvedeme vždy otázku (situaci), podle které respondenti žádost tvořili (v čj i fj), a shrneme, jaké nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků se vyskytovaly v získaných odpovědích jak v češtině, tak ve francouzštině. Tím budeme moci porovnat zdvořilostní strategie obou jazyků a komentovat případné odlišnosti:

Otázka č. 1:

ČJ: *Jste v kavárně se svým dobrým známým a při placení zjistíte, že jste si zapomněl/a peněženku doma; jak byste svého dobrého známého požádali o půjčení peněz?*

FJ: *Vous êtes au café avec quelqu'un que vous connaissez bien (un de vos amis). Au moment de payer vous vous rendez compte que vous avez oublié votre porte-monnaie à la maison. Comment demanderiez-vous à votre ami de vous prêter de l'argent ?*

Následující tabulky 9 a 10 uvádí nejčastější kombinace zdvořilostních faktorů pro čj a fj, kterými respondenti žádost realizovali, nebo si alespoň myslí, že by ji takto realizovali:

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	1	tj.
1	+	+	-	-	-	-	18	32,1 %
2	-	-	-	-	+	-	9	16,1 %
3	+	-	+	-	-	-	7	12,5 %
4	+	-	-	-	-	-	6	10,7 %
5	-	+	-	+	-	-	5	8,9 %
6	+	+	+	-	-	-	5	8,9 %
7	-	-	-	+	-	-	2	3,6 %
8	-	+	+	+	-	-	2	3,6 %
9	-	-	+	+	-	-	1	1,8 %
10	+	-	-	+	-	-	1	1,8 %
11	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						56	

Tabulka 9: Zdvořilostní faktory pro otázku č. 1 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	1	tj.
1	-	+	-	+	-	-	-	29	42,6 %
2	-	-	-	+	-	-	-	16	23,5 %
3	+	+	-	-	-	-	-	10	14,7 %
4	+	+	-	-	-	-	+	4	5,9 %
5	-	+	-	+	-	-	+	3	4,4 %
6	+	-	-	-	-	-	-	3	4,4 %
7	-	-	-	+	-	-	+	1	1,5 %
8	+	+	+	-	-	-	-	1	1,5 %
9	-	-	+	+	-	-	-	1	1,5 %
10	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							68	

Tabulka 10: Zdvořilostní faktory pro otázku č. 1 ve fj

Z tab. 9 je patrné, že pro uvedenou otázku č. 1 v češtině výrazně dominuje kombinace *kondicionál-modální sloveso* (ř. 1):

(157) *Mohl bys to za mě zaplatit, prosím?*¹²²

Ve 12 z těchto 18 odpovědí byla žádost zjemněna částicí *prosím/tě*, čtyři žádosti obsahovaly performativně užitá slovesa *prosit/žádat*:

¹²² Ve čtyřech případech chyba „by jsi“ značí tendenci českých mluvčích k hyperkorektnosti.

(158) *Mohla bych tě poprosit, jestli bys to zaplatil?*¹²³

Ve dvou z 18 odpovědí se vyskytla zdvořilostní formule „myslíš, že“:

(159) *Myslíš, že bys to mohl vzít a já tě pozvu příště?*¹²⁴

Protože se jedná o „delikátní“ situaci (žádost o půjčení peněz), český mluvčí preferuje užití zdvořilé strategie, i přesto, že se je v symetrickém vztahu vzhledem k adresátovi. Zároveň mluvčí vyslovením takové žádosti vyjadřuje i předpoklad o tom, že adresát *má peníze na půjčení* (viz presupozice kap. 3.3.1).

Tab. 9 dále říká, že dalšími nejčastějšími kombinacemi pro žádost v ot. č 1 je žádost obsahující *futurum*¹²⁵ (ř. 2), pak kombinace *kondicionál-negace*¹²⁶ (ř. 3) a žádost formulovaná *kondicionálem*¹²⁷ (ř. 4). Jedná se tedy o takové zdvořilostní strategie, které vykazují vysokou míru lingvistického pesimismu.

Naproti tomu nejfrekventovanější zdvořilostní strategií pro francouzské mluvčí je podle tab. 10 kombinace *modální sloveso v přítomném čase* (ř. 1), *přítomný čas* (ř. 2), *kondicionál-modální sloveso* (ř. 2), *kondicionál-modální sloveso-inverze*¹²⁸ (ř. 3) atd. První dvě nejužívanější kombinace ve francouzštině vykazují tedy oproti češtině vysokou míru lingvistického optimismu. Uveďme příklad nejčastěji formulované žádosti francouzských mluvčí (tab. 10 ř. 1):

(160) *Merde j'ai oublié mon portefeuille, tu peux m'avancer*¹²⁹ ?

V 10 případech z 29 byla žádost zmírněna výrazem *s'il te plaît*:

(161) *J'ai oublié mon porte monnaie, tu peux m'avancer s'il te plaît ? Je te le rend dès que possible !*¹³⁰

¹²³ V 11 z 18 odpovědí se obrací žena k muži. Dalo by se tedy předpokládat, že kombinaci zdvořilostních prostředků *modální sloveso-kondicionál* užívají spíše ženy.

¹²⁴ Žádost je zmírněná „příslibem“, který tuto žádost do jisté míry kompenzuje.

¹²⁵ *Vezmeš to prosím i za mě?*

¹²⁶ *Prosím tě nemohla bys to zaplatit, zapoměla jsem si peněženku doma.*

¹²⁷ *Prosím půjčil bys mi peníze? Zapoměl jsem si peněženku....*

¹²⁸ Tato třetí nejužívanější kombinace se vyskytuje s třetinovou četností oproti nejčastěji užitě kombinaci.

¹²⁹ ve 21 z 29 žádostí byla použita vazba «tu peux m'avancer», v češtině se např. vazba „můžeš to za mě vzít/zatáhnout“ nevyskytovala nijak početně.

¹³⁰ Viz pozn. 124.

Pouze v jedné žádosti z 29 bylo užito zdvořilé částice *est-ce que*, žádost je nadto zmírněná omluvou, která žádosti předchází:

(162) *Je suis désolé mais **est-ce que** tu peux m'avancer ?*

Ve většině žádostí bylo užito modální sloveso «pouvoir», ve čtyřech případech z 29 bylo užito modálního slovesa «vouloir»:

(163) ***Tu veux bien** m'avancer pour cette fois-ci s'il te plait?*

Ve všech čtyřech odpovědích se sloveso «vouloir» pojilo s příslovcem «bien», do jisté míry tato kombinace svou mírou zdvořilosti kompenzuje např. užití kondicionálu.

Porovnáním zdvořilostních strategií v češtině a francouzštině jsme došli k závěru, že čeští i francouzští mluvčí disponují spíše odlišnými zdvořilostními strategiemi, pokud jde o uvedenou komunikační situaci. V obou jazycích je sice pro realizaci žádosti dominantní modální sloveso, odlišný je ale slovesný způsob, který žádost v češtině řadí spíše k lingvisticky pesimistické (kondicionál), ve francouzštině je žádost nejčastěji formulovaná indikativem, tedy lingvisticky optimistickou zdvořilostní strategií. Tímto se tedy zároveň potvrzují výsledky korpusového šetření, na základě kterého je patrné, že např. kombinace *modální sloveso-kondicionál* je v českých originálních textech třetí nejpoužívanější zdvořilostní strategií (viz tab. 4 ř. 2), zatímco ve francouzských originálech se tato kombinace vyskytuje až na šestém místě (viz tab. 5 ř. 3). Naproti tomu žádost obsahující *modální sloveso v indikativu (přít. č.)* se pohybuje ve francouzských originálních textech na čtvrtém místě (viz tab. 5 ř. 9), kdežto v českých originálech tuto zdvořilostní strategii najdeme až na devátém místě (tab. 4 ř. 5).

Otázka č. 2:

ČJ: *Potřebujete v práci neplánovaný den volna z rodinných důvodů; jdete kvůli tomu za svým nadřízeným/ou – **jak ho/ji požádáte?***

FJ: *Vous avez besoin d'un jour de congé exceptionnel au travail. Vous allez voir votre chef, **comment vous lui demandez ce jour de congé ?***

Následující tab. 11 a 12 shrnují nejčastější kombinace zdvořilostních faktorů, kterými byla uvedená asymetrická žádost formulována v češtině a ve francouzštině:

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	2	tj.
1	+	-	-	-	-	-	26	49,1 %
2	+	+	-	-	-	-	15	28,3 %
3	+	-	+	-	-	-	5	9,4 %
4	-	+	-	+	-	-	3	5,7 %
5	-	-	-	-	+	-	2	3,8 %
6	-	-	-	+	-	-	2	3,8 %
7	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						53	

Tabulka 11: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 2 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	2	tj.
1	+	-	-	-	-	-	-	19	28,4 %
2	-	-	-	+	-	-	-	11	16,4 %
3	+	-	-	-	-	-	+	9	13,4 %
4	+	+	-	-	-	-	-	7	10,4 %
5	-	+	-	+	-	-	-	5	7,5 %
6	+	+	-	-	-	-	+	5	7,5 %
7	-	-	-	-	+	-	-	4	6,0 %
8	-	-	-	+	-	-	+	3	4,5 %
9	-	+	-	+	-	-	+	2	3,0 %
10	-	+	-	-	+	-	-	1	1,5 %
11	-	+	-	-	-	-	-	1	1,5 %
12	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							67	

Tabulka 12: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 2 ve fj

Na základě tab. 11 vidíme, že v češtině je téměř v polovině odpovědí žádost formulována užitím *kondicionálu* (ř. 1.):

(164) *Prosím Vás, bylo by možné, abych si vzala volno? Máme nějaké rodinné peripetie..*

V šesti z 26 odpovědí se vyskytl mitigátor *prosím/tě/vás*:

(165) *Ahoj prosimtě potřeboval bych den volna z rodinných důvodů bylo by to možné?*

Ve čtyřech z 26 odpovědí se vyskytla zdvořilá fráze „mít prosbu“:

(166) *Dobrý den, měla bych prosbu. Vyskytly se nám doma nečekané rodinné problémy a potřebovala bych si vzít jeden den volna, bylo by to možné?*

Ve třech z 26 odpovědí byla žádost zmírněna omluvou:

(167) *Omlouvám se, ale potřeboval bych nutně zítra volno, šlo by to zařídit?*¹³¹

Většina žádostí se tedy ptá na „možnost“, neboť jde o takovou žádost, která může být klidně zamítnuta. Jedná se tedy o velmi zdvořilé strategie. Je zajímavé pozorovat, že uvedené žádosti lze rozdělit na tři části (fáze): úvod (*prosím vás, omlouvám se, měla bych prosbu*), vlastní žádost (*potřeboval bych den volna*), vysvětlení (*máme nějaké rodinné peripetie*). Pořadí druhé a třetí fáze žádosti je proměnlivé (viz př. 164 a 166).

Podle tab. 11 jsou dále používány kombinace *kondicionál-modální sloveso*¹³² (ř. 2), *kondicionál-negace*¹³³ (ř. 3), tedy opět takové strategie, které jsou negativně zdvořilé.

Ve francouzštině je podle tab. 12 stejně jako v češtině nejčastějším typem zdvořilostní strategie žádost, která obsahuje *kondicionál*, avšak oproti češtině není tak jednoznačně vymezena počtem odpovědí (ř. 1):

(168) *Est-ce qu'il serait possible d'avoir mon jeudi la semaine prochaine, exceptionnellement ?*

Žádost je zmírněná částicí *est-ce que*, zároveň se mluvčí ptá stejně jako v čj na „možnost“ (9 z 19 odpovědí).

V osmi z 19 odpovědí mluvčí explicitně vyjadřuje v kondicionálu nutnost předmětu žádosti:

(169) *Excusez-moi, j'aurais besoin d'un jour de congé...*

Je zajímavé, že mitigátory jako *excusez-moi, je suis désolé, s'il vous plaît, pensez-vous* se v odpovědích vyskytovaly ojediněle (každý právě jednou).

---

¹³¹ Impersonální forma slovesa je méně injunktivní.

¹³² *Dobrý den, mohl bych si zítra vzít kvůli rodinným důvodům volno?*

¹³³ *Nevadilo by, kdybych si vzala neplánovaný den volna?*

Je překvapivé, že i když se jedná o asymetrickou žádost, na druhém místě se nejčastěji uplatňuje zdvořilostní strategie – žádost v *indikativu-přítomném čase* (tab. 12 ř. 2):

(170) *Est-ce que c'est possible que **je pose** un jour de congé?*

Žádost je zmírněná částicí *est-ce que* a zároveň se ptá na „možnost“, jde tedy o zdvořilou strategii, nicméně v češtině je taková žádost spíše ojedinělá (viz tab. 11 ř. 6).

Další nejčastější kombinace pro vyjádření žádosti v uvedené komunikační situaci jsou podle tab. 12 kombinace *kondicionál-inverze* (ř. 3), *kondicionál-modální sloveso* (ř. 4) atd., dále se jedná o kombinace s nízkým počtem odpovědí. Z uvedené analýzy můžeme soudit, že pokud se jedná o asymetrickou žádost, má čeština i francouzština podobné zdvořilostní tendence (kondicionál). Rozdíl však spatřujeme v tom, že český mluvčí by užil výjimečně indikativ v přítomném čase k formulaci takové žádosti, oproti francouzskému mluvčímu, který tuto zdvořilostní strategii, vyjadřující lingvistický optimismus, užívá poměrně často.

Otázka č. 3:

ČJ: *Starší dáma potřebuje ve vlaku pomoci s kufrem; **jak podle vašeho názoru požádá o tuto pomoc spolucestujícího?***¹³⁴

FJ: *Une femme d'un certain âge a besoin de l'aide avec son bagage dans le train. Selon vous, **comment demanderait-elle de l'aide à un homme (compagnon de voyage inconnu) ?***

Následující tabulky 13 a 14 uvádí nejčastější kombinace zdvořilostních faktorů pro čj a fj, kterými respondenti žádost realizovali:

---

¹³⁴ Tuto otázku jsme do dotazníku zařadili proto, abychom zjistili, zda bude žádost formulovaná zdvořileji, pokud se jedná o „starší dámu“ (nebylo by v našich silách získat dostatečný počet odpovědí od žen ve věku 60 a více let). Nicméně si uvědomujeme, že odpovědi respondentů, kteří pouze odhadují, jak by žádost vypadala, nemusí reflektovat realitu. Na druhou stranu si myslíme, že každý mluvčí má dostatečnou zkušenost s tím, jak ten či onen typ lidí (věková skupina) žádost formuluje.

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	3	tj.
1	+	+	-	-	-	-	22	37,9 %
2	+	-	-	-	-	-	19	32,8 %
3	+	+	+	-	-	-	8	13,8 %
4	-	-	-	-	+	-	4	6,9 %
5	-	+	-	+	-	-	4	6,9 %
6	+	-	+	-	-	-	1	1,7 %
7	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						58	

Tabulka 13: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 3 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	3	tj.
1	+	+	-	-	-	-	+	27	38,6 %
2	+	+	-	-	-	-	-	16	22,9 %
3	-	+	-	+	-	-	+	12	17,1 %
4	-	+	-	+	-	-	-	5	7,1 %
5	+	-	-	-	-	-	+	3	4,3 %
6	+	+	+	-	-	-	+	3	4,3 %
7	-	-	-	+	-	-	-	2	2,9 %
8	+	-	-	-	-	-	-	2	2,9 %
9	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							70	

Tabulka 14: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 3 ve fj

Podle tab. 13 je podle mluvčích nejčastější kombinací zdvořilostních prostředků pro uvedenou situaci kombinace *kondicionál-modální sloveso* (ř. 1):

(171) *Mladý muži, mohla bych Vás poprosit o pomoc s kufrem?* (viz *désactualisateurs* kap. 3.3.2)

Žádost je zmírněná oslovením, obsahuje performativně užitá slovesa „prosít“/„žádat“ (12 z 27 žádostí). V sedmi z 27 odpovědí byla tato žádost vyjádřena elipsou:

(172) *Chlapče, mohla bych tě poprosit?*

Jedná se tedy o velmi zdvořilou řečovou strategii, ve které se ve většině odpovědí kumuluje modální sloveso v kondicionálu se zdvořilou frází (performativní užití slovesa *prosít/žádat*):

(173) *Mladý muži, mohla bych Vás požádat, jestli byste mi pomohl, prosím, s kufrem?*

Žádost je nadto zmírněná oslovením a částicí „prosím“.

Druhou nejčastější odpovědí v čj je podle tab. 13 žádost obsahující *kondicionál* (ř. 2):

(174) *Mladý muži, **pomohl byste mi prosím se zavazadlem?***

Žádost je zmírněná oslovením a částicí *prosím*. V pěti z 27 odpovědí se vyskytla frazeologická souvětí forma:

(175) *Mladý muži **byl byste tak laskav a pomohl byste mi s tím kufrem?***¹³⁵

Opět se tedy jedná o velice zdvořilou řečovou strategii, která se navíc kombinuje s kondicionálem.

Podle tab. 13 vidíme, že dále je nejčastěji užívanou zdvořilostní strategií kombinace *kondicionál-modální sloveso-negace* (ř. 3), jedná se však o relativně malý počet výskytů.

Podle tab. 14 ve francouzštině dominují nejužívanějším zdvořilostním strategiím tyto kombinace: *kondicionál-modální sloveso-inverze* (ř. 1), *kondicionál-modální sloveso* (ř. 2), *modální sloveso v přítomném čase-inverze* (ř. 3). Jedná se tedy o zdvořilé řečové strategie, první dvě oproti češtině navíc obsahují zdvořilou inverzi, třetí kombinace v pořadí vykazuje menší lingvistický pesimismus, neboť je tvořena indikativem v přítomném čase, ale je zmírněná inverzí.

Nejčastěji užívaná zdvořilostní strategie ve francouzštině je tedy kombinace *kondicionál-modální sloveso-inverze* (tab. 14 ř. 1):

(176) *Excusez-moi jeune homme, **pourriez vous m'aider à monter mes bagages ?***

Žádost je zmírněná oslovením (17 z 27 žádostí) a formulí *excusez-moi* (12 z 27 žádostí):

(177) ***Excusez-moi, pourriez-vous m'aider avec ma valise ?***

Druhou nejčastější kombinací je podle tab. 14 *kondicionál-modální sloveso* (ř. 2):

(178) *Bonjour, **vous pourriez m'aider s'il vous plaît ?***

---

¹³⁵ Pouze v uvedené žádosti (tj. jedné z pěti) bylo správně vyčasované sloveso být v kondicionálu: *byl byste* (*byl by jste) > hyperkorektnost.

V osmi z 16 odpovědí byla žádost zmírněna částicí *s'il vous plaît*, dále v pěti z těchto osmi odpovědí předcházela užitému kondicionálu částice *est-ce que*:

(179) *Pardon monsieur, est-ce que vous pourriez m'aider s'il vous plaît ?*¹³⁶

Z uvedených analýz vyplývá, že pro danou situaci jsou užívány velmi zdvořilé řečové strategie, s nadstavbou dalších mitigátorů (*est-ce que, excusez-moi* atd.). Je však překvapivé, že třetí nejužívanější kombinace *modální sloveso-indikativ v přítomném čase-inverze* nemá zanedbatelný počet odpovědí (tab. 14 ř. 3), přesto ji řadíme k takovým strategiím, které jsou spíše pozitivně zdvořilé, oproti dvěma předešlým kombinacím (tab 14 ř. 1 a 2), typickým pro realizaci žádosti v uvedené komunikační situaci:

(180) *Excusez-moi. Pouvez-vous m'aidez avec mon bagage s'il-vous plait?*

Žádost je opět zmírněná dalšími mitigátory (*excusez-moi, s'il-vous plaît*). Ve třech z 12 odpovědí bylo místo modálního slovesa « pouvoir » užito modálního slovesa « vouloir »:

(181) *Excusez-moi jeune homme, voulez-vous bien m'aider ?*

Již z předešlých kapitol (viz 4.3) víme, že modální sloveso « vouloir » funguje ve francouzštině jinak než v českém jazyce. Pokud bychom v češtině užili stejnou zdvořilostní strategii, vyzněla by žádost nepřírozně:

(182) *Promiňte, mladý muži, **chcete** mi pomoci?

Přidáním negace by žádost působila jako *výčitka*:

(183) *Promiňte, mladý muži, nechcete mi pomoci?!*

Český mluvčí by tedy pravděpodobně užil namísto modálního slovesa „chtít“ modální sloveso „moci“.

---

¹³⁶ Z celkového počtu 125 odpovědí, ve kterých se vyskytla částice « s'il vous plaît » bylo v 53 případech užito « accent circonflexe » ve slovesu « plaître », v 72 odpovědích znaménko chybělo. Sice může být absence způsobena vyplňováním dotazníku na počítači, nicméně pokud chybělo diakritické znaménko « accent circonflexe », nechyběla v odpovědi ostatní diakritická znaménka. Dá se tedy předpokládat, že francouzští mluvčí toto diakritické znaménko spíše nepoužívají.

Otázka č. 4:

ČJ: *Večeříte ve všední den se svou rodinou; chcete si jídlo přisolit, ale slánka je na druhé straně stolu – jak byste svého partnera/partnerku požádal/a, aby vám ji podal?*

FJ: *Vous dînez avec votre famille. Vous avez besoin de sel qui est à l'autre bout de la table. Comment demanderiez-vous à votre partenaire de vous le passer ?*

Následující tab. 15 a 16 rekapituluji nejčastěji užívané kombinace zdvořilostních faktorů v českých a francouzských odpovědích, tedy v žádostech odpovídajících uvedené situaci. Podle našeho názoru se jedná o žádost silně konvencionalizovanou, pro kterou bude typická určitá kombinace jazykových prostředků:

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	4	tj.
1	-	-	-	-	+	-	31	48,4 %
2	+	-	-	-	-	-	17	26,6 %
3	-	-	-	-	-	+	9	14,1 %
4	+	+	-	-	-	-	3	4,7 %
5	+	-	+	-	-	-	2	3,1 %
6	-	+	-	+	-	-	2	3,1 %
7	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						64	

Tabulka 15: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 4 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	4	tj.
1	-	+	-	+	-	-	-	36	51,4 %
2	-	-	-	-	-	+	-	10	14,3 %
3	-	-	-	+	-	-	-	9	12,9 %
4	+	+	-	-	-	-	-	6	8,6 %
5	-	+	-	+	-	-	+	6	8,6 %
6	+	+	-	-	-	-	+	1	1,4 %
7	+	-	-	-	-	-	-	1	1,4 %
8	-	+	+	+	-	-	-	1	1,4 %
9	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							70	

Tabulka 16: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 4 ve fj

Z tab. 15 je patrné, že v českých odpovědích se nejčastěji (téměř 50 % odpovědí) vyskytuje žádost formulovaná *futurem* (ř. 1):

(184) ***Podáš mi sůl, prosím tě?***

I přesto, že se mluvčí v takové situaci „nemusí obávat“ odmítnutí ze strany adresáta, formuluje žádost zdvořile (virtuálním *futurem*),¹³⁷ ve 29 případech z 31 byla navíc žádost zmírněna částicí *prosím/tě*.

Druhou nejčastější odpovědí byla v češtině žádost formulovaná kondicionálem (tab. 15 ř. 2), tedy opět velmi zdvořilá strategie, pokud jde o uvedenou situaci:

(185) ***Podala bys mi prosím slánku?***

Ve 13 případech byla žádost zmírněna částicí *prosím*, v šesti ze 17 odpovědí byla žádost zmírněna oslovením¹³⁸:

(186) ***Miláčku, prosím Tě, podala bys mi sůl?***

Otázkou je, do jaké míry odpovědi odráží realitu, podle našeho názoru je příklad (186) předimenzován zdvořilostními prostředky, vzhledem k uvedené „banální“ situaci.

Podle tab. 16 můžeme ve francouzštině pozorovat protichůdné zdvořilostní strategie, které se nejčastěji vyskytovaly v odpovědích respondentů. Nejužívanější kombinací zdvořilostních prostředků pro vyjádření žádosti je dvojice *modální sloveso-indikativ v přít. čase*:

(187) ***Tu peux me passer le sel, s'il te plaît ?***

Ve 31 případech z 36 byla žádost zmírněna výrazem *s'il te plaît*.

Tab. 16 dále říká, že druhou nejčastější zdvořilostní strategií je pro uvedenou situaci žádost vyjádřená *imperativem* (ř. 2):

(188) ***Passe-moi le sel s'il te plaît.***

---

¹³⁷ Namísto imperativu, který se objevil pouze v devíti z 64 odpovědí (tab. 15 ř. 3).

¹³⁸ Vzhledem k zadání otázky (*jak byste svého partnera/partnerku požádal/a*) byla žádost převážně zmírňována zdvořilým oslovením.

Žádost byla v sedmi z deseti případů zmírněná buď oslovením nebo výrazem *s'il te plaît*, zbývající dva výskyty představují čirý rozkaz.¹³⁹

(189) ***Passe-moi le sel !***

Porovnáním českých a francouzských odpovědí, resp. tabulek 15 a 16 docházíme k jasnému závěru, že v češtině dominují v uvedené situaci takové žádosti, které svými jazykovými prostředky indikují lingvistický pesimismus (virtuální futurum,¹⁴⁰ kondicionál), zatímco francouzští mluvčí preferují užití takových strategií, které jsou spíše pozitivně zdvořilé, tedy lingvisticky optimistické (*indikativ v přít. čase-modální sloveso, imperativ*). V odpovědích francouzských mluvčí se neobjevila žádná žádost vyjádřená tzv. *douceur* (viz kap. 3.3.2), kterým mluvčí adresátovi „vnucuje“ pozitivní reakci na realizovanou žádost (viz př. 58).

Otázka č. 5:

ČJ: *Jste v cizím městě a hledáte náměstí Míru; jak se zeptáte kolemjdoucího?*

FJ: *Vous êtes dans une ville que vous ne connaissez pas (ville étrangère) et vous cherchez la Place de la Paix. Comment demanderiez-vous le chemin à un passant ?*

Následující tabulky 17 a 18 rekapitulují nejčastěji užití kombinace zdvořilostních prostředků v čj a fj pro žádost v uvedené komunikační situaci:

---

¹³⁹ Je zajímavé, že pouze u těchto dvou žádostí se jedná o osoby starší 60 let.

¹⁴⁰ ve francouzštině se nevyskytla žádná žádost vyjádřená futurem. Myslíme si, že žádost *«Tu me passeras le sel ?»* bychom těžko zaslechli v prostředí francouzských mluvčí, zatímco česká žádost *„Podáš mi sůl?“* je naprosto běžná. Je to proto, že ve francouzštině je běžnější vyjadřovat budoucnost přítomným časem, oproti češtině, kde jsou dokonavá slovesa automaticky vyjádřená futurem, nikoli přítomným časem: **Podáváš mi sůl?*

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	5	tj.
1	+	+	-	-	-	-	14	21,9 %
2	-	-	+	+	-	-	13	20,3 %
3	-	+	-	+	-	-	9	14,1 %
4	-	-	-	-	+	-	8	12,5 %
5	-	-	-	+	-	-	8	12,5 %
6	+	-	-	-	-	-	3	4,7 %
7	+	+	+	-	-	-	3	4,7 %
8	-	+	+	+	-	-	2	3,1 %
9	+	+	-	+	-	-	2	3,1 %
10	-	-	-	+	+	-	1	1,6 %
11	-	-	+	-	+	-	1	1,6 %
12	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):						64	

Tabulka 17: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 5 v čj

ř.	kond	mod	neg	ind p.	ind f.	imp	inv	5	tj.
1	+	+	-	-	-	-	+	18	26,9 %
2	-	-	-	+	-	-	-	13	19,4 %
3	-	+	-	+	-	-	+	11	16,4 %
4	-	+	-	+	-	-	-	8	11,9 %
5	-	-	-	+	-	-	+	7	10,4 %
6	+	-	-	-	-	-	-	5	7,5 %
7	+	+	-	-	-	-	-	4	6,0 %
8	+	-	-	-	-	-	+	1	1,5 %
9	Součet (vč. korekce chybných odpovědí):							67	

Tabulka 18: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 5 ve fj

Z tabulky 17 je patrné, že nejčastější kombinací zdvořilostních prostředků v češtině pro uvedenou situaci je dvojice *kondicionál-modální sloveso* (ř. 1):

(190) *Promiňte, prosím, **mohl byste** mi poradit, kde bych našla náměstí Míru?*

V šesti ze 14 odpovědí, byla žádost zmírněná částicí *prosím*, sedm žádostí obsahovalo nejprve žádost o to, zda *se může mluví vůbec zeptat*:

(191) *Dobrý den, **mohla bych se zeptat**, kde bych našla Náměstí Míru?* (viz uvozovací věta, př. 54 a 55)

Pro uvedenou komunikační situaci je taková žádost na místě (vlastní žádosti předchází „úvod“), neboť mluvčí může být „neznámým adresátem z ulice“ snadno odmítnut.

V češtině se také často užívá kombinace *negace-indikativ v přít. čase* (tab. 17 ř. 2):

(192) *Dobrý den, **nevíte** náhodou, kde je náměstí Míru?* (viz zjišťovací otázka př. 42)

Žádost je formulována tak, že mluvčí užitím negativně formulovaného slovesa v kombinaci s příslovcem *náhodou* nevyvíjí žádný tlak na adresáta, a snaží se tedy neohrozit jeho *tvář* (viz kap. 2.4.2). V devíti odpovědích byla žádost zmíněna částicí *prosím/Vás*:

(193) *Dobrý den, **prosím Vás, nevíte** kde je náměstí Míru?* (viz zjišťovací otázka, př. 42)

Ve francouzštině stejně jako v češtině je nejčastěji užívanou zdvořilostní strategií kombinace *modální sloveso-kondicionál*, a navíc je užito zdvořilostní *inverze* (tab. 18 ř. 1):

(194) *Pardon Monsieur, **pourriez vous** m'indiquer la place de la Paix ?*

Žádost je zmíněná fatickým *pardon* a oslovením. V 16 z 18 odpovědí, předcházeli žádosti mitigátor *excusez-moi*:

(195) ***Excusez-moi, pourriez-vous** m'indiquer la direction pour aller Place de la Paix svp ?*

Jedná se o velmi zdvořilou řečovou strategii, oproti češtině však mluvčí nikdy neužije k formulaci takové žádosti *negaci*. Druhou nejčastěji užívanou zdvořilostní strategií ve francouzštině je žádost v *indikativu-přít. čas* (tab. 18 ř. 2):

(196) *Excusez-moi, **je cherche** la place de la paix.* (viz prosba o prominutí, př. 30)

Žádost byla ve všech případech zmíněná výrazem *excusez-moi*. Uvedená žádost je podle našeho názoru silně konvencionalizovaná, neboť v 11 ze 13 případů bylo užito vazby « je cherche », jedná se tedy o nepřímou žádost. Podle našeho názoru by podobně formulovaná žádost v češtině vyzněla velmi nezdvořile:

(197) **Promiňte, hledám náměstí míru.*

Nezanedbatelný počet odpovědí ve francouzštině obsahuje dále kombinaci *modální sloveso-indikativ v přít. č.-inverze* (tab. 18 ř. 3):

(198) *Excusez-moi, pouvez-vous m'indiquer la place de la Paix s'il vous plaît ?*
(viz kap. 4.4 př. 117)

Přestože je užito indikativu, jedná se o žádost zdvořilou, neboť je zmírněna dalšími mitigátory (*excusez-moi, s'il vous plaît, inverze*).

Na základě uvedených dílčích analýz můžeme tvrdit, že existují rozdíly v realizaci žádostí v češtině a ve francouzštině pro konkrétní uvedené komunikační situace. V otázkách č. 2, 3 a 5 se čeští a francouzští mluvčí shodují v nejčastěji použité kombinaci zdvořilostních prostředků.¹⁴¹ V otázce č. 2 byla v obou jazycích nejčastěji užita žádost formulovaná *kondicionálem*, v otázce č. 3 mluvčí obou jazyků žádost nejčastěji tvořili kombinací *kondicionál-modální sloveso* (ve francouzštině navíc užito inverze) a v otázce č. 5 šlo o žádost nejčastěji formulovanou kombinací *kondicionál-modální sloveso* (ve francouzštině navíc užito inverze). ve všech třech případech se jedná o žádosti asymetrického charakteru (žádost k nadřízenému, žádost o pomoc od neznámého člověka, žádost o informaci od kolemjdoucího), tedy o žádosti spíše konvencionalizované. Naopak v otázkách č. 1 a č. 4, resp. v žádostech, které jsou symetrické (žádost kamarádovi o půjčení peněz, podání slánky partnerem), je patrný rozdíl v užitých zdvořilostních strategiích. Zatímco čeští mluvčí i v těchto situacích užívají k realizaci žádosti lingvisticky pesimistické jazykové prostředky, tedy kombinace *kondicionál-modální sloveso* nebo žádost obsahující *futurum*, francouzští mluvčí použijí kombinaci *indikativ v přítomném čase-modální sloveso*. Z toho soudíme, že čeští mluvčí zůstávají lingvisticky pesimističtí i pokud se jedná o neformální žádosti, francouzští mluvčí vykazují naopak vysokou míru lingvistického optimismu právě v neformálních žádostech. Uvědomujeme si, že se nejednalo o autentické situace, výsledky tedy nemusí odrážet reálné chování mluvčích v uvedené situaci.

---

¹⁴¹ Pokud však porovnáme druhé nejčastější kombinace zdvořilostních prostředků v obou jazycích, zjistíme, že kromě otázky č. 3 se v češtině vždy vyskytují jazykové prostředky vyjadřující lingvistický pesimismus oproti francouzštině, která na druhém místě užívá především indikativ v přítomném čase (ot. č. 1, 2, 3 a 5) nebo imperativ (ot. č. 4).

6. Závěr

Cílem této práce byla analýza způsobů vyjadřování žádostí ve francouzštině a češtině, a porovnání těchto způsobů na základě dat získaných z paralelních korpusů InterCorp a doplňujícího dotazníkového šetření. Práce v teoretické části představila jazykové prostředky indikující zdvořilost v obou jazycích, a na základě poznatků o systémovém a typologickém fungování obou jazyků předpokládala, že čeština vykazuje vyšší míru lingvistického pesimismu oproti francouzštině, a to především negativně formulovanými žádostmi.

Analýza dat nadto ukázala, že lingvistický pesimismus je kromě negace indikován i dalšími faktory, jejichž používání v rámci realizace žádosti se v obou jazycích liší. Tyto faktory jsme poté zařadili mezi zdvořilostní faktory, resp. prostředky zmírňující žádost.

Metoda této práce spočívala v kontrastivním přístupu, porovnávali jsme tedy způsoby realizace žádostí v obou jazycích na základě korpusových dat. Uvědomujeme si, že jsme zadávanými dotazy do korpusového manažeru nepokryli všechny potenciální výskyty vyjadřující mluvní akt žádost (viz tab. 1), bylo by tedy zapotřebí provést další výzkumy, které by např. zachycovaly všechny potenciální žádosti v oznamovací větě, které jsme v této analýze nepostihli dostatečně.

Závěry, které zde budeme prezentovat, vychází z celkového počtu 316 analyzovaných žádostí ve fj (žánrové složení textů pro fj jsme neomezili, nicméně v kombinaci s omezením pouze na originální texty výchozího jazyka jsme došli k číslu 1342 výskytů z kategorie Core – jádro a 20 výskytů z kategorie Europarl – obsahující přepisy projevů poslanců Evropského parlamentu. Stáří textů se pohybuje mezi lety 1896-2010. Ze všech výskytů bylo pro náš výzkum relevantních pouze 316 výskytů, které představují mluvní akt žádost) a 288 žádostí v čj (z celkového počtu 835 výskytů, pouze z kategorie Core, bylo pro analýzu platných 288 výskytů představujících mluvní akt žádost. Stáří textů je mezi roky 1947-2010). Jsme si vědomi možného vlivu specifčnosti směru překladu, bylo by tedy nutné ověřit závěry, které tato práce prezentuje, na rozsáhlejších, jednojazyčných korpusech. Závěry z dotazníkového šetření vychází z celkového počtu 70 odpovědí pro francouzskou verzi dotazníku a z 66 odpovědí českých respondentů.

Vzhledem ke komplexnosti zvoleného tématu (nutnost statistické analýzy 1024 možných kombinací pětice faktorů v obou jazycích a jejich přechodu v obou směrech překladu) jsme pro hlavní část analytické práce vybrali pouze několik faktorů vyjadřujících zdvořilost

při realizaci mluvního aktu žádost. Jednalo se o *modální sloveso, kondicionál, futurum v otázce, negaci a inverzi* (poslední faktor pouze pro fj). Naším cílem bylo zjistit, jaké je zastoupení těchto jazykových prostředků v českých i francouzských žádostech. Z kvantitativních přehledů v kap. 4.1 jsme došli k závěru, že došlo k minimálnímu kvantitativnímu nárůstu zdvořilostních faktorů při překladu z francouzštiny do češtiny (viz tab. 2 a graf 1), naopak v opačném směru překladu, z češtiny do francouzštiny, došlo k výraznějšímu úbytku zdvořilostních faktorů (viz tab. 3 a graf 2). Tyto údaje naznačují, že čeština potenciálně vyjadřuje žádost zdvořileji, tedy pomocí většího množství zdvořilostních faktorů, i když čeští překladatelé zdá se více zachovávají stejné zdvořilostní strategie jako výchozí žádost.

Abychom zjistili, jaké jsou tendence kombinovat vybrané zdvořilostní faktory pro realizaci žádosti v obou jazycích, analyzovali jsme jednotlivé kombinace těchto faktorů v češtině i ve francouzštině (viz tab. 4 a 5). Zjistili jsme, že ve francouzském překladu českých textů byla v 39% zachována stejná kombinace faktorů jako ve výchozím jazyce, což mohlo být způsobeno interferencí výchozího jazyka, resp. vlivem překladovosti. V českých překladech francouzských originálních textů bylo zachováno 33% kombinací zdvořilostních faktorů, jako ve výchozím jazyce, opět však můžeme předpokládat interferenci francouzštiny jako výchozího jazyka. Toto jsme ověřili kvalitativní analýzou a zjistili jsme, že pragmatika žádosti si v obou jazycích při zachování kombinací spíše odpovídá, ale například užitím negace pro realizaci žádosti má francouzština možnost vynechat zápornku « ne », a tím je o stupeň pozitivně zdvořilejší než česká žádost, kde zazní negace jako první (viz př. 70). Zachováním modálního slovesa „chtít“ v českém překladu francouzské originální žádosti obsahující modální sloveso « vouloir » došlo k posunu pragmatické hodnoty (viz př. 121), neboť jsme zjistili, že tato slovesa fungují v obou jazycích odlišně. Žádost formulovaná *otázkou v budoucím čase* byla nejčastěji zachovanou zdvořilostní strategií pro žádost v obou směrech překladu, dále to pak byla kombinace *modální sloveso-negace*, opět v obou směrech překladu (viz tab. 4 a 5).

Analýza dále potvrdila, že v češtině v daném vzorku dominují zdvořilostní strategie vykazující spíše vyšší míru lingvistického pesimismu (*negace-modální sloveso, negace-modální sloveso-kondicionál, modální sloveso-kondicionál*), zatímco francouzština užívá zdvořilostní strategie spíše lingvisticky optimistické (*modální sloveso v indikativu-inverze, futurum, modální sloveso v indikativu*). Abychom však mohli tvrdit, že uvedené nejpoužívanější kombinace jazykových prostředků v obou jazycích odráží reálné fungování zdvořilosti v obou jazycích, bylo by třeba ověřit fungování těchto strategií v rámci dalších

výzkumů, např. analýzou dat jednojazyčných korpusů ve stejných komunikačních situacích – jednalo se pouze o vzorek, který samozřejmě nepokrýval všechny typy žádostí

Abychom mohli vyhodnotit, jaké kombinace zdvořilostních prostředků jsou typické pro jeden jazyk a jaké kombinace zdvořilostních prostředků jim odpovídají v jazyce druhém, bylo třeba využít statistických metod a vytvořit *matici přechodu* kombinací zdvořilostních prostředků při překladu z jednoho jazyka do druhého (viz tab. 4 a 5).

Z analýzy nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků pro české žádosti vyplynulo (viz kap. 4.3), že faktory signalizující lingvistický pesimismus¹⁴² (*kondicionál, negace, modální sloveso*) jsou nejčastěji užívanými jazykovými prostředky pro vyjádření české žádosti, v češtině se tedy objevují nejčastější kombinace až tří zdvořilostních faktorů. ve francouzských překladech těchto žádostí se sice nepotvrdily diametrálně odlišné tendence překládat tyto žádosti výrazně „lingvisticky optimističtější“, ale jednotlivé výskyty přeložené odlišnou zdvořilostní strategií naznačují, že francouzské žádosti vykazují vyšší míru lingvistického optimismu oproti češtině.

Na základě analýzy nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků pro francouzské originální žádosti jsme došli k závěru (viz kap. 4.4), že nejfrekventovanější zdvořilostní strategie ve francouzštině stojí v protikladu k nejčastěji užívaným zdvořilostním strategiím v českých originálních žádostech (viz kap. 4.3). Jsou to tedy takové kombinace, které obsahují maximálně dvojici zdvořilostních faktorů (modální sloveso-inverze), a to takových, které nevyjadřují vysokou míru lingvistického pesimismu; v kombinacích není zastoupena ani negace, ani kondicionál (tyto faktory hodnotíme jako silně lingvisticky pesimistické). Jedině budoucí čas, indikující virtualitu žádosti, je ve francouzštině zastoupen výrazněji než v češtině. Ve francouzských žádostech se tedy nejčastěji jedná o žádost vyjádřenou indikativem (převážně přítomným časem). V českých překladech francouzských originálů se stejně jako v opačném směru překladu neukázaly výrazné tendence změny zdvořilostní strategie (kromě ztráty inverze, která v češtině neexistuje), nicméně analýza jednotlivých výskytů přeložených jinou zdvořilostní strategií naznačuje, že čeština směřuje spíše k lingvisticky pesimistické realizaci žádosti. Analýzou překladů francouzských žádostí do češtiny jsme dále zjistili, že francouzské modální sloveso *vouloir* funguje odlišně než české modální sloveso *chtít* (viz výše).

---

¹⁴² Pokud jde o modální slovesa, ne všechna vyjadřují lingvistický pesimismus (např. více *moci* než *chtít*)

Mimo námi analyzované zdvořilostní faktory v tab. 4 a 5 obsahovala korpusová data žádosti realizované dalšími jazykovými prostředky (viz graf 3), a to především imperativem nebo indikativem. Analyzovali jsme početněji zastoupené kategorie zdvořilostních strategií a pokusili jsme se shrnout, jakými jazykovými prostředky jsou tyto zdvořilostní strategie překládány z češtiny do francouzštiny a opačně. Zjistili jsme, že pokud jde o rozkaz, při překladu z češtiny do francouzštiny neubývá injunkce, pouze se mění typ rozkazu, kterým je žádost přeložena (rozkazovací způsob, tvar infinitivu-rozkazovací modalita, tvar budoucího času-rozkazovací modalita atd.). Jsme přesvědčeni, že ke změnám zdvořilostní strategie v případě imperativu užitého ve výchozí žádosti nedochází proto, že imperativ je natolik specifickou přímou zdvořilostní strategií, že pokud by se v překladu místo rozkazu objevily například námi analyzované zdvořilostní strategie v tab. 4 a 5, došlo by k výraznému posunu míry zdvořilosti. Zjistili jsme ale, že to, co se v některých případech mění, jsou mitigátory, které rozkaz zjemňují (prosím vás/je vous en prie, oslovení). V nadpoloviční většině originální česká žádost obsahovala zdvořilostní částici „prosím/tě/vás“, která je do francouzštiny nejčastěji překládána výrazy « je vous/t'en prie/supplie » o polovinu méně často pak výrazy s'il vous/te plaît. ve třetině českých žádostí se vyskytovalo oslovení, francouzský překlad jej vždy ponechal.

Z opačného směru překladu, tedy z francouzštiny do češtiny, je žádost ve francouzštině stejně jako v češtině realizována přímými zdvořilostními strategiemi, a to především různými formami *imperativu* nebo *indikativem* v přítomném čase (viz graf 6). Zjistili jsme, že také při překladu z francouzštiny do češtiny dochází k minimální ztrátě injunkce, výjimečně pak dochází ke změně zdvořilostní strategie jako takové, změna mitigátorů je rovněž minimální.

Výsledky korpusové analýzy jsme ověřili na doplňujícím dotazníkovém šetření (viz kap. 5). Cílem bylo zjistit, zda francouzští a čeští mluvčí ve vybraných komunikačních situacích volí odlišné zdvořilostní strategie a zda se potvrdí předpoklad, že čeština vykazuje vyšší míru lingvistického pesimismu oproti francouzštině. Na základě odpovědí francouzských a českých mluvčí jsme došli k závěru, že existují rozdíly v realizaci žádostí v češtině a ve francouzštině. Pokud se jednalo o žádost asymetrickou, resp. konvencionalizovanou, v češtině i ve francouzštině jsme našli shodu v užití nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků pro realizaci žádosti (*kondicionál*, *kondicionál-modální sloveso*), nicméně srovnání druhých nejčastějších kombinací naznačilo, že čeština oproti francouzštině inklinuje k lingvistickému pesimismu (v češtině užito kombinací *kondicionál-modální sloveso*, *otázka ve tvaru budoucího času*, zatímco ve francouzštině užito kombinace *indikativ v přítomném čase*

nebo *imperativ*). V symetrických žádostech byl rozdíl nejčastějších kombinací zdvořilostních prostředků ještě výraznější než u žádostí asymetrických. Zatímco čeští mluvčí i v těchto situacích užívají k realizaci žádosti lingvisticky pesimistické jazykové prostředky, tedy kombinace *kondicionál-modální sloveso* nebo žádost obsahující *futurum*, francouzští mluvčí použijí kombinaci *indikativ v přítomném čase-modální sloveso*. Z toho soudíme, že čeští mluvčí zůstávají lingvisticky pesimističtí i pokud se jedná o neformální žádosti, francouzští mluvčí vykazují naopak vysokou míru lingvistického optimismu právě v neformálních žádostech.

Pro úplnost analýzy rozdílů realizace žádosti v obou jazycích by bylo třeba posuzovat autentický zvukový materiál nebo ověřit fungování zdvořilostních strategií na jednojazyčných korpusech. Přesto si myslíme, že tato analýza spíše spolehlivě zachycuje rozdíly v užívání zdvořilostních strategií v obou jazycích a potvrzuje hypotézu o lingvistickém pesimismu v češtině ve srovnání s francouzštinou.

7. Résumé

L'objectif de cette étude est de présenter les manières d'expression de la *requête* en français ainsi qu'en tchèque et de comparer ces manières sur la base des données obtenues des corpus parallèles InterCorp et du questionnaire complémentaire. Cette étude analyse surtout les moyens linguistiques indiquant la *politesse* et suppose un degré plus élevé du *pessimisme linguistique* en tchèque par rapport au français.

Premièrement, nous définissons la politesse linguistique et sa fonction dans la communication (chapitre 2.1). Nous essayons d'appréhender le terme *la politesse linguistique* dans le cadre pragmatique plus large, nous présentons les stratégies de politesse de base et les termes essentiels afin de comprendre le fonctionnement de ces stratégies (chapitre 2.2). Ensuite nous présentons les principes fondamentaux de la communication en vertu de lesquels sont interprétés les stratégies de politesse spécifiques (chapitre 2.3). Cette étude tente de résumer les théories de la politesse et les interpréter en tenant compte des objectifs de ce travail (chapitre 2.4). Nous expliquons également le terme *impolitesse* et nous interprétons ce terme eu égard à la partie analytique de cette étude (chapitre 2.4.1). A la fin de la première partie théorique nous résumons le fonctionnement du concept de « face » dans divers contextes culturels et nous relierons le terme *face avec* l'acte de langage de la requête qui nous intéresse (chapitre 2.4.2). La perception du concept de face en tchèque ainsi qu'en français est essentiel pour la partie analytique de cette étude. Nous posons l'hypothèse que le tchèque enregistre un niveau du *pessimisme linguistique* ou bien de la *politesse négative* plus élevé que la langue française où domine selon nous l'*optimisme linguistique* ou bien la *politesse positive*.

Deuxièmement, nous définissons la notion de *requête* en expliquant la conception ainsi que la terminologie de ce terme (chapitre 3). Nous essayons d'asseoir ce terme dans la théorie des actes de langage en nous appuyant sur les notions théoriques provenant surtout de la tradition anglo-saxonne (chapitre 3.1). Nous présentons diverses manières de la réalisation de la fonction communicative dans le cadre de la *requête* et nous nous intéressons également à d'autres facteurs hors la structure syntaxique qui influencent la réalisation de cet acte de langage dans la situation de communication concrète, par exemple les connaissances partagées du locuteur et de l'interlocuteur (chapitre 3.3.1). Ensuite, nous résumons quelle place occupe la *requête* en tant que l'acte de langage indirect et quel est son lien avec la politesse (chapitre 3.1.2). Nous expliquons aussi les notions de *l'implicature conversationnelle* ainsi que le *principe de pertinence* puisque lorsqu'il s'agit de l'expression de l'acte de langage indirect il faut

comprendre comment fonctionne l'interprétation de tels énoncés. Cette étude présente surtout dans la partie théorique les moyens linguistiques indiquant la requête en tchèque (chapitre 3.3.1) ainsi qu'en français (chapitre 3.3.2) et essaie de résumer à partir des données théoriques dans quelle mesure l'emploi de ces indicateurs pourrait différer dans les deux langues par rapport à leurs caractéristiques typologiques. Sur la base de ces différences nous supposons que le tchèque tende à réaliser les *requêtes de façon négative* par rapport au français ce qui sera vérifié dans la partie analytique.

Les conclusions présentées dans ce travail sont basées sur le nombre de 316 requêtes analysées en français (sur un total de 1342 d'occurrences des textes originaux du sous-corpus – *le noyau* – qui contient des textes littéraires, particulièrement les romans datant de la seconde moitié du 20e siècle, et 20 occurrences des textes d'origine du sous-corpus – *les collections* (*Europarl, Acquis Communautaire, Syndicate, Presseurop*) – où on trouve des textes journalistiques et juridiques) et de 288 requêtes analysées en tchèque (sur un total de 835 d'occurrences des textes originels du sous-corpus – *le noyau*).

Compte tenu du degré de complexité de la problématique choisie (la nécessité d'une analyse statistique de 1024 combinaisons de la cinquantité des facteurs dans les deux langues et leur traversée dans les deux directions) nous avons choisi pour la partie analytique principale seulement quelques facteurs les plus pertinents indiquant la politesse en réalisant l'acte de requête. Il s'agit du *verbe modal* (*vouloir, pouvoir, savoir*), du *conditionnel*, du *futur-question*, de la *négation* et de l'*inversion*. L'analyse des données ainsi montre que le pessimisme linguistique se manifesterait pas seulement par la *négation* mais aussi par d'autres facteurs dont l'emploi pour la réalisation de la *requête* est différent dans les deux langues.

Notre objectif est de savoir comment ces facteurs sont représentés dans les requêtes tchèques et françaises. L'analyse quantitative dans le chapitre 4.1 montre que la hausse quantitative des marqueurs de politesse est minimale dans la direction de traduction du français au tchèque (tableau 2, graphique 1) alors que du tchèque au français nous notons une perte du nombre de marqueurs de politesse plutôt significative (tab. 3, graph. 2). En effet, ces données indiquent que le tchèque exprime potentiellement l'acte de requête avec plus de politesse, c.-à.-d. avec un nombre plus élevé de marqueurs de politesse, même s'il semble que les traducteurs tchèques tendent à garder les mêmes stratégies de politesse de la requête de base.

Pour déterminer les tendances à combiner les marqueurs de politesse choisis nous avons analysé les combinaisons individuelles en tchèque ainsi qu'en français (tab. 4 et 5). Nous avons remarqué que dans les traductions françaises des requêtes tchèques la même combinaison des marqueurs de politesse a été maintenue dans 39% des cas ce qui a pu être dû à l'influence de la langue de départ. Dans les traductions tchèques des requêtes françaises la même combinaison des marqueurs de politesse a été maintenue dans la proportion d'occurrences similaire (33%). Pour confirmer cela nous avons effectué une analyse qualitative qui a montré que la valeur pragmatique de la requête ne change plutôt pas en gardant la même stratégie de politesse sauf l'emploi de la négation et du verbe modal « vouloir ». La requête réalisée par *la question au futur* est la stratégie proportionnellement le plus souvent maintenue dans les deux directions de la traduction, ensuite c'est la combinaison *verbe modal-négation*, également dans les deux directions de la traduction (tab. 4 et 5).

L'analyse a ensuite confirmé qu'en tchèque (textes d'origine) dans l'échantillon donné dominant les stratégies de politesse indiquant un niveau du pessimisme linguistique plutôt élevé (*négation-verbe modal*, *négation-verbe modal-conditionnel*), alors que le français (textes d'origine) emploie plutôt les stratégies linguistiquement optimistes. Pour considérer si les stratégies mentionnées reflètent le fonctionnement réel de la politesse dans les deux langues, il faudrait vérifier le fonctionnement de ces stratégies sur d'autres données, par exemple sur des corpus monolingues dans les mêmes situations de communication.

L'analyse des combinaisons les plus fréquentes des marqueurs de politesse dans les requêtes tchèques a montré (chapitre 4.3) que les marqueurs signalant le pessimisme linguistique (*conditionnel*, *négation*, *verbe modal*) sont les moyens linguistiques les plus utilisés pour exprimer la requête. Dans les traductions de ces requêtes le français n'a pas démontré une tendance significative à traduire les requêtes tchèques avec un optimisme linguistique mais l'analyse des requêtes traduites par une autre stratégie de politesse indique que le français tend quand même à employer la politesse positive par rapport au tchèque.

L'analyse des combinaisons les plus fréquentes des marqueurs de politesse dans les requêtes françaises a montré (chapitre 4.4) que les stratégies de politesse les plus fréquentes dans les requêtes d'origine française vont à l'encontre des stratégies de politesse les plus fréquentes dans les requêtes originelles tchèques. En français, ce sont alors les stratégies qui se manifestent au maximum par deux marqueurs de politesse (*verbe modal-inversion*) ce qui souligne notre hypothèse de l'optimisme linguistique (parmi les marqueurs nous ne trouvons ni la négation ni le conditionnel qui, au contraire, indiquent le pessimisme linguistique). Seul le

futur indique la virtualité de la requête. Celui-ci est plus fréquent en français par rapport au tchèque. Dans les traductions tchèques des requêtes d'origine française nous ne remarquons pas une tendance significative traduire les requêtes françaises avec un pessimisme linguistique mais l'analyse des requêtes traduites par une autre stratégie de politesse indique que le tchèque tend quand même à employer la politesse négative par rapport au français.

Hors des marqueurs de politesse analysés dans les tableaux 4 et 5 les données de corpus contenaient d'autres moyens linguistiques pour exprimer la requête (graphique 3), en particulier *l'impératif* ou *l'indicatif*. Ces occurrences font partie du reste des données qui n'étaient pas englobées dans l'analyse des occurrences contenant les marqueurs de politesse (tab. 4 et 5). En ce qui concerne l'impératif, les requêtes ne perdent pas l'injonction par traduction dans les deux directions. Nous avons constaté que dans les deux langues l'emploi des stratégies directes est équilibré (69% pour le tchèque et 68% pour le français). Pour ces stratégies dites *directes*, la traduction garde la même stratégie linguistique pendant la traduction.

Nous avons vérifié les résultats de l'analyse de corpus sur un questionnaire complémentaire (chapitre 5). L'objectif de ce questionnaire était de savoir si les locuteurs français ainsi que les locuteurs tchèques emploient les différentes stratégies de politesse dans les situations de communication concrètes et si notre hypothèse du pessimisme linguistique plus élevé en tchèque par rapport au français pourrait être ainsi confirmée.

A la base des réponses des locuteurs français et tchèques nous avons conclu qu'il existe entre les deux langues des différences de stratégies en ce qui concerne la réalisation de la requête. S'il s'agit d'une *requête asymétrique* (conventionnelle), les locuteurs tchèques ainsi que les locuteurs français utilisent les stratégies les plus fréquentes plutôt similaires (*conditionnel*, *conditionnel-verbe modal*) avec un degré élevé de politesse. En comparant les stratégies les plus fréquentes qui suivent, nous pouvons constater que le tchèque se manifeste par un pessimisme linguistique plus élevé par rapport au français (en tchèque la combinaison *conditionnel-verbe modal* ou *la question au futur* est employée alors qu'en français s'emploie la combinaison *le présent de l'indicatif* ou *l'impératif*). Au contraire, dans les *requêtes symétriques* la différence des stratégies employées a été plus marquante. Tandis que les locuteurs tchèques utilisent dans ces situations les moyens linguistiques plutôt pessimistes (*conditionnel-verbe modal* ou *futur*), les locuteurs français préfèrent employer les stratégies de politesse positive (*le présent de l'indicatif-verbe modal*). Nous pouvons donc supposer que les locuteurs tchèques restent linguistiquement pessimistes même s'il s'agit d'une requête

(situation) informelle alors que les locuteurs français tendent à réaliser des requêtes linguistiquement optimistes, surtout dans les requêtes informelles.

Étant donné l'impossibilité de couvrir tous les actes de langage potentiels de la requête dans le cadre de cette étude, il faudrait faire des recherches supplémentaires. Afin d'obtenir une analyse complète des différences dans la réalisation de la requête dans les deux langues, il faudrait évaluer un matériel audio-visuel authentique ou vérifier le fonctionnement des stratégies de politesse sur des corpus monolingues. Pourtant, nous pensons que cette analyse reflète les différences de l'emploi des stratégies de politesse dans les deux langues d'une façon fiable, et confirme l'hypothèse du pessimisme linguistique en tchèque par rapport au français. Nous sommes toutefois entièrement conscients d'une possible influence (*interference*) de la langue de base pendant la traduction, il faudrait donc vérifier les conclusions de cette étude sur d'autres corpus monolingues minutieuses.

Bibliografie

AUSTIN, J. L. (2000). *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia. ISBN 80-700-7133-8.

BENTHEM, J. F. A. K. van and MEULEN, Alice ter (eds.). (c1997). *Handbook of logic and language*, Amsterdam: Elsevier. ISBN 04-448-1714-X.

BLUM-KULKA, S., & OLSHTAIN, E. (1984). *Requests and apologies: a cross-cultural study of speech act realization patterns (CCSARP)*. Applied Linguistics, vol. 5, no. 3. pp. 196-213

BROWN, Penelope and LEVINSON, Stephen C., (2010). *Politeness: some universals in language usage*. 19th print. Cambridge: University Press. Studies in interactional sociolinguistics. ISBN 978-0-521-31355-1.

CULPERER, Jonathan. (1996). *Towards an anatomy of impoliteness*. *Journal of Pragmatics*, 25, pp. 349–367.

CULPERER, Jonathan. (2005). *Impoliteness and entertainment in the television quiz show: 'The Weakest Link'*. *Journal of Politeness Research*, 1 (1). pp. 35-72. ISSN 1612-5681

ČERMÁK, František. (2011). *Jazyk a jazykověda*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 380 p. ISBN 978-80-246-1946-0

Francouzsko-český slovník. LYER, Stanislav. (1992). 2.vyd. Praha: SPN. ISBN 80-042-6005-5.

Francouzsko-český, česko-francouzský slovník. VLASÁK, Václav. (2000). Voznice: Leda. ISBN 80-859-2797-7.

GOFFMAN, E. (1955). *An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction*, Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes, vol. 18, no. 3. pp. 213-231. DOI 10.1521/00332747.1955.11023008.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. (1998). *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 503 p. Velká řada (Votobia). ISBN 80-719-8281-4.

GRICE, P. H. (2006). „*Logika a konverzace*“. In *Analytická filosofie. Druhá čítanka*, ed. Jiří Fiala, pp. 217–241. Plzeň: O.P.S.

GRICE, Paul. *Studies in the Way of Words*. Cambridge: Harvard University Press, (1989). ISBN 0674852710.

GRICE., H. P., (1975). *Syntax and semantics*. 5. ed. New York: AcademicPress. ISBN 01-278-5423-1.

HIRSCHOVÁ, Milada. (2013). *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., V Karolinu 1., dopl. V Praze: Karolinum, 335 p. ISBN 978-80-246-2233-0.

HLAVSOVÁ, J. (1991). Slovo a slovesnost. vol. 52 , no. 4, pp. 256-263

HOFFMANNOVÁ, Jana. (1993). *Funkce a významy výrazu prosím v mluveném dialogu*. Naše řeč. vol. 76, no. 2. ISSN 0027-8203.

CHARAUDEAU, Patrick, Dominique MAINGUENEAU a Jean-Michel ADAM. (c2002). *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil, 661, [5] p. ISBN 20-203-7845-0.

CHEJNOVÁ, Pavla, MACHOVÁ, Svatava and ŠAMALOVÁ, Markéta. (2005). *Mezilidská komunikace pro pracovníky veřejné správy: učební materiál k programu celoživotního vzdělávání Komunikační zdatnost pracovníka veřejné správy*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 80-729-0246-6.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek and PLESKALOVÁ, Jana (eds.). (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-710-6484-X.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. (1995). *Les interactions verbales*. 2. éd. mise à jour. Paris : A.Colin. ISBN 22-002-1149-X.

LAKOFF, George, (1973). *Hedges: a study in meaningcriteria and thelogicof fuzzy concepts*. Journal of Philosophical Logic [online]. vol. 2, no. 4p. DOI 10.1007/BF00262952. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/BF00262952>_[cit. 13-02-2016]

Language in Society, (1973). Cambridge University Press.

LEECH, Geoffrey N. (1983). *Principles of pragmatics*. London: Longman, xii, 250 p. Longmanlinguisticslibrary, 30. ISBN 05-825-5110-2.

MAŠÍN, Jaroslav. (2015). *Pragmalingvistika a osvojování češtiny jako cizího jazyka*. Vydání první. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 183 p. ISBN 978-80-7308-555-1.

MOESCHLER, Jacques. and REBOUL, Anne. (c1994). *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*. Paris: EditionsduSeuil. ISBN 20-201-3042-4.

OBENBERGEROVÁ, Dana. (1992). *Politeness of English and Czech requests*. In *Linguistica Pragensia II*. Praha : Academia, pp. 93-100. ISSN 0862-8432.

Le nouveau Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française : Nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert. REY-DEBOVE, Josette, ROBERT, Paul and REY, Alain. (1994). Réimpr. Paris : Dictionnaires le Robert. ISBN 28-503-6290-5.

RIEGEL, Martin, PELLAT, Jean-Christophe. and RIOUL, René. (2011). *Grammaire méthodique du français*. 2e éd. Paris: Presses universitaires de France. ISBN 978-2-13-055984-9.

RULFOVÁ, Milena. (1985). *Řečová etiketa: vyjadřování zdvořilosti v řeči*. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

SEARLE, J. R. (1976). a *Classification of Illocutionary Acts*, *Language in Society*, vol. 5, pp. 1-24

SLÁDKOVÁ, Miroslava. (2012). „Obžalovaný sponzorské dary vysvětloval, ale nevysvětlil“ aneb české a francouzské pojetí vidovosti. *Plav*, vol. 2012, no. 12

Slovník spisovného jazyka českého. HAVRÁNEK, Bohuslav. (1989). 2., nezměněné vyd. Praha: Academia, 8 sv.

SPERBER, Dan, WILSON, Deirdre. (1995). *Relevance: Communication and Cognition*, Second Edition, Oxford/Cambridge: Blackwell Publishers, pp. 2–9.

SPERBER, Dan. and WILSON, Deirdre. (1986). *Relevance: communication and cognition*. Cambridge, Mass. Harvard University Press. ISBN 06-747-5475-1.

STALNAKER, R. (1974). *Pragmatic presuppositions: Semantics and Philosophy*. New York : New York Univ. Press. pp. 197-214

STALNAKER, Robert. (1999). *Context and content: essays on intentionality in speech and thought*. reprinted 2002. New York: Oxford University Press. 283 p. Oxford cognitive science series. ISBN 0-19-823708-1

ŠPAČEK, Ladislav. (2005). *Velká kniha etikety*. Vyd. 1. Ilustrace Jan Eckert. Praha: Mladá fronta. 164 s., [24] p. barev. obr. příl. 25 l. il. ISBN 80-204-1333-2.

ŠTICHAUER, Pavel. (2011). Materiály k přednášce [online] Dostupné z: http://www.pavel-stichauer.cz/lingv_rom/3-pragmatika-B.pdf. [cit. 6-3-2016]

VACHEK, J. (1986). Some Remarks on Personal Pronouns in the Addressing Function. In.: *Reader in Czech Sociolinguistics*. J. CHLOUPEK - J. NEKVAPIL (eds.), Praha, Academia.

Příloha č. 1: Dotazníkové šetření – čj a fj verze

Strana 1 z 1

DOTAZNÍK PRAGMATIKA – DIPLOMOVÁ PRÁCE

Odpovídejte prosím větami v přímé řeči podle dané situace.

Jste v kavárně se svým dobrým známým a při placení zjistíte, že jste si zapomněl/a peněženku doma; jak byste svého dobrého známého požádali o půjčení peněz?*

Potřebujete v práci neplánovaný den volna z rodinných důvodů; jdete kvůli tomu za svým nadřízeným/ou – jak ho/ji požádáte?*

Starší dáma potřebuje ve vlaku pomoci s kufrem; jak podle vašeho názoru požádá o tuto pomoc spolucestujícího?*

Večeříte ve všední den se svou rodinou; chcete si jídlo přisolit, ale slánka je na druhé straně stolu – jak byste svého partnera/partnerku požádal/a, aby vám ji podal?*

Jste v cizím městě a hledáte náměstí Míru; jak se zeptáte kolemjdoucího?*

Jste*

☐ Muž

☐ Žena

Váš věk*

☐ 10-19 let

☐ 20-29 let

☐ 30-39 let

☐ 40-49 let

☐ 50-59 let

☐ 60 a více let

QUESTIONNAIRE –THÈSE DE MASTER

Répondre au style direct, avec vos mots, tels que vous les prononceriez.

Vous êtes au café avec quelqu'un que vous connaissez bien (un de vos amis). Au moment de payer vous vous rendez compte que vous avez oublié votre porte-monnaie à la maison. Comment demanderiez-vous à votre ami de vous prêter de l'argent ?*

Vous avez besoin d'un jour de congé exceptionnel au travail. Vous allez voir votre chef; comment vous lui demandez ce jour de congé ?*

Une femme d'un certain âge a besoin de l'aide avec son bagage dans le train. Selon vous, comment demanderait-elle de l'aide à un homme (compagnon de voyage inconnu) ?*

Vous dînez avec votre famille. Vous avez besoin de sel qui est à l'autre bout de la table. Comment demanderiez-vous à votre partenaire de vous le passer ?*

Vous êtes dans une ville que vous ne connaissez pas (ville étrangère) et vous cherchez la Place de la Paix. Comment demanderiez-vous le chemin à un passant ?*
Écrire en français.

Vous êtes*

- ☐ Homme
☐ Femme

Votre âge*

- ☐ 10-19 ans
☐ 20-29 ans
☐ 30-39 ans
☐ 40-49 ans
☐ 50-59 ans
☐ plus de 60 ans

Seznam grafů

Graf 1 Nárůst a úbytek jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ>CJ.....	55
Graf 2: Nárůst a úbytek jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ>CJ	57
Graf 3: Další jazykové prostředky vyjadřující žádost v čj.....	70
Graf 4: Rozkazovací způsob v čj a jeho překlad do fj	71
Graf 5: Tvar infinitivu (rozkazovací modalita) v čj a jeho překlad do fj.....	72
Graf 6: Další jazykové prostředky vyjadřující žádost ve fj	84
Graf 7: Rozkazovací způsob ve fj a jeho překlad do čj	85
Graf 8: Eliptické vyjádření žádosti ve fj a překlad do čj	86
Graf 9: Rozkaz v budoucím čase ve fj a překlad do čj	86

Seznam tabulek

Tabulka 1 Typy hledaných žádostí a regulární výrazy zadávané do korpusového manažeru ..	53
Tabulka 2 Přehled jazykových prostředků zmírňujících žádost FJ >CJ	55
Tabulka 3: Přehled jazykových prostředků zmírňujících žádost CJ>FJ	56
Tabulka 4: Kombinace zdvořilostních prostředků v čj a odpovídající překlad (kombinace) ve fj	59
Tabulka 5: Kombinace zdvořilostních prostředků ve fj a odpovídající překlad (kombinace) v čj	60
Tabulka 6: Nejčastěji užívané zdvořilostní strategie v čj a fj	61
Tabulka 7: Souhrn kombinací zdvořilostních faktorů pro otázky 1-5 v čj	91
Tabulka 8: Souhrn kombinací zdvořilostních faktorů pro otázky 1-5 ve fj	91
Tabulka 9: Zdvořilostní faktory pro otázku č. 1 v čj	94
Tabulka 10: Zdvořilostní faktory pro otázku č. 1 ve fj	94
Tabulka 11: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 2 v čj	97
Tabulka 12: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 2 ve fj	97
Tabulka 13: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 3 v čj	100
Tabulka 14: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 3 ve fj	100
Tabulka 15: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 4 v čj	103
Tabulka 16: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 4 ve fj	103
Tabulka 17: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 5 v čj	106
Tabulka 18: Zdvořilostní faktory pro ot. č. 5 ve fj	106